

ኢትዮጵያ ሀገረ እግዚአብሔር

ሳሙኤል ዓለማየሁ ታዩ

መስከረም 27 ቀን 2005 ዓ.ም.

መግቢያ

7-12

ምዕራፍ አንድ

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን አጭር ታሪክ.....	13 - 20
1. ክርስትና ሃይማኖት በኢትዮጵያ.....	21 - 48
2. የግራኝ አህመድ የሃይማኖት ጦርነት (፳፻፩)	
1519-1534 ዓ.ም.	49 - 68
3. የግራኝ አህመድ የሃይማኖት ጦርነት የአሮሞዎችን	
ወረራ አስከተለ.....	69 - 71
4. ካቶሊኮች የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያንን እምነትና	
ሥርዓት በእነርሱው ለመተካት ያደረጉት ጥረት መከሸፍ...	72 - 74
5. የውጭ ሚሲዮናውያን በኢትዮጵያ.....	75 - 80
6. የካቶሊክ ሚሲዮናውያን እንቅስቃሴ.....	81 - 86
7. የሮማ ካቶሊክ መሪዎች መሰረዝ ኢትዮጵያን	
ሲወር የሰጡት ድጋፍ.....	87 - 93
8. የፕሮቴስታንት ሚሲዮኖች እንቅስቃሴ.....	94 - 113
9. የአሜሪካ መጽሐፍ ቅዱስ ማህበር «ኢትዮጵያን»	
ከመጽሐፍ ቅዱስ ውስጥ ለመሰረዝ ያደረገው ጥረት.....	114 - 123
10. የግብጽ ኮፕት ቤተክርስቲያንና የኢትዮጵያ	
ቤተክርስቲያን የረጅም ጊዜ ግንኙነት.....	124
ሀ/ ግብጽ በኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ላይ የፈጸመችው	
ተገኮል.....	124 - 128
ለ/ ግብጽ በኢትዮጵያ ላይ የፈጸመችው ተከታታይ ሴራና	
ጥቃት.....	129 - 131
11. የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ከ1951 እስከ አሁን.....	132 - 155
ሀ/ የሃይማኖት መሪዎችና የአገር ሽማግሌዎች	
ያደረጉት የሰላም ጉባኤ.....	156 - 163
ለ/ ቤተክርስቲያን በጉሳና በጉጥ ሽኩቻ ታመሰች.....	164 - 169
ለ/ የአገር ሽማግሌዎች ወሳኝ አስተዋጽኦ.....	170 - 189
መ/ የአምስተኛው ፓትርያርክ ምርጫ.....	190 - 226

ምዕራፍ ሁለት

ኢትዮጵያ ህገሬ አግዚአብሔር

1. የጸበል ፈውስ በኢትዮጵያ	228 - 232
2. የመንፈሳዊ አባቶች ቅደመ ማስጠንቀቂያና መልዕክቶች	233 - 235
2.1 ከ1953 መፈንቅለ መንግሥት አስቀድሞ ከማህበረሥላሴ ገዳም ለቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ የተላከ መልዕክት	236 - 238
2.2 ከዋለድባ ገዳም ለቀ.ኃ.ሥ የተላከ መልዕክት	239
2.3 ከጸዓዳ አምባ ሥላሴ ገዳም ለቀ.ኃ.ሥ የተላከ መልዕክት	240 - 243
2.4 ከትግሬ መንፈሳዊ አባቶች ለቀ.ኃ.ሥ የተላከ መልዕክት	244 - 250
2.5 በዝቋላው ገዳም የበቁ አባት ለቀዳማዊ ሃይለሥላሴ የላኩት መልዕክት	251 - 252
2.6 «ኢትዮጵያ በአረመኔ ኃይል ልትያዝ ነውና እግዚአ በሉ»... ..	253 - 254
3. መናኝ ባህታውያን	255 - 258
4. የራዕይ ተሰጥሶ የነበራቸው መንፈሳዊ ምዕመን የተናገሩት	259
5. የበቁና የዘጉ ታላላቅ መንፈሳዊ አባቶች	260 - 261
5.1 አባ ልኩል ደጉ - ሰላ ማርያም	262 - 265
5.2 ባህታዊ ገብረኢየሱስ - ደብረሊባኖስ ገዳም	266
5.3 አባ ተክለማርያም - ጫጋል መድኃኔዓለም ገዳም	267 - 269
5.4 እማሆይ ቀለመወርቅ - ዜና ማርቆስ ገዳም	270 - 271
5.5 አባ አርምሞት - የግሼን ማርያም ታላቅ መንፈሳዊ አባት... ..	272 - 275
5.6 ባህታዊ መዘምር አፈወርቅ - አስቦት ሥላሴ ገዳም	276 - 280
5.7 ባህታዊ ንጋቱ - በባለወልድ ቤተክርስቲያን የበቁ አባት	281
5.8 አባ በከመ - የበቁ መንፈሳዊ አባት	282
5.9 እማሆይ ዳቢት - የሞጣ ጊዮርጊስ የበቁ መነኩሲት	283 - 285
6. አዳዲስ ቤተክርስቲያናት የሚያሠሩ መንፈሳዊ አባቶች	286
6.1 አባ ፍሬው	286 - 287
6.2 ባህታዊ ዓይነኩሉ	288 - 290
7. ባለፉት 30 ዓመታት በራዕይ ከተሠሩ ቤተክርስቲያናት ጥቂቱ	291 - 298

ምዕራፍ ሶስት

ስለኢትዮጵያ ገዳማት አጭር ዘገባ

1. የአንደነት ገዳማት	303
2. ጥንታዊው ጀርሥላሴ ገዳም	304 - 309
3. ታች ማርያም የሴቶች ገዳም	310 - 311
4. ቆጋ ኪዳነምህረት ገዳም	312 - 315
4.1 የቆጋ ኪዳነምህረት መነኩሳት ገዳማዊ ሕይወት	316 - 320
4.2 አፋፍ መድኃኔዓለም ገዳም	321 - 322
4.3 ዲያቆን ፍሬው - ከዲቆና ወደምንኩስና	323
4.4 የአስተረዮ ማርያም በዓል በቆጋ ገዳም	324
4.5 በቆጋ ገዳም የበቁና የዘጉ መንፈሳዊ አባቶች	326
4.6 የቆጋ ኪዳነምህረት ገዳም የገቢ ምንጭ	326
5. ስለኢትዮጵያ ገዳማት ማጠቃለያ	330 - 332

ምዕራፍ አራት

ማጠቃለያ	333 - 363
መቋጫ	364

መግቢያ

«ኢትዮጵያ ሀገረ እግዚአብሔር» ያልሁትን የዚህን መጽሐፈን መጠሪያ የመረጥሁት ከኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋህዶ ቤተክርስቲያን ሊቃውንትና ከመንፈሳዊ አባቶች የዘወትር አባባል አድምጪ ነው። ይህ አባባል ምን ያህል ክብደትና ጥልቀት እንዳለው በይበልጥ የተረዳሁት አያሌ መንፈሳዊ አባቶችንና እናቶችን በተለያዩ ገዳማትና አድባራት እግኝቼ በግንባር ካነጋገርኳቸውና የማላውቃቸውን ብዙ ቁም ነገሮች ከገለጹልኝ በኋላ ነው። ዝርዝሩን በምዕራፍ ሁለትና ሶስት ውስጥ ጠቅለል ባለ መልክ አቅርቤለሁ። ከሺህ ቃላት አንድ ፎቶግራፍ የበለጠ ግንዛቤን ይሰጣል አንደተባለው፤ ዘገባዬን ባመዘኙ ባነሳኳቸው፤ ፎቶግራፎች አጎልብቻለሁ።

የታሪክ ተማሪ በመሆኔ የኢትዮጵያን ጥንታዊና ገናና ታሪክ በስፋትና በጥልቀት አጥንቻለሁ። ከእራተኛው ክፍለ ዘመን እስካሁን ባለው የጊዜ ክልል የኢትዮጵያ ታሪክና የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ታሪክ በጣም የተሳሰሩና የማይነጣጠሉ መሆናቸውን ተረድቻለሁ። በዚህ ምክንያት በምዕራፍ አንድ የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋህዶ ቤተክርስቲያንን ታሪክ ከብዙው በጥቂቱ ከረጅሙ በአጭሩ አቅርቤያለሁ። በተለይ ከ334 ዓ.ም ወዲህ የአጠቃላይ ሥልጣኔያችን ምንጭ የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን መሆንዋን ታሪክ ጸሐፊዎች አረጋግጠዋል። እስከ ሃያኛው ክፍለ ዘመን መጀመሪያ ድረስ በአገራችን ብቸኛዋ የትምህርት ምንጭና ማዕከል የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ነበረች። የፈጸል፤ የንባብ፤

የሥነ ጽሁፍ፣ የሥነ ሥዕል፣ የዜማ፣ የቅዳሴ፣ የቅኔ፣ የሰብከተ ወንጌል ማዕከል እርሷ ብቻ ነበረች። ከአገራችን ነገሥታት ጀምሮ አያሌ መሪዎችን አንዲሁም በየደረጃው ሕዝብ ክርስቲያኑን በማስተማርና መንፈሳዊና ማህበራዊ አገልግሎት በማበርከት የጠቅላላውን ሕብረተሰብ ግብረገብነት፣ ሰላማዊ ባህሪና መንፈሳዊ ዝንባሌ ቀርጸለች። ፈተናን አንደስመጣጡ በትዕግስትና በጽናት በመቋቋም በቀላሉ ተስፋ ያለመቁረጥ ስነልቦናን በወንጌል የማስተማሩ ሂደት በህብረተሰቡ ውስጥ ያሳለበተቸው እናት ቤተክርስቲያን ናት። በዚህ አኳያ የኢትዮጵያ ሕዝብ ለነፃነት ክብር፣ ለአገሩ አንድነትና ሉላዊነት፣ ከቅርብና ከሩቅ ጠላቶቹ ጋር በተፋለመበት ጊዜ ሁሉ ከጎኑ በመሰለፍ እጅግ ከባድ መስዋዕትነት የከፈለችው የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን መሆኗን በዝርዝር ገልጫለሁ።

ከግብጽ ኮፕት ቤተክርስቲያን መሰሪ ተንኮል፣ ሴራና ተከታታይ ተጽዕኖ ከተላቀቀችበት ከ1951 ዓ.ም ጀምሮ በግብጽ አቡን ፈንታ የራስዋን መንፈሳዊ መሪ በመምረጥ፣ ከባእድ ጥገኝነት በመላቀቅ፣ ራስዋን ችላ መተዳደር ከጀመረች ወዲህ የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ከፍተኛ የእድገት እመርታ አሳይታለች። በቅዱስ ሲኖዶስ የበላይ መሪነትና በሊቃውንት ጉባኤ ሃሳፊነት አያሌ መንፈሳዊ መጻህፍት፣ በግዕዝና በእማርኛ ታትመው በሰፊው ተሰራጭተዋል። መንፈሳዊ ትምህርት ቤቶች፣ የካህናት ማሰልጠኛዎችና መንፈሳዊ ኮሌጅ ተቋቁመው በምሩቃኑ አማካኝነት ሰብከተ ወንጌል በስፋት እየተካሄደ ነው። በዓለም ዙሪያ ከሚገኙ

ልዩ ልዩ የክርስትና ሃይማኖት ድርጅቶችም ጋር መልካም ግንኙነትንና ትብብርን መሥርታለች። በተለይ መሥራች አባል ከሆነችባቸው ከዓለም አብያተክርስቲያናት ድርጅት (WCC)፣ ከምስራቅ ኦርቶዶክስ ቤተክርስቲያናት ጉባኤና ከመላው አፍሪካ ቤተክርስቲያናት ጉባኤ (AACC) ጋር የቅርብ ግንኙነት ከመመስረቷ ባሻገር፣ እነዚህ ክርስቲያናዊ ድርጅቶች በተለያዩ ጊዜ በአዲስ አበባ ጉባኤዎችን አካሂደዋል። ከኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጋር ያላቸው ግንኙነት እያደገና እየሰፋ ሄዷል።

በኢትዮጵያና በኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ገናና ታሪክ የሚከሩና የሚመኩ በሰሜን አሜሪካና በካሪቢያን ደሴቶች የሚኖሩ ጥቁሮች በጠየቁት መሰረት በኒዎርክና በካሪቢያን ደሴቶች በርካታ የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋህዶ ቤተክርስቲያናት ተቋቁመው እጅግ ብዙ ተከታዮችን አፍርተዋል። እንዲሁም ከ1967 ዓ.ም. ጀምሮ ብዙ ኢትዮጵያውያን ከአገራቸው ወጥተው በስደተኝነት በሚኖሩባቸው በሰሜን አሜሪካ፣ በአውሮፓ፣ በአፍሪካ፣ በእስያና በአውስትራሊያ የተለያዩ ከተሞች ውስጥ በርካታ ቤተክርስቲያናት ተቋቁመው ከፍተኛ መንፈሳዊና ማህበራዊ አገልግሎት በማበርከት ላይ ናቸው። ብዙዎች የኢትዮጵያውያን የጋራ መገናኛና የማህበራዊ ኑሯቸው ማዕከላት ሆነዋል። ባጠቃላይ በአገር ውስጥም ሆነ በውጭ አገሮች በምዕመናኑ ትጋት የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን መንፈሳዊና ማህበራዊ አገልግሎት እየተስፋፋ ሄዷል።

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን መንፈሳዊ ኃይልዋ ጥልቅና የላቀ፣ ማህበራዊ አገልግሎትዋም ሰፊና አኩሪ ቢሆንም በአሁኑ ጊዜ የመሪዎችዋ ብቃት በአመዛኙ ደካማና ዕምነት የማይጣልበት ሆኗል። ይህን ስል ቀደምት መሪዎችዋ ድክመት አልነበረባቸውም ማለቱ አይደለም። የተለያዩ ድክመት ነበረባቸው። ቢሆንም አንዳቸውም ቃለመሃላቸውን አፍርሰው፣ በጊዜያቸው ከነበሩ ገዢዎች ጋር በግልጽ ተመሳጥረው፣ ቅዱስ ሲኖዶስንና የሊቃውንት ጉባኤን በሕገ ወጥ መንገድ አካላቸው አምባገነን መሪ አልነበሩም። ስለዚህ አሳሳቢ ጉዳይ ከ1984 እስከ 2003 ዓ.ም. ለማወቅ የቻልሁትን ጠቅለል አድርጌ ዘርዘራለሁ። ዘገባዬም በመረጃና በራሴ ምስክርነት የተመሰረተ ነው።

በጥቅሉ ሲመለከቱት በአሁኑ ጊዜ የቤተክርስቲያናችን ሁኔታ ወደ አሳሳቢ ደረጃ የተሸጋገረ ይመስላል። ከአቡነ ባስልዮስ ዘመነ ፕትርክና ወዲህ ብቅ ጥልቅ ይል የነበረው የቡድንና የጎጠኝነት ዝንባሌ ጎልብቶ ወደ ጎሰኝነትና ወደ ጥቅም ሽኩቻ የተሸጋገረ ለመሆኑ በአቡነ ጳውሎስ ፕትርክና በተደረጉ ሹም ሽረቶች ለመገንዘብ አያዳግትም። ባጭሩ ቤተክርስቲያን ታምሳሌች። ይህን የቤተክርስቲያን መታመስ በመልካም አጋጣሚነት በመጠቀም፣ መጤ ሃይማኖቶች፣ በተለይ የፕሮቴስታንት ሚሲዮኖች፣ ያለምንም ቁጥጥር በመላ አገሪቱ ተሰራጭተው እንደ አሸን የፈሉ «ጸሎት ቤቶችን»፣ በየከተማውና በገጠር አቋቁመዋል። ሥራ አጥቶ የሚንገላታውን ወጣት በተለያዩ ዘዴና ስልት በማጥመድ፣ ሰብከውና አደናግረው ባዕዳን ለወጡት ጸረ

ኢትዮጵያ ሴራቸው ሊጠቀሙበት እየተሯሯጡ ይገኛሉ። ስለዚህ አሳሳቢ ጉዳይ ዘርዘር አድርጌ ስለዘገብሁ አንባቢ በጥሞና እንዲመለከተው አሳስባለሁ።

በአጠቃላይ፣ እንደአገራችን የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያንም በከባድ ፈተና ውስጥ ስለምትገኝ የአገርና የቤተክርስቲያን ተቆርቋሪ የሆነ ሁሉ በጉዳዩ በስፋትና በጥልቀት ተወያይቶ ተመካክሮና ተስማምቶ በያለበት ለችግሮቹ ዘላቂ መፍትሄ እንዲፈልግ አደራ እላለሁ። ቃለመሐላቸውን ያሳፈረሱ ቀሪ የቤተክርስቲያን መሪዎችም፣ ከሕዝብ ክርስቲያኑ ጋር ተባብረው ለዕውነትና ለቤተክርቲያን ዘላቂ ህልውና እንዲቆሙ በትህትና አሳስባለሁ። ሐዋርያው ጳውሎስ እንዳስተማረው እግዚአብሔር ከእኛ ጋር ከሆነ ማንም ሊያሸንፈን አይችልም።

በመጨረሻም «ኢትዮጵያ እጆችዋን ወደ እግዚአብሔር ትዘረጋለች»* ተብሏልና ቸሩ እግዚአብሔር ኢትዮጵያንና ሕዝቧን፣ እንዲሁም ቤተክርስቲያንንና ታማኝ ልጆቿን በምህረት ዓይን ተመልክቶ፣ ከተጋረጠባቸው መስናክል አውጥቶ ወደ ሰላማዊና የፍትህ ዘመን እንዲያሸጋግራቸው ክልብ እመኛለሁ። ለዚያ ብሩህ ዘመን አብሮ እንዲያበቃንም የዘወትር ፀሎቴ ነው።

ሰላም ለሁላችን ትሁን - አሜን
ሳሙኤል ዓለማየሁ ታዩ
የካቲት 22 ቀን 2004 ዓ.ም.

* መዝሙረ ዳዊት ምዕራፍ 67 ቁ. 31

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን አጭር ታሪክ

ስለኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋህዶ ቤተክርስቲያን ረጅም ታሪክ፣ ስለመሰረተ እምነቷና ስለመንፈሳዊ ስርዓቷ፣ ታላላቅ የቤተክርስቲያን ሊቃውንት በግዕዝና በአማርኛ ቋንቋ በሰፊው ጽፈዋል። በቃልም ደጋግመው አስተምረዋል። ከእነጋፋ ሊቃውንት መካከል መልአከበርሃን አድማሱ ጀምበሬ፣ በ1949 ዓ.ም ኮኩሐ ሃይማኖትን፣ ሊቀሊቃውንት ኃይለመስቀል ገብረመድህን በ1960 ዓ.ም. ሥርወሃይማኖትን ጽፈዋል። አለቃ ኪዳነወልድ ክፍሌ ሃይማኖተ አበው ቀደምት በሚል ርዕስ የጻፉትን አለቃ ደስታ ተክለወልድ በቁም ጽህፈት በመጻፍ በ1975 ዓ.ም በጀርመን አገር አሳትመውታል። የቤተክርስቲያን ሊቃውንት ቁጥራቸው የበዛ፣ በቃልም ሆነ በጽሁፍ ያስተማሩበት ጊዜ የተራራቀና ረጅም በመሆኑ የሁሉንም ስም በትክክል ለመዘርዘር ያዳግታል። ይህን ሁኔታ ተግባር ለቤተክርስቲያን ሊቃውንት መተው ተገቢ ነው ብዬ አምናለሁ። ይሁን እንጂ የቤተክርስቲያንን ታሪክ በዝርዝር ሳይሆን በጥቅሉ ለመረዳት ለሚፈልግ ሰው የሸዋ ሀገረሰብነት ሊቀጳጳስ የነበሩት አቡነ ጎርጎርዮስ በሰኔ ወር በ1974 ዓ.ም ያሳተሙትን የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋህዶ ቤተክርስቲያን ታሪክ የተባለውን በአማርኛ የተጻፈውን መጽሐፍ ማንበብ ጠቃሚ ነው። ከ1949 እስከ 1952 ዓ.ም በአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ ኮሌጅ ተማሪ በነበርሁበት ጊዜ እዲስ በተቋቋመው የሃይማኖተ አበው የወጣቶች

መንፈሳዊ ማህበር አባል ነበርሁ። ቅዳሜና እሁድ የምንሰበሰበው በመንበረ ፓትርያርክ ግቢ ነበር። በጊዜው የታወቁ መንፈሳዊ አባቶች፣ ሊቃነ ጳጳሳት፣ ሊቃውንትና የዓይማኖት መምህራን ተከታታይ ትምህርት ይሰጡን ነበር። ከዚያን ጊዜ ጀምሮ ዘመናዊ ትምህርት የሚማረው ወጣት የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያንን በመጠጋት የሰንበት ትምህርት ቤት አባልና ተሳታፊ ሆነ። ከመንፈሳዊ አገልግሎቷ ሌላ የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ለአገራችን ህልውናና ነጻነት ፣ ለኢትዮጵያ አንድነት፣ ለሥልጣኔያችን፣ ለባህላችንና ለሥነምግባራችን መዳበር ያበረከተችው አስተዋጽኦ የላቀ መሆኑን ይበልጥ በመረዳቱ፣ በአሰንበት ጊዜ የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን በወጣቱ ትውልድ ታቅፋለች።

ከአራተኛው ክፍለ ዘመን እስካሁን የኢትዮጵያ ታሪክና የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ታሪክ በጣም የተሳሰሩ በመሆናቸው በርካታ የውጭ አገር ዜጎችም በየቋንቋቸው ጽፈዋል። ከመካከላቸው በዙዎች ግዕዝና የአማርኛ ቋንቋን አስቀድመው አጥንተው ነበር።

ሁሉም የጻፉት እንደየእውቀታቸው መጠንና እንደተልእኳቸው ጠባይ ነበር። በቅድሚያ ግዕዝና አማርኛን ካጠኑ የእውሮፓ ምሁራን የተወሰኑት መንፈሳዊ መጻህፍቶቻችንን፣ የቅዳሴ ሥርዓታችንን፣ የመንፈሳዊ ትምህርት አሰጣጣችንን፣ አጥንተው የጥናት ጽሁፎችንና መጻህፍትን ጽፈዋል። ክብረ ነገሥትን፣ ፍትሐኒገሥትን፣ የነገሥታትን ዜና መዋዕል፣ የጻድቃንና የቅዱሳንን ገድል ወ.ዘ.ተ በየቋንቋቸው ተርጉመዋል።

ለምሳሌ ከጀርመኖች ኢዮብ ሱዶልፍ፣ አባ ጎርጎርዮስ* የተባሉትን ኢትዮጵያዊ መነኩሴ በሮም ከተማ እግኝቶ ግዕዝና አማርኛ ከተማረ በኋላ በ1653 ዓ.ም ስለኢትዮጵያ ታሪክ መጽሐፍ ጻፈ። የግዕዝና የላቲን መዝገበ ቃላትና የአማርኛ ሰዋሰውም ጽፏል። በእውሮፓ ስለኢትዮጵያ ጥናትና ምርምር በር ከፋች ኢዮብ ሱዶልፍ ነበር ለማለት ያስደፍራል። የእርሱን ፈለግ ተከትለው እንደነ ዲልማን፣ ፕራቶሪዮስ፣ ሀበርላንድ ያሉት የጀርመን ምሁራን የተለያዩ ጠቃሚ ጽሁፎችን አበርክተዋል። ከፓርቱጋሎች ፍራንሲስኮ አልቫሬዝ፣ ማኑኤል ዳልሜዳ፣ ጀሮም ሎቦ ፣ ማኑኤል ባራዳስ ሊጠቀሱ ይገባል። እንዲሁም ኢስቴባስ ፔሬራ የሚባል ምሁር የአፄ ሚናስን፣ የአፄ አምደጽዮንን፣ የአፄ ሱስንዮስን፣ የአፄ ገላውዴዎስን ዜና መዋዕል ከግዕዝ ወደ ፖርቱጋል ቋንቋ ተርጉሟል። ትርጉሙ እንደገና ወደ ፈረንሳይኛና ወደ እንግሊዝኛ ተተርጉሟል። ከጣልያኖች ካርሎ ኮንቲ ሮሲኒና፣ኢግናዚዮ ጎይዲ ግንባር ቀደም ናቸው። ከፈረንሳይም ዳባዲ፣ ለፌቭር፣ ሮሽ ዳሪኩር፣ ኮልቦ፣ ፔትሪዲስና ጃን ዶሬስ መጠቀስ አለባቸው። ከእንግሊዞች ደግሞ ዋሊስ ባጅ፣ ኤድዋርድ ጊሽን፣ ሐሪስ፤

* አባ ጎርጎርዮስ የአማራ ተወላጅ መሆናቸውን ከመገለጻቸውም ሌላ፤ ሀዳር 4 ቀን 1664 ዓ.ም. ከሮማ ወደ ጀርመን ለኢዮብ ሱዶልፍ በጻፉለት ደብዳቤ ይህን ጠቅሰዋል። "... ስለናፈቀችኝ ወደ አገሪ ለመመለስ ወስኛለሁ። ውጁ አገሪ ኢትዮጵያ በምድር ላይ ያለች ገነት ናት። የሰላም፣ የፍቅር፣ የጤንነት፣ የደስታ፣ የሕግና የፍትህ አገር ከመሆንም ሌላ የአምላክን ትእዛዝ ተከትላ የሙት ልጆች ተገካባካቢ፣ የተበደሉ መሸሽጊያ፣ የነድያን መጋቢና የሰደተኞች መጠለያ ናት።" ባለመታደል አባ ጎርጎርዮስ ወደናፈቁት አገራቸው ሲመለሱ በሜዲትራንያን ባህር ምገድ ተነስቶ መርከቧ ሰለሰጠመች የእርሳቸውም ህይወት አለፈ።

ቤኪንግሃም፣ ሃንቲንግፎርድ፣ ትሪሚንግሃም፣ ኡለንደርፍና ሲልቪያ ፓንክሪስት ሊጠቀሱ ይገባል። የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያንን በሚመለከት አገራችንን ከጎበኙት አያሌ አውሮፓውያን አንዱ የነበረው እንግሊዛዊው ብሩስ በመገረም እንዲህ በማለት ጽፏል። «በዓለም ከሚገኙ አገሮች እንደ ኢትዮጵያ ቤተክርስቲያናት የበዙበት አገር የለም። በጎንደርና በአክሱም (በትግሬ) ከ2600 በላይ፣ በጎጃም ከ1100 በላይ፣ በሸዋ (ሸዋና ደቡብ ኢትዮጵያ) ከ3000 በላይ ይገኛሉ።» ጀምስ ብሩስ ኢትዮጵያን የጎበኘው ከ1761 እስከ 1763 ዓ.ም. ሲሆን፣ ስለጉብኝቱ ትልቅ መጽሐፍ የጻፈው በ1782 ዓ.ም. ነበር። እስካሁን የጠቀሰኋቸው የአውሮፓውያን ምሁራን ገንቢ ተግባር ዓለማዊውን ብቻ ሳይሆን መንፈሳዊውንም የአገራችን የዕውቀት እድማስ በዓለም ዙሪያ ለማሳወቅ ረድቷል። በሌላ ወገን ደግሞ በዘረኝነት በሽታ የተበከሉና ሃይማኖትን የፖለቲካ መሳሪያ ለማድረግ ቆርጠው የተሰለፉ አውሮፓውያን፣ በተለይ ሚሲዮናውያን በአገራችንና በኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ላይ ያላሰሰ ልፍራሽ ዘመቻ አካሂደዋል። ዘረኝነትን በሚመለከት፣ የአውስትሪያዊው አፍቃፊ ፋሽስት፣ ሮማን ፕሮቻዝካ* በጽሁፍ

ያሰፈረውን መጥቀሱ በቂ ነው። አብዘርባቶሬ ሮማኖ የተባለ ጋዜጣ የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያንን ሥርዓተ ቅዳሴ በማድነቅ፣ በተለይም በያሬዳዊ ዝማሬ ታጅቦ በካህናቱ የሚፈጸመውን ወረብና ሽብሽባ፣ እጹብ ድንቅ ነው ያለውን፣ ዘረኛው ሮማን ፕሮቻዝካ* የአረመኔዎች ቋፊራ (Barbaric Dance) በማለት አጣጥሎታል።

በተመሳሳይ መንገድ በርካታ የፕሮቴስታንትና የካቶሊክ ሚሲዮኖችም ፀረ ኦርቶዶክስ ተዋህዶ ቤተክርቲያን የሆኑ ጽሁፎችንና መጻህፍትን ጽፈዋል። በዚህ ረገድ በትግሬና በሸዋ የፕሮቴስታንት ሃይማኖትን ለመትከል ያደረገው ተደጋጋሚ ጥረት መና በመቅረቱ፣ በቂም በቀል በተለወሰ ጥላቻ በኢትዮጵያ ቤተክርቲያን ላይ የማጥላላት ዘመቻ የከፈተው ጀርመናዊው የፕሮቴስታንት ሰባኪ «ቄስ» ሉድዊግ ክራፍ መጠቀስ አለበት። ሳይሳካለት ቀረ እንጂ «ጋላው» ህዝብ ብሎ በጠራው በኦሮሞው መካከል የኦርቶዶክስ ሃይማኖት ተክሎ፣ የኢትዮጵያን ህዝብ በሃይማኖት ከፋፍሎ ለአውሮፓ ቅኝ ግዛት ለማመቻቸት ታጥቆ ተነስቶ ጸር። በእለም ዙሪያ የፕሮቴስታንት ሰባኪዎችን ያሰማራ የነበረው የለንደን ሚሺኒሪ ሶሳይቲ በኢጣሊያ ስር በነበረችው በኦርቶጶ ውስጥ ያለጠናቸውን የአገሬውን ፕሮቴስታንቶች ወደ ደቡብ ምዕራብ ኢትዮጵያ፣ በተለይም ወደ ወለጋ፣ በመላክ የተወሰኑ የወለጋ ኦሮሞዎችን ወደ ፕሮቴስታንት ሃይማኖት አስገብቷል። ይህ ስብስብ ውሎ አድሮ «መካነ ኢየሱስ ቤተክርስቲያን» ተብሎ በአውሮፓውያን ጥረት ተቋቋመ። ስለዝርዝሩ በሁዋላ እመለስበታለሁ። ስለሚሲዮናውያን የፖለቲካ

* ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በ1923 ዓ.ም. ከነገሱ በሁዋላ የአውሮፓ ዲፕሎማቶች በኢትዮጵያ ውስጥ በረከቱ። ከነዚህ አንዱ የአውስትሪያው ግርጌ ሮማን ፕሮቻዝካ ነበር። በአፍሪካ አህጉር በአውሮፓውያን ያልተገዛች ብቸኛዋ ነፃ አገር ኢትዮጵያ በመሆንዋ፣ ሕዝብዋም በነጻነቱ፣ በቋንቋው፣ በባህሉና በሃይማኖቱ የሚኮራና ለፈረንጆች ፍላጎት የማይገባረክ መሆኑን ለሰተረፉ በሰብብ ባስባቡ የዘረኝነት ጥላቻውን ይገልጽ ነበር። ከኢትዮጵያ እነደተባረረ፣ ኢትዮጵያና ጃፓን ግንባር ፈጥረው የነጩን ዓለም ሊያጠፋት ነው በማለት በበርሜል ውስጥ የተቀበረ ፈንጂ (The Power Barrel) በሚል ርዕስ በጀርመንኛ ጻፈ። መሰሊኒ ወደ ጣሊያንኛና ወደ እንግሊዝኛ አስተርጉሞ በዓለም ዙሪያ አሠራጩው።

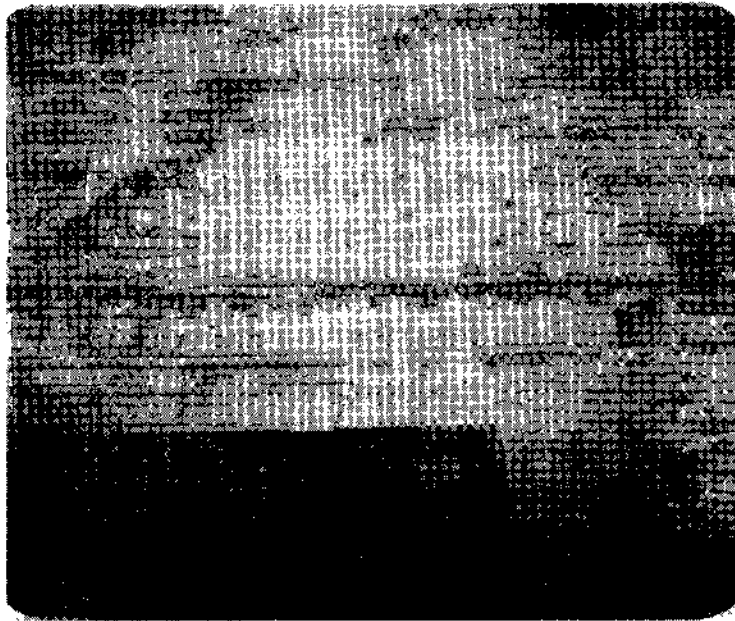
ተልዕኮና አፍራሽ ተግባር እልባት ለመስጠት የኬንያው የነጻነት ትግል ቆራጥ መሪና የነጻይቱ ኬንያ የመጀመሪያው ፕሬዚዳንት የነበረው ጆሞ ኬንያታ ደጋግሞ የገለጸውን ቁምነገር ልጥቀስ «
...ነጮች መጽሐፍ ቅዱስ ሰጡን፤ እሱን ይዛችሁ ወደ እግዚአብሔር ጸልዩ ለሉን። እኛም አጃችንን ወደሰማይ ዘርግተን ስንጸልይ፤ መሪታችንን ከእግራችን ስር ወሰዱት...» በአገራችንም ሚሲዮናውያን በወንጌል ስም ሰለፈጸሙት የፖሊቲካ ተንኮል በስተጋላ እመለስበታለሁ። ይሁንና ሰለዚህ ጉዳይ፤ በአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ የታሪክ መምህር የነበረው ዶክተር ዶናልድ ክራሚ አንድ መጽሐፍ በእንግሊዝኛ ቋንቋ ጽፏል። ርዕሱ ፖሊቲከኛ ቀሳውስት፤ የፕሮቴስታንትና የካቶሊክ ሚሲዮኖች በኦርቶዶክሳዊት ኢትዮጵያ፤ ከ1822 እስከ 1860 ዓ.ም.* የሚል ሲሆን የታተመው በ1964 ዓ.ም ነበር።

በምንኖርበት ዓለም ብዙ ሃይማኖቶች ወይም እምነቶች ይገኛሉ። በአንድ አምላክ የሚያምኑ ሃይማኖቶች ግን ሶስት ብቻ ናቸው። እነርሱም በአመሰራረታቸው ቅደም ተከተል መሰረት፤ አምልኮተ ኦሪት (ጽዮናዊነት)፤ ክርስትና ሃይማኖትና እስልምና ሃይማኖት ናቸው። ሶስቱም ሃይማኖቶች የመነጨት በመካከለኛው ምስራቅ ነው። አምልኮተ ኦሪት የተጀመረው ከክርስቶስ ልደት በፊት ነው። የክርስትና ሃይማኖት ደግሞ የተመሰረተው የኢየሱስ

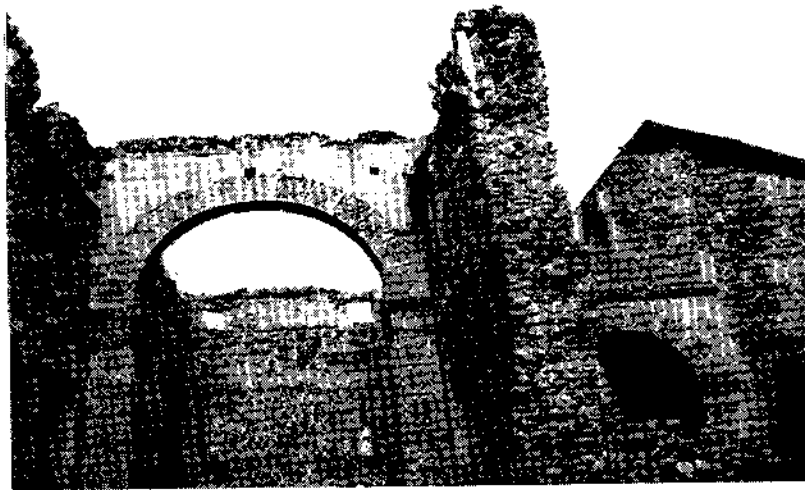
ክርስቶስን ልደት መነሻ በማድረግ ነው። በዘመን አቆጣጠር ስሌት አምልኮተ ኦሪት የተቋቋመው በዓመተ ዓለም ሲሆን፤ ክርስትና ሃይማኖት የተቋቋመው በዓመተ ምህረት ነው። እስልምና ሃይማኖት ደግሞ የተመሰረተው ከ615 ዓ.ም. በጊላ ነው።

አገራችን ኢትዮጵያ የሰው ዘር ምንጭ ከመሆንዋ ባሻገር አጅግ ጥንታዊት አገር መሆንዋ በዓለም ታሪክ የተመዘገበ ነው። በዚህ አኳያ እንደ ሄሮዶቶስና ዲዶሪስ ያሉ ጥንታዊ የግሪክ ጸሃፊዎች፤ እንደ ፕሊኒ ጋሮስ ያለው የሮማ የታሪክ ምሁር፤ የፋርሱ ታላቅ ምሁር ማኒ፤ እንዲሁም የአረብ ታሪክ ጸሃፊው ኢብን ሂሻም ስለኢትዮጵያ ጥንታዊነትና ሰለሕዝብዋም ደግነትና ታላቅነት የጻፉትን ማስታወስ ተገቢ ነው። እንዲያውም የፋርሱ የታሪክ ሊቅ ማኒ የአክሱም መንግሥት ከአለም ታላላቅ መንግስታት ሁሉ ሶስተኛ ነው ብሏል። ሃይማኖተ ኦሪት (ጽዮናዊነት) በአክሱም ዘመነ መንግስት እስከ አራተኛው ክፍለ ዘመን ብዙ ተከታዮች ነበሩት። መስዋእተ ኦሪት ከተፈጸመባቸው የታወቁ ማዕከላት መካከል፤ በትግሬ በተለይ በአክሱም፤ በየሃና በመተራ፤ በጎጃም በጣና፤ ቂርቆስ ደሴትና በመርጡለማርያም የታሪክ አሻራቸው እስካሁን ዘልቆ ይታያል። ለምሳሌ ጥር 10 ቀን 1974 ዓ.ም. በመርጡለማርያም (በግዕዝ የማርያም አዳራሽ ማለት ነው) ቤተክርስቲያን ግቢ ውስጥ ያነሳሁት ፎተግራፍ ይህ ነበር።

* Priests and Politicians: Protestant and Catholic Missions in Orthodox Ethiopia: 1830-1868". Donald Crummey, 1972

መስዋዕተ አሪት የተፈጸመበት ጥንታዊ ሀንጻ ቅሪት ጥር 10 1974

የሀንጻው አቀማመጥ ራት በሉ ሲታይ

በተመሳሳይ በወሎ፣ በተለይም በአማራሳይነት በምትገኘው በጥንታዊቷ ተድባበማርያም ደብር መስዋዕተ አሪት ይፈጸም እንደነበረም የታወቀ ነው። ከአክሱም ጽዮን ቀጥላ በሁለተኛነት የታነጸችው አርቶዶክሳዊት ቤተክርስቲያን ተድባበማርያም ናት። ስለሆነም እጅግ ጥንታዊት ስትሆን በሶስተኛነት የተሰራችው ቤተክርስቲያን ድግሞ መርጡለማርያም ናት።

1. ክርስትና ሃይማኖት በኢትዮጵያ

የአገራችንና የውጭ ሊቃውንት እንደዘገቡት ክርስትና ሃይማኖት ወደ ኢትዮጵያ የገባው በመጀመሪያው ክፍለ ዘመን ነው። በዚያን ጊዜ ኢትዮጵያ ከሜዲትራንያን ባህር አካባቢ አገሮች ጋር የደራ የንግድ ግንኙነት ነበራት። ከነዚህ አገሮች ለንግድ ወደ ፋርስ (ኢራን)፣ ህንድና ሩቅ ምስራቅ አገሮች የሚጓዙ የንግድ መርከቦች የኢትዮጵያ ዋና የባህር በር ወደነበረችው የአዳሊስ ወደብ ገብተው የሸቀጥ ልውውጥ ያደርጉ ነበር። በተለይ፣ ከሶርያ፣ ከግሪክ፣ ከቁስጥንጥንያ (ኢስታንቡል)፣ ከእስክንድርያ አዘውትረው ወደ አዳሊስ የሚገቡት ነጋዴዎች ባመዛኙ ክርስቲያኖች ስለነበሩ፣ የክርስትና ሃይማኖትን ቀስ በቀስ በሕዝቡ ውስጥ አሰራጩ። ውሎ አድሮ የክርስትና ሃይማኖት ከአዳሊስ ከተማ ወደ ደጋው አካባቢ፣ ብሎም ወደ መናገሻ ከተማው ወደ አክሱም ገባ። አለቃ አያሌው ታምሩ በጽሁፍ በገለጹት መሠረት ኢትዮጵያ ከሕገ አሪት ወደ ሕገ ወንጌል በይፋ የተሸጋገረችው በ 334 ዓ.ም ነበር። የመጀመሪያው ቤተክርስቲያን የተሰራው በአክሱም ከተማ ሲሆን አስራ ሁለት

ክፍሎች እንደነበሩትና በጽዮን ማርያም ስም እንደተጠራ የኢትዮጵያ ሊቃውንት ዘግበዋል*

የክርስትና ሃይማኖትን አምኖ በመቀበል የአገሪቱ ብሔራዊ ሃይማኖት መሆኑን በይፋ ያወጀው አፄ አብርሃ ነበር። የመጀመሪያው የአክሱም ጳጳስ አባ ሰላማ ከሳቴብርሃን (አቡነ ፍሬምናጦስ) ከአፄ አብርሃ ጋር በመተባበር የክርስትና ሃይማኖትን አስፋፉ።

በኢትዮጵያ የክርስትና ሃይማኖት በይፋ በተመሠረተበት በአክሱም ጽዮን ታቦት ወጥቶ የጥምቀት በዓል ሲከበር

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያንን መሠረት በማጠናከር ከፍተኛ መንፈሳዊ ተግባር የተፈጸመው በ472 ዓ.ም. ወደ አክሱም በመጡት በዘጠኙ ጳጳሮች ነበር። በዘመኑ የበላይነት ከነበረው

* የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን በሚል ርዕስ፣ የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋህዶ ቤተክርስቲያን የሊቃውንት ጉባኤ ሰብሳቢ አለቃ አያሌው ታምሩ በጽሁፍ ካሰራጩት ትምህርት ገጽ 3።

የ«ሁለት ባህሪ» ዕምነት ተጽዕኖ ለመሸሸና በተለይም ከአምባገነን የባይዘንቲን ነገሥታት እስርና ስቃይ ለማምለጥ ዘጠኙ ጳጳሮች ከሶርያና ከአካባቢው አገሮች በመሰደድ ወደ ሰላማዊቷ ኢትዮጵያ ገቡ። በጊዜው የኢትዮጵያ ንጉሥ የነበረው አፄ አልሜዳ በቀና መንፈስ ተቀብሎ በጥሩ ሁኔታ አስተናገዳቸው። በቅድሚያ የግዕዝ ቋንቋ ከተማሩ በኃላ ሐዲስ ኪዳንንና አያሌ መንፈሳዊ መጻህፍትን ከእብራይስጥና ከጽርዕ ቋንቋዎች ወደ ግዕዝ ተረጎሙ። ትምህርተ ሃይማኖትን በማስፋፋት ብዙ ገዳማትን አቋቋሙ። ሥርዓተ ቤተክርስቲያንም እንዲጎለብት አደረጉ። በነዚህ ሃዋርያዊ ተግባራቸውና ቀና አስተዋጽዋቸው ምክንያት ነው የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋህዶ ቤተክርስቲያን ዘጠኙን ጳጳሮች አባቶች ቅዱሳን ብላ የሰየመቻቸው። የዘጠኙን መንፈሳዊ አባቶች ስም፣ የመሠረቱትን ገዳም ስምና በመጨረሻም ያረፉበትን ቀን የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን እንደሚከተለው መዝግባለች።

የቅዱሳን አባቶች ስም	የመሰረቱት ገዳም	ያረፉበት ቀን
1. አባ አረጋዊ	ደብረዳሞ	ጥቅምት 14 ቀን
2. አባ አሌፍ	ብህዛን	መጋቢት 11 ቀን
3. አባ አፍጼ	የሐ	ግንቦት 12 ቀን
4. አባ ሊቃኖስ	ደብረቆናጽል	ህዳር 21 ቀን
5. አባ ገሪማ	መደራ	ሰኔ 17 ቀን

የቅዱሳን አባቶች ስም	የመሰረቱት ገዳም	ያረፉበት ቀን
6. አባ ጉባ	ገርአልታ	ግንቦት 29 ቀን
7. አባ ይምአታ	ገርአልታ-በተራራ ላይፍልፍል ቤተክርስቲያን	ጥቅምት 23 ቀን
8. አባ ጸንጠሌዎን	አክሱም አጠገብ	ጥቅምት 6 ቀን
9. አባ ጽህማ	ጼዴንያ	ጥር 16 ቀን*

በአጠቃላይ ሲታይ፣ ከአራተኛው ክፍለ ዘመን እስከ ሰባተኛው ክፍለ ዘመን መገባደጃ የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን መሠረቷን አጽንታ ጎለበተች። አያሌ የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ሊቃውንት ይህን የጊዜ ክልል ለኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ወርቃማ ጊዜ ነበር ይላሉ። ዕውነትም የክርስትና ሃይማኖት በየአቅጣጫው እየተስፋፋ የሄደበት ጊዜ ነበር።

*የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተክርስቲያን ታሪክ በአባ ጎርጎርዮስ 1974 ዓ.ም. ገጽ 24

በሰሜን ኢትዮጵያ ብቻ ሳይሆን በመካከለኛው ኢትዮጵያና በደቡብ ኢትዮጵያም ቤተክርስቲያናትና ገዳማት በብዛት ተቋቋሙ። አዳዲስ ቤተክርስቲያናት የተቋቋሙት በአመዛኙ የመንግሥት አስተዳደር ማእከላት በነበሩ ከተሞችና እንዲሁም የንግድ መካከሪያ በነበሩ አካባቢዎች ነበር። በዚያን ዘመን የኢትዮጵያ የግዛት ክልል እስከ ነጭ አባይ ጠረፍ ድረስ ነበር። የቤተክርቲያን መምህራንና ወንጌላውያን በየደረሰበት ሕዝቡን አስተምረው ካጠመቁ በኋላ የየአካባቢውን ወግና ባህል ሳይደመስሱ ከክርስትና ሃይማኖት ዕምነትና ሥርዓት ጋር እንዲጣጣም አድርገዋል።

በአጠቃላይ በአገሪቱ አራቱ ማእዘኖች የባዕድ አምልኮን በማስቀረት የክርስትና ሃይማኖት በስፋት ተሰራጨ። ወንጌል በስፋት በመሰበኩ መንፈሳዊ ሕግጋት የብዙሃኑ ሕዝብ ማህበራዊ ኑሮ መሠረት ሆኑ። በዚህም ምክንያት የኢትዮጵያ ሕዝብ በአጠቃላይ የደግነት፣ የትእዛዝ፣ የርህራሄና፣ የይቅርባይነት በጎ ባህርያት ባለቤት ለመሆን በቅቷል። ከፈሪሃ እግዚአብሔር ባህሪው ባለማፈንገጡም ኢትዮጵያንና ሕዝቧን የእግዚአብሔር ረድኤትና ጥበቃ አልተለያቸውም። ምስክሩም የኢትዮጵያ ታሪክ ነው። በመዝሙረ ዳዊት «ኢትዮጵያ አጃችዋን ወደ እግዚአብሔር ትዘረጋለች» የሚለው ጥቅስም የሚያመለክተው ይህን ቁምነገር ነው። ዕውቁ ስለሊ ዳንኤል ጧፌ ይህን መልዕክት በ1987 ዓ.ም. በስዕል ቀርጾታል። እኔም «ኢትዮጵያ ሀገረ እግዚአብሔር» በሚል ርዕስ የጻፍሁት ይህ መጽሐፍ ይህን አቢይ መልእክት መሰረት ያደረገ በመሆኑ ስዕሉ የመጽሐፉ ሽፋን ለመሆን በቅቷል።

በዚህ ወርቃማ ጊዜ በተባለው መሠረተ ሰፊ በሆነው የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን እድገትና ግስጋሴ ወቅት ነበር ሥርዓተ ቅዱሳው በቅዱስ ያሬድ ዜማ ወደ ላቀ ደረጃ የተሸጋገረው። ቅዱስ ያሬድ ሶስት ዓይነት ዜማዎችን አወጣ (ፈጠረ)። እነርሱም እንደኛ ግዕዝ፣ ሁለተኛ እዝል፣ ሶስተኛ አራራይ ይባላሉ። ከዘመን ስሌት አኳያ አገራችን ኢትዮጵያ፣ ዜማን በምልክት (ኖታ) መዘመር በጀመረችበት ጊዜ እንኳንስ እውቁ ጀርመናዊ የዜማ ባለሙያ ቢትሆቨን ፣ የትውልድ አገሩ ጀርመን እንኳ በአገር ደረጃ አልተመሠረተችም ነበር። ስለሆነም፣ ለቅዱስ ያሬድ ምስጋና ይግባውና የተራቀቀ ዜማን በምልክት በመዘመር በርከፋች በመሆኑ አገራችን ኢትዮጵያ ከየትኛውም አገር ቀዳሚ ለመሆን በቅታለች።

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን አዘውትራ የምትገለገልባቸውን መንፈሳዊ መጻሕፍት የደረሳቸው ቅዱስ ያሬድ ነው። እነርሱም የሚከተሉት ናቸው።

1. ድን እሁድ ቀንና በዓመት በዓል የሚቀርብ
2. ጸመ ድን ሰለጸም ሥርዓቱ በእቢይ ጸም የሚዘመር ዜማ
3. ዝማሬ ከቁርባን በኋላ ሰለቁርባን የሚቀርብ ዜማ
4. መዋሲት (መስዋዕት) ለሙታን ጸሎተ ፍትሐት የሚቀርብ ዜማ
5. አእጋረ ፀሐይ ከቅዱሴ በኋላ በግዕዝ የሚነበብ ንባብ
6. መጽሃፈ ብርሃን በሱባኤ የሚዘመር መዝሙር
7. መጽሐፈ ቅዱሴ ለቅዱሴ አገልግሎት የሚቀርቡ ዜማዎች*

* መጽሐፈ አብርሂት ኢትዮጵያ - ከመሪራስ አማን በላይ 2000 ዓ.ም. ገጽ 323

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን የቅዱሴ ሥርዓት ምን ያህል የላቀና የተራቀቀ ለመሆኑ ዘነበ በቀለ የተባለ እውቅ የሙዚቃ ባለሙያ «ኢትዮጵያዊነት በሙዚቃ ባህል» በሚል ርዕስ በሐምሌ ወር 1998 ዓ.ም በኢንተርኔት ድረገጽ ካስተላለፈው ጥናታዊ ጽሁፍ ከገጽ 2 ጥቂት ልጥቀስ። « ለምሳሌ በያሬዳዊ ሙዚቃ የዜማ ስልቱና ሥነሥርዓቱ ሁሉ በተስተካከለ መልክ መቅረቡ ምን ያህል ዘመንና የበሰለ ዕውቀት እንደጠየቀ መገመት አያዳግትም። በፀሎት ስነሥርዓቱ ላይ የሚዜመው ቅዱሴ ከሥነ ሥርዓቱ በኋላ ከሚዘመረው ወረብ፣ ወይም አስቀድሞ ሌሊቱን ከሚቀርበው ማህሌት በመልዕክቱም፣ በአሰራር ባህሪም የተለየ ነው። ይህ አይነቱ የአሰራር ልዩነት ለምሳሌ በአውሮፓውያኑ የቅዱሴ ሥርዓት ላይ የለም። ... የቤተክርስቲያናት አባቶች እንዲሁም ዲያቆናት ሁሉም የየድርሻቸውን በማክበር የሚያቀርቡት ነው። የሃይማኖቱ ለአምልኮት፣ የውደሴ ዜማው ለበዓላት እንዲውሉ የተደነገገበት ከፍል አለው። አቅራቢያቸውም እንዲሁ ይለያያል። ወረብና ማህሌት በደብተራ፣ ማህሌተ ገንቦ በዓለማዊ የክህነት ሰው፣ ቅዱሴው ደግሞ ለቁሱና ለዲያቆኑ የተመደበ ነው። አንዱ በሌላው ሥራ ቢገባ ደንቡን ያስተጓጉላል። ይህ አሰላለፍ የሥራ ድርሻ ዲሲፕሊንን የሚያሳይ ብቻ ሳይሆን የሥራ ክፍፍሉ የተመሠረተው በዕድሜ፣ በዕውቀት፣ እንዲሁም በሃይማኖት ብቃት ደረጃም

ጭምር መሆኑን የአዘማመር ባህርይና የድምጽ ገደቡም ትርጉም ያለው መሆኑን ያመለክታል።»*

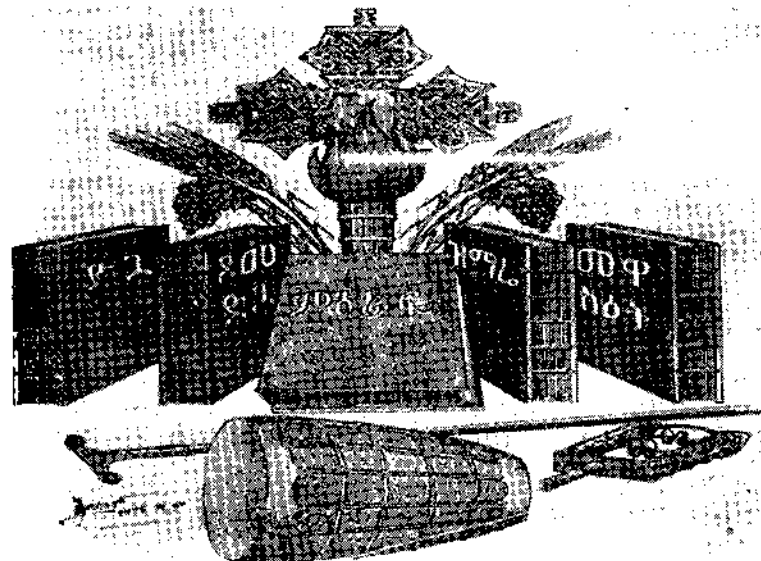

ያሬዳዊው የትዳሴ ሥርዓት በላሊበላ ክልልና በቤተክርስቲያን ውስጥ ሲካሄድ።

* ስለኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን የትዳሴ ሥርዓት ማራኪነት አንድ ክስተት ልገለጽ። በ19ኛው ክፍለ ዘመን ወደ ኢትዮጵያ ከጎረቤት የአውሮፓ ሚሲዮኖች አንዱ ስባ ደጃኮቢስ ግዕዝንና አማርኛን አጥንቶ አያሌ ቤተክርስቲያናትንና ገዳማትን ትብኝቶ በኢትዮጵያ መንፈሳዊ ሕይወት ስለተማረክ የሮማ ካቶሊካዊ ቤተክርስቲያን መሪውን ፖፕ ፓዩስ ዘጠነኛን አስፈቅዶ እርሱ የሚመራው የላዛሪስት ቤተክርስቲያን በኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን የትዳሴ ሥርዓት እንዲገለገል አስደረገ። ዝርዝሩን በስትጌላ ሰለውጭ ሚሲዮኖች በምዘግብበት ጊዜ አገልጽለሁ።

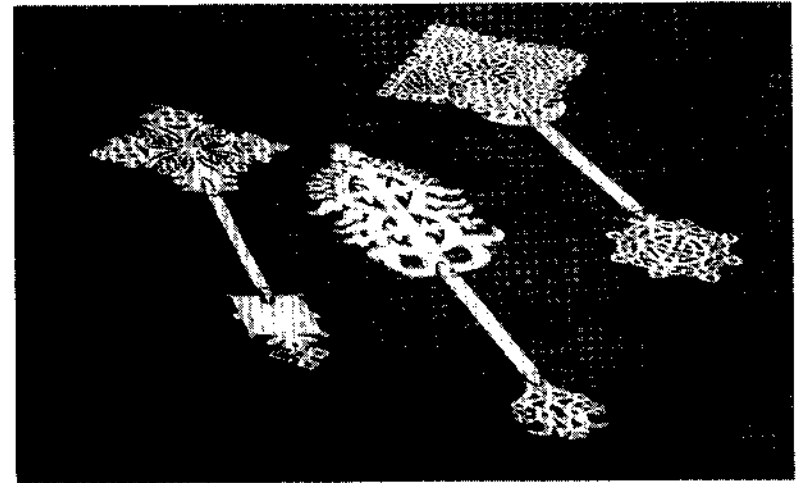
ያሬዳዊ ወረብ ዘተቀጸል ጽጌ በአል በመገባት የተቀረጸበት ሰዓት ነው።

የቤተክርስቲያን የትዳሴ ሥርዓት ወቅት የሚያገለግል የላዛሪስት ሰዓት ነው።

በዚያው ወርቃማ ዘመን በተባለው የጊዜ ክልል፣ ንባብ፣ ዜማ፣ ቅኔና ሥነጽሁፍም አበቡ። ሥነ-ስዕልም ተስፋፋ። አገር በቀል የሆኑት ፊደሎቻችንም በቁጥር ከ26 ወደ 33 ከፍ ሲሉ በስተኋላ ሌሎች የድምጽ ፊደሎችም ተጨምረዋል። የጽንፉ ሊቃውንት እንደገለጹት የኢትዮጵያ ፊደሎች ከላቲንና ከአረብኛ ፊደሎች ይበልጥ የደረጃ ናቸው። ለምሳሌ የአውሮፓውያን የላቲን ፊደል፣ ቀ፣ ፐ፣ ዝ፣ ጸ፣ ጸ፣ ፀ፣ ጠ፣ ጨ፣ ኸ የለውም። አረብኛ ፊደልም ጥ፣ ጿ፣ የሚባሉ ፊደሎች የሉትም።

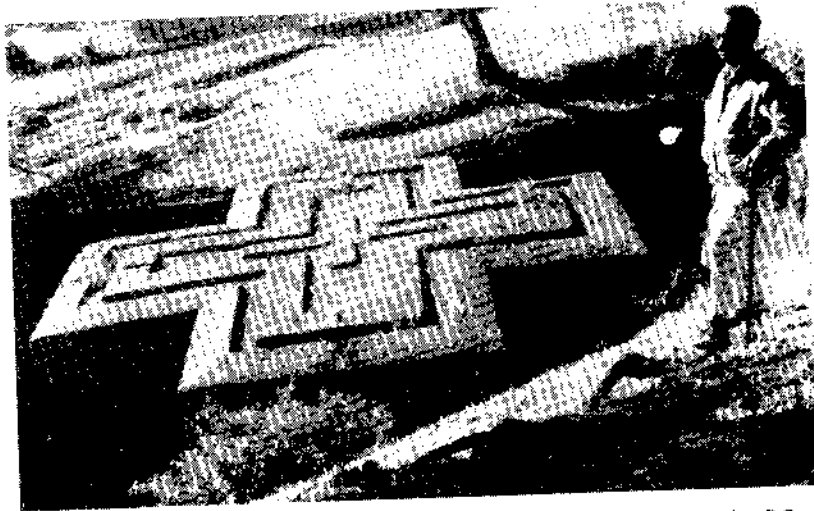
የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ትምህርት ከፊደል ቀረጻ ጀምሮ፣ ንባብን ፣ መጻፍን፣ የብራና ዝግጅትንና መጻሕፍት መደገስን (መጠረዝን)፣ የመስቀል ቅርጻቅርጽ ማውጣትን፣ ስዕል መሳልን፣ በአጠቃላይ መንፈሳዊ ነክ የኪነጥበብ ሙያዎችን ያካተተ ነው። እነዚህ ሙያዎች የየአካባቢያቸው ልዩ ገጽታ አላቸው። ለምሳሌ የመስቀል ቅርጽን ብንወስድ የላሊበላው መስቀል ቅርጽ፣ ከአክሱሙ፣ ወይንም ከጎንደሩ፣ ወይንም ከጎጃሙና ከሸዋው አቀራረጽ ልዩነት ይታይበታል። ለግንዛቤ አንጻራዊ እነዚህን የተለያዩ የመስቀል ቅርጾችን አንመልከት። እያንዳንዱ የመስቀል ቅርጽ የራሱ ልዩ ውበት አለው።

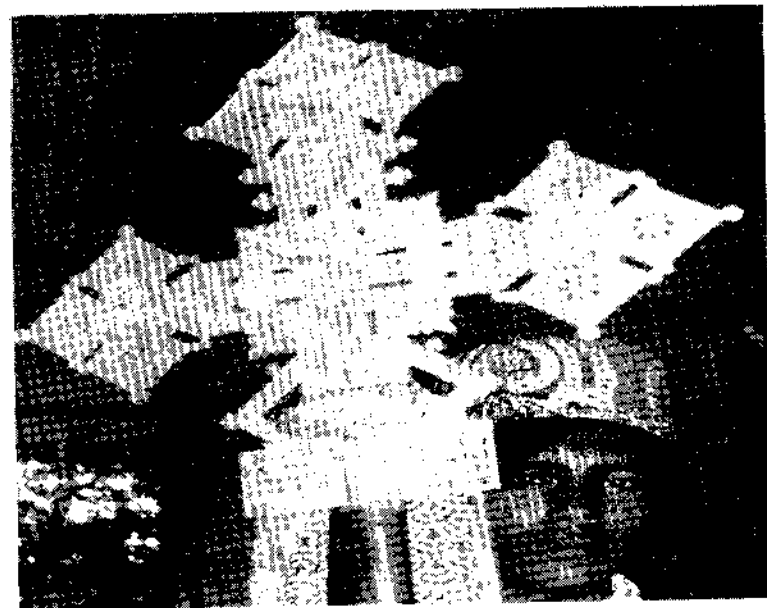
ከኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ንባር መስቀሎች ዕስቱ

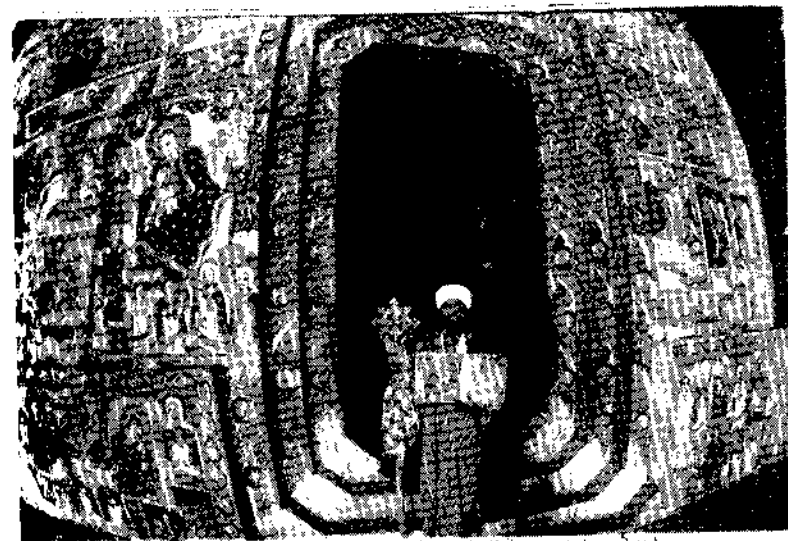
የደብረሊባኖስ ገዳም ልዩ ልዩ መስቀሎች ነሐሴ 24 1985 ዓ.ም.

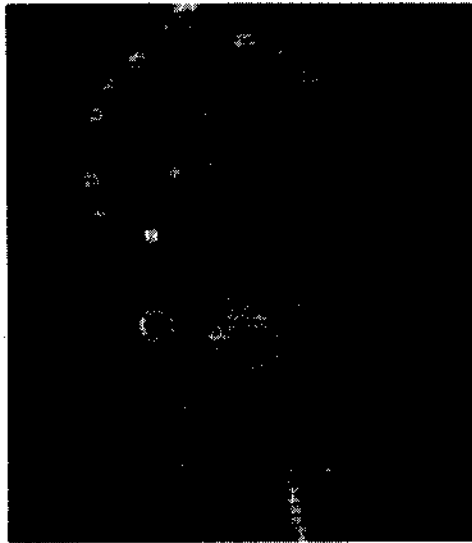
ከላሊዕል ፍልፍል ዜተክርስቲያናት ዘመስቀል ቅርጽ የተሰራው ዜተላዮርጌስ ቅር
1974

ከአንበሳ ሐመረኛህ ከዳምሀረት 1972 መስቀሎች አንዱ

የአዋልቲ አገዳሰብ ምዕከል የሆነው ዜተላዮርጌስ

በላሊበላ የቤተጎሎጎታ ጥንታዊ መስቀል

እንግሊዞች ከመቅደሳ ዘርፈው የወሰዱት የአፄ ቴዎድሮስ መስቀል

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን መንፈሳዊ ትምህርት ይዘት ደግሞ በየደረጃው የንባብ ቤትን፣ የዜማ ቤትን፣ ከዜማ ቤት ሥር ደግሞ ድጓን፣ አጽዳምን፣ ዝማሬ መዋሰዕትን፣ ምዕራፍን፣ ቅዳሴንና፣ ሰነዳትን ያቀፈ ነው። ከረጅም ጊዜ ልፋትና፣ ከትምህርት ቤት ወደ ሌላ ትምህርት ቤት ከመንከራተት በኋላ የቆሎ ተማሪዎች በየሙያቸው ይመረቃሉ። ከመካከላቸው የላቀ ችሎታና አውቀት ያላቸው ወንበራቸውን ዘርግተው መምህራን ይሆናሉ። መምህራኑ ውሎ አድሮ ሊቃውንት ይሆናሉ። በአጠቃላይ በኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን የሚሰጠው የትምህርት አይነት ብዙ ስለሆነ ስለእያንዳንዱ ትምህርት ሰፊ ማብራሪያ ለመስጠት በዚች አጭር ጽሑፍ አይቻልም። የትምህርት ዓይነቶችን መግለጽ ግን የማይታለፍ ግዴታ ነው። ከፍተኛ ትምህርት ከሚባሉት የመጸሀፍት ትርጓሜ፣ በተለይም የብሉይና የሐዲስ ኪዳን፣ ሃይማኖተ አበው፣ ፍትሐ ነገሥት፣ ባህረ ሃሳብ (አቡሻክር) ይገኙበታል። ከሁሉም ይልቅ ፍጹም አገር በቀልና (እንደ ቅዱስ ያሬድ ዜማ) የላቀና ጥልቅ የሆነው የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ትምህርት ቅኔ የሚባለው ነው። ቅኔ እጅግ በጣም ጥልቅና የተራቀቀ የትምህርት ዓይነት ከመሆኑም ሌላ የሚገኘው በአገራችን በኢትዮጵያ ብቻ ነው። በአገራችን ብዙ ዕውቅ የቅኔ ትምህርት ቤቶች ቢገኙም ለማቸው በጣም ገና የሚጠራው በጎሻም፣ ዲማጊዮርጊስ፣ ዋሽራና ጎንጂ ጽላሎ፣ በወሎ ደግሞ ዋድላ ደላንታ ናቸው። ይሁን እንጂ በትግሬ፣ በቤጎምድር፣ በላስታ፣

በወሎ፣ በጎጃምና፣ በሸዋ እጅግ ብዙ የቅኔ ትምህርት ቤቶች ይገኛሉ።* ከጥንት ጀምሮ ወርቃማ ጊዜ በተባለው የዘመን ክልል ክርስትና ሃይማኖት የተስፋፋው በኢትዮጵያ ብቻ ሳይሆን፤ ቀይ ባህርን ተሻግሮ በሚገኘው በጊዜው ሂማያር (አሁን የመንና ክልልሳውዲ አረቢያ) በተባለው ሰፊ የግዛት ክልልም ጭምር ነበር።

በስድስተኛው ክፍለ ዘመን መጀመሪያ ላይ በሂማያር በሥልጣን ላይ የነበረው የገዢ ቡድን የአክራሪ እምነት አሪት ተከታይ ስለነበረ በአገሪቱ በብዛት የሚኖሩትን ክርስቲያኖች እየጨፈጨፈና ቤተክርስቲያናትን እያቃጠለ ሽብር ስለፈጠረ የክርስቲያኑ ሕዝብ ሰቆቃ በክርስቲያኑ ዓለም ተሰማ። በዚያን ጊዜ በቀይ ባህር አካባቢ ኃያሏ አገር ኢትዮጵያ ስለነበረች በሜዲትራንያን ባህር አካባቢ በነበሩት ክርስቲያን መሪዎች አሳሳቢነት በ518 ዓ.ም አዲስ ካሌብ 120 ሺህ ጦር በ423 መርከቦች አሳፍሮ ወደ ሂማያር ግዛት ላከ። የኢትዮጵያ ጦር ሂማያርን ተቆጣጥሮ፣ ግፍ የሰሩትን መሪዎች አስወገደ። ክርስቲያኖችን ነጻ አውጥቶ ብዙ ቤተክርስቲያናትን አሠራ። በአገሩ ሰላም ሰፍኖ ለሰባ ዓመታት ሂማያር በኢትዮጵያ መንግስት አስተዳደር ስር ነበረች። በዚህ ምክንያት በቀይ ባህር አካባቢ የክርስትና ሃይማኖት ለተወሰነ ጊዜ የበላይነቱን ለመቀዳጀት ችሏል።

* በታወቁ የቅኔ ሊቃውንት ከተደረሱና በቃል ብቻ ከተወረሱት እልፍ አሳፍ ቅኔዎች መካከል ከአንድ ሺህ ስድስት መቶ የሚበልጡ ምርጥ ቅኔዎችን ታላቁ ሊቅ መልአክብርሃን አድማሱ ጀገበራ መጽሐፈ ቅኔ (ገዢ ሊቃውንት) በተባለው መጽሐፋቸው አበርክተውልን አልፈዋል

በሰባተኛው ክፍለ ዘመን በአረብ ሰላጤ የነበረው፣ ባመዛኙ ዘላን ሕዝብ፣ የተለያዩ ሃይማኖቶችን ይከተል ነበር። በየጊዜው የሃይማኖት ሽኩቻዎችና ግጭቶች ይከሰቱ ነበር። በፊት እንደጠቆምሁት በዚህ የትርምስ ወቅት ነበር በአንድ እምላክ የሚያመልክ፣ እስልምና የተባለ እምነት ብቅ ያለው። መስራቹ ነቢዩ መሐመድ ይባላል። አዲሱን ሃይማኖት የተቃወሙ ወገኖች በነቢዩ መሐመድና በተከታዮቹ ላይ ስለተነሱ ሕይወቱን ለማዳን እርሱ ከመካ ወደ መዲና ከተማ ሲሸሽ ቤተሰቡንና የቅርብ ተከታዮቹን ወደ ሰላማዊትዋ ኢትዮጵያ ላካቸው። የኢትዮጵያው ንጉሱም ስደተኞቹን ተቀብሎ በሰላም እንዲኖሩ አደረገ። የአረቡ ግዛት መሪ መልዕክተኞቹን ከውድ ስጦታዎች ጋር ወደ አክሱም በመላክ በስደት የገቡትን የመሐመድ ተከታዮች ለመልእክተኞቹ እንዲያስረክቧቸው የኢትዮጵያውን ንጉሥ ጠየቀው። ንጉሱም የመደለያ ስጦታውን እንደማይቀበልና ስደተኞችንም አሳልፎ እንደማይሰጥ ቁርጥ ውሳኔውን ላከ። ነቢዩ መሐመድ ተጻራሪዎቹን ድል ካደረገ በኋላ ስደተኞቹ ሁሉ ወደ አገራቸው በሰላም ተመለሱ። በኢትዮጵያ የተደረገላቸውን እንክብካቤና መልካም መስተንግዶ ለነቢዩ መሐመድ በዝርዝር ስለነገሩት በጣም ደስ አለው። ለተከታዮቹም ይህን መልእክት (ሐዲት) በይፋ አስተላለፈ። “ኢትዮጵያን አትንኳት እንደማትደርስባችሁ ሁሉ አትድረሱባት። ኢትዮጵያን የነካ በእሳት ይቃጠላል”።

ነቢዩ መሐመድ ከሞተ በኋላ ሥልጣኑን የወረሱት አክራሪ እስላሞች እስልምና ሃይማኖትን በሰይፍ ኃይል ለማስፋፋት

የጦርነት ዘመቻቸውን (ጅሃድ) በየአቅጣጫው አፋፋሙ። በመሆኑም የክርስትና ሃይማኖት ዕምብርት ከነበሩት አገሮች ሲርያን በ629 ዓ.ም፣ ግብጽን በ633 ዓ.ም ወረው ያዙ። ሌሎችን የክርስቲያን አገሮችን በተለይ ሱዳንን፣ መላውን ሰሜን አፍሪካ፣ ሊባኖስን፣ ዮርዳኖስንና፣ ኢየሩሳሌምን ወረው ያዙ። በዘመኑ የምስራቅ ሮማ ክርስቲያን ንጉሠ ነገሥት መናገሻ ከተማና የኦርቶዶክስ ሃይማኖት ዋና ማዕከል የነበረችውን ቁስጥንጥንያን ተቆጣጥረው ስሟን በመለወጥ ኢስታምቡል አሏት። በአጠቃላይ በተጠቀሱት አገሮች ክርስትና በእስልምና ሃይማኖት ተተካ። ቤተክርስቲያናትም በመስጊዶች ተተኩ። ሃብት ንብረታቸውና ቅርሶቻቸው ሁሉ ተዘረፉ። ለግንዛቤ እንዲረዳ ዝርዝሩን ከታሪክ መጻህፍት ማንበብ ጠቃሚ ነው።

ነቢዩ መሐመድ ለተከታዮቹ ኢትዮጵያን አትንኳት በማለት መመሪያ ቢሰጥም፣ አክራሪ እስላሞች፣ በሰባተኛው ክፍለ ዘመን የኢትዮጵያን የባህር በሮች በኃይል ተቆጣጠሩ። የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ከእስክንድርያው የግብጽ ኮፕት ቤተክርስቲያን ጋር የነበራት ግንኙነት ተቋረጠ። በተለይ ከ695 ዓ.ም እስከ 708 ዓ.ም እስላም አረቦች በጦር መርከቦቻቸው ተጠቅመው የኢትዮጵያን የባህር በሮች በመዝጋት፣ ዋናውን የባህር በር የአዱሊስን ወደብ ዘርፈው በማቃጠል አወደሙት። የኢትዮጵያን አያሌ የንግድና የጦር መርከቦች አቃጠሉ። መላውን የቀይ ባህር አካባቢ ተቆጣጠሩ። በዚህ ጥቃትና ከበባ ምክንያት ኢትዮጵያ ለረጅም ጊዜ

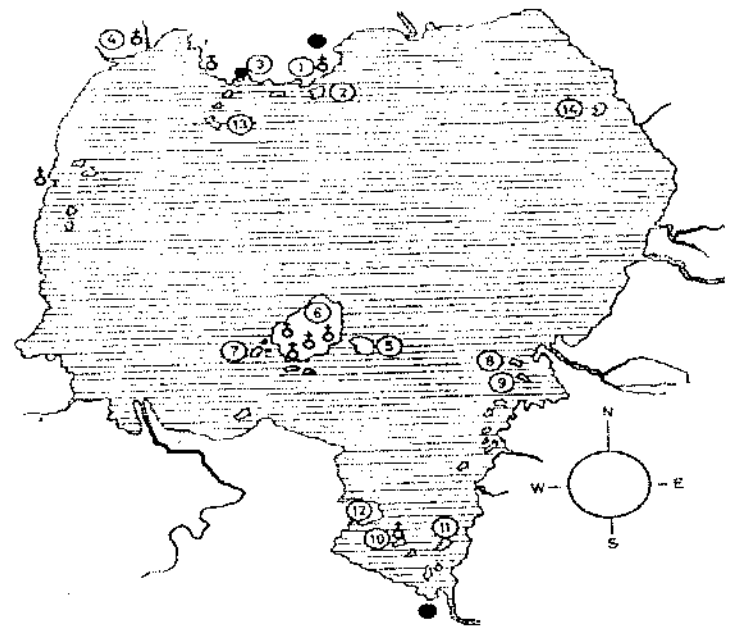
ከውጪ ዓለም ጋር የነበራትን የንግድ፣ የፖሊቲካና፣ የዲፕሎማሲ እንዲሁም የሃይማኖት ግንኙነት ለማቋረጥ ተገደደች። ከስምንተኛው እስከ አስራ ሰባተኛው ክፍለ ዘመን ኢትዮጵያ በአክራሪ እስላሞች ተከባ በአካባቢው ብቸኛዋ የክርስቲያን ደሴት ሆና ቆየች። ከመላው ዓለም በብቸኝነት የተገለሰችበትን ይህን ፈታኝ ጊዜ የእንግሊዙ የታሪክ ምሁር ኢድዋርድ ጊበን እንደሚከተለው ገልጸታል። «በሃይማኖታቸው ጠላቶች ተከበው ኢትዮጵያውያን ለሺህ ዓመት ያህል ከዓለም በመገለላቸው ቀሪው ዓለምም ዘነጋቸው»* በዚህ ረጅም የከበባና የፈተና ጊዜ ነበር የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ለኢትዮጵያ አገራዊ ነፃነት፣ ለሕዝቧም የተረጋጋ ማህበራዊ ሕይወትና መንፈሳዊ ጽናት ምትክ የማይገኝለት አስተዋጽኦ ያበረከተችው። ከዓለም ተገልላ፣ በአክራሪ እስላሞች ተከባ፣ ያለአጋር በብቸኝነት ብሔራዊ ህልውናዋን ጠብቃ ፈተናውን ለመዝለቅ አገራችን ባላት ቁሳዊ ባህላዊና መንፈሳዊ እሴቶች በአግባቡ ተጠቀመች። ይህ ዘመን እጅግ ፈታኝ ጊዜ ስለነበረ አንዳንድ የውጭ አገር ጸሐፊዎች «ጨለማው ዘመን» ብለውታል። ይሁን እንጂ ከባዱን ፈተና ለመቋቋም በየአቅጣጫው እልህ አስጨራሽ ሁለገብ ትግል ተካሂዷል። ለምሳሌ ያህል ጥቂቱን ልጥቀስ።

* "Encircled on all sides by the enemies of their religion, the Ethiopians slept near a thousand years, forgetful of the world by whom they were forgotten". Edward Gibbon — The History of the Decline and Fall of the Roman Empire — London vol. 4 Page 611

አንደኛ መንፈሳዊ ትምህርት፣ ማለትም፣ ንባብ፣ ጽህፈት፣ ቅኔ፣ መዝሙር፣ ቅዳሴ፣ አቋቋም፣ ወዘተ.. በየደብሩና በየገዳማቱ ይሰጡ ስለነበረ በአገራችን የትምህርትም ሆነ የባህል መመንመን፣ ወይም ክፍተት አልተፈጠረም። ቀድሞም ቢሆን ትምህርትን በሚመለከት የውጭ ጥገኞች ስላልነበርን መሠረታዊ ችግር አላጋጠመንም።

ሁለተኛ የቤተክርስቲያን ሊቃውንት ምሁራንና መምህራን ለሕዝቡ ያላቋረጠ መንፈሳዊ ትምህርት ከመስጠት ባሻገር፣ አገሩን፣ ነጻነቱንና፣ ሰብአዊ ክብሩን በቆራጥነት እንዲያስከብር ቤተክርስቲያን የመላውን ህዝብ መንፈስ በማበረታታት ሞራሉንና ጽናቱን አጎልብታለች።

ሶስተኛ ለአገር ተረካቢው ተተኪ ትውልድ እንዲተላለፍ ጠበብት ሊቃውንት መንፈሳዊ፣ ባህላዊ፣ ጥበባዊና ታሪካዊ እሴቶችንና ቅርሶችን በብራና ጽፈው፣ በስእሳዊ ሃረግና በቀለማቀለም አስጊጠውና ደጉሰው (ጠርዘው) ትተውልን አልፈዋል። እነዚህ በጽሁፍ የሰፈሩ ቅርሶች በጠላት እጅ እንዳይወድቁ በጣና ሃይቅና በዝዋይ ሃይቅ ውስጥ በሚገኙ ገዳማትና እንዲሁም በቀላሉ በማይደረስባቸው አምባዎችና ሰውር ሥፍራዎች በድብቅ እንዲቀመጡ ተደርጓል። በጣና ሐይቅ ውስጥና ዳርዳሩን ወደ 29 ገዳማት እንደሚገኙ ይነገራል። በጣም ከታወቁት የሚከተሉት በዚህ ሥራላዊ መግለጫ ተጠቅሰዋል።

- ① ደብረ ሲና
- ② ብርሃኑ ማርያም
- ③ ዐሃንዳንዳ
- ④ ሕርዐው ቅርብራ
- ⑤ ዳግክሮጢፋኖስ
- ⑥ ያሐቅ
- ⑦ ናርጋሥከቦ

- ⑧ ሳና ሐይቅ
- ⑨ ምዳላላሲካዳሶ
- ⑩ ንጉሠ ጌታ ገብረኤል
- ⑪ ዲብረ ማርያም
- ⑫ ዙጌ ሃይማኖታዊ
- ⑬ ገሪካ
- ⑭ ምድራል፣ ክርስቶስ

የጣና ሃይቅ ካርታ፡ የታወቁት አስራ አራቱ ገዳማትና አድባራት በቁጥር ተዘርዝረዋል

በዝዋይ ሐይቅ ውስጥ 5 ደሴቶች ይገኛሉ። በእያንዳንዱ ደሴት ገዳም ወይም ቤተክርስቲያን ይገኛል። በ16ኛው ክፍለ ዘመን ክርስትና ሃይማኖትን ከኢትዮጵያ ለማጥፋት ግራኝ አህመድ 15 ዓመታት ሙሉ ገዳማትንና ቤተክርስቲያኖችን እያቃጠለ ሲያወድም

ብዙ ጥንታዊ ቅዱሳት መጻህፍት፤ ታቦታትና ልዩ ልዩ መንፈሳዊ ቅርሶች በጥንቃቄ ተደብቀው ከጥፋት የዳኑት በአመዛኙ በጣና ሐይቅና በዝዋይ ሐይቅ ደሴቶች ውስጥ በሚገኙት ገዳማት ውስጥ ነበር። በ1886 ዓ.ም አባ ምኒልክ በዝዋይ ሐይቅ ውስጥ በድብቅ ከተቀመጡት የቤተክርስቲያን ቅርሶች ብዙዎችን ወደ አዲስ አበባ እንዲመለሱ አድርገዋል። ቱሉጉዳ በተባለው የዝዋይ ሃይቅ ደሴት ውስጥ በእርጅና በፈራረሰው በጽዮን ማርያም ቤተክርስቲያን ምትክ በ 1983 ዓ.ም አዲስ ቤተክርስቲያን ተሰርቷል። እንደጣና ሐይቅ የዝዋይ ሐይቅም በኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ታሪክ የጎላ አስተዋጽኦ በማድረጉ ትልቁ የካህናት ማሰልጠኛ ትምህርት ቤት በዝዋይ ሲቋቋም በባህርዳርም የካህናት ማሰልጠኛ ማዕከል ተቋቋሟል።

በአጠቃላይ የአገርንና የቤተክርስቲያንን ጥንታዊ ቅርሶች በጣና ሃይቅና በዝዋይ ሃይቅ ደሴቶችና በሰዋራ አምባዎች በጥንቃቄ ጠብቆ ለተከታዩ ትውልድ የማስተላለፍ ተግባር የተጀመረው በጠቀስሁት የከበባና የፈተና ዘመን ቢሆንም በግራኝ አህመድ የሃይማኖት ጦርነት ዘመንና በፋሽስት ኢጣሊያ የወረራ ዘመንም በጎላ መልክ ተደግሟል። በአምስት አመቱ የፋሽስት ወረራ ዘመን አያሌ የቤተክርስቲያን አገልጋዮችና ምዕመናን በተለያዩ አካባቢዎች መተኪያ የሌላቸውን ንዋየ ቅዱሳት ጽላቶችን፤ የጸሎት መጻሕፍትን ወዘተ- ከጠላት ዘረፋ ለማዳን በድብቅና በአላሳች ስፍራዎች በድብቅ ማስቀመጣቸው በስፋት ይነገራል። ለምሳሌ በ1993 ዓ.ም. ለስራ ጉዳይ በቡልጋ የምትገኘውን ጊናገር ከተማን በጎበኘውበት ጊዜ መምራ ታምራት

(የፕሮፌሰር ታደሰ ታምራት አባት) በርካታ ንዋየ ቅዱሳትን በቤታቸው ውስጥ በድብቅ እስቀምጠው ከዝርፊያና ከውድመት ማዳናቸውን ለማወቅ ችለዋል። ይህ ታሪካዊ ቤት እስካሁን ባለመፍረሱ ለታሪክ ምስክርነት ፎቶግራፉ እነሆ።

በመጨረሻም ከጥንት ጀምሮ ሲወርድ ሲወራረድ በመጣው ነባር መንፈሳዊ ስርዓት መሰረት አበው መነኮሳት፤ የበቁ አባቶችና እናቶች ቀን ከሌሊት ለእግዚአብሔር አቤት በማለት ኢትዮጵያና መላው ህዝቧ ከደረሱባቸው ፈተናዎች በሰላም እንዲላቀቁ የዘወትር ጸም፤ ፀሎትና ስግደት፤ እንዲሁም ምህላ በማድረግ ድርሻቸውን አበርክተዋል። ይህ በቤተክርስቲያን ማእከልነት የተፈጸመው ታላቅ መንፈሳዊ መስዋዕትነት ለአገራችንና ለመላው ሕዝቧ ትሩፋትንና ደህንነትን አስገኝቷል። እዚህም ላይ የመዝሙረ ዳዊት ቁጥር

67:31ን መልዕክት ደግሞ ማስታወሱ ተገቢ ነው። በአጠቃላይ የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን በገዛ ራሷ ቋንቋ፣ ዕምነት፣ ባህልና መንፈሳዊ ሥርዐት ተጠቅማ አገራችንና ሕዝቧ ፈተና በደረሰባቸው ቁጥር ሕዝቡን በማስትማር፣ በማስተባበርና መንፈሳዊ ጽናቱን በማጎልበት ድርሻዋን አበርክታለች። ለዚህም ነው የኢትዮጵያ ታሪክና የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ታሪክ ሊነጣጠሉ አይችሉም የተባለው።

በተጠቀሰው የከበባና የፈተና ጊዜ የአገራችን የውስጥ ፖሊቲካም ተናግቷል። በእሳላሞች ከበባ የውጭ ንግዳችን ስለተቋረጠ የአገሪቱ ኢኮኖሚ፣ በተለይም የመንግሥት ገቢ መነመነ። በመሆኑም አክሱምን ማእከሉ ያደረገው መንግሥት ተዳከመ። የሥልጣን ተቀናቃኞችም ተፈጠሩ። በ1953 ዓ.ም በጎንደር የፈላሽዎች የአመጽ መሪ የነበረው የጌዴዎን ሴት ልጅ፣ ዮዲት «ጉዲት»፣ ሥልጣን በኃይል ጨበጠች። የአምልኮተ አራት ተከታይ በመሆኗ ክርስትና ሃይማኖትን ትጻረር ነበር። በመሆኑም የአክሱም ጽዮንን ቤተክርስቲያንና የአክሱም ከተማን አቃጥላ ብርቅና ድንቅ የነበሩ የቤተክርስቲያንን ቅርሶች አወደመች። አርባ ዓመት በኃይል ገዝታ ሞተች። ከዮዲት ድንገተኛ ጥቃት በመሸሸ በድብቅ ወደ ሸዋ ገብቶ የተሸሸገው ህፃኑ ንጉስ አንበሳ ውድም ወደ አክሱም ተመልሶ የመሪነቱን ሥልጣን እንደገና ያዘ። ቢሆንም በኃይል ይበልጥ ጠንክሮ የነበረው ተፎካካሪ የፖሊቲካ ቡድን የአገራችን ዕምብርት በነበረው በላስታ ተነስቶ ሥልጣን ያዘ። በመሆኑም የአገሪቱ አዲሱ የፖለቲካ ማዕከል ከአክሱም ወደ ሮሃ (ላሊበላ) ተሸጋገረ። በ1130

ዓ.ም የአክሱም ዘመነ መንግሥት በዛግዌ ዘመነ መንግሥት ተተካ።

በዛግዌ ዘመነ መንግሥት (1130-1262 ዓ.ም) የክርስትና ሃይማኖት ይበልጥ ጎለበተ። በተለይ ንጉስ ላሊበላ ብዙ ፍልፍል ቤተክርስቲያናትን በማሰራት ክርስትና ሃይማኖትን አስፋፋ። በላሊበላ ከተማ ብቻ ከቋጥኝ አስፈልፍሎ ያሰራቸው ቤተክርስቲያናት የሚከተሉት ናቸው።

1. ቤተ ደናግል
2. ቤተ ማርያም
3. ቤተ መድሃኔአለም
4. ቤተ መስቀል
5. ቤተ ጎልጎታ
6. ቤተ ሚካኤል
7. ቤተ ገብርኤል
8. ቤተ አባሊባኖስ
9. ቤተ መርቆርዮስ
10. ቤተ አማኑኤል
11. ቤተ ጊዮርጊስ

የሁሉም አሰራር ተደናቂ ቢሆንም ቀደም ብዬ እንደገለጽሁት ከሁሉም በጣም የላቀው ቤተጊዮርጊስ ነው። በዛግዌ ዘመነ መንግሥት በአጠቃላይ ወደ 23 ፍልፍል ቤተክርስቲያናት መሠራታቸው ይነገራል። ከአዲስ አበባ በስተደቡብ ምዕራብ

እቅጣጫ የሚገኘው የአዳዲስ ማርያም ፍልፍል ቤተክርስቲያን አንዱ ነው።

ፍልፍል ቤተክርስቲያን ከላይ ሆኖ ቆልቆል ሲታይ።

አረጋዊው ካህን በቅኔ ማህሌቱ ክፍል ገልጸ ሲያደርጉ

በዛግዌ ዘመን መንግሥት በቤተክርስቲያንና በቤተመንግሥት መካከል የቅርብ ግንኙነትና መደጋገፍ ስለተመሰረተ ቀስ በቀስ ቤተክርስቲያን የቤተመንግሥቱ ጥገና ሆነች። በተለይ በንጉሡ ላይ ተቀናቃኝ ወይም ተወዳዳሪ በተነሳ ጊዜ ሕዝብን በመቀስቀስ ቤተክርስቲያን ንጉሡን ትደግፍ ነበር። ንጉሡም ለቤተክርስቲያን ሙሉ ድጋፍ ይሰጥ ነበር። ይህ የፖለቲካ ትስስርና የቤተክርስቲያን ጥገኝነት እነሱም በዛ፣ እስከ ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ፍጻሜ መንግሥት ዘልቋል።

በአስራ ሶስተኛው ክፍለ ዘመን የዛግዌ መንግሥት እየተዳከመ በመሄዱ በ1263 ዓ.ም የሰሎሞናዊው ስርወ መንግሥት የመጀመሪያው ንጉሥ አፄ ይኩኖ አምላክ ነገሠ። የአገሪቱ የሥልጣን ማዕከልም ከላስታ ወደ ሸዋ ተሸጋገረ። የሰሎሞናውያን ስርወመንግሥት ለሁለት መቶ ዓመታት ያህል ቀጠለ። የአገሪቱ ግዛትም ተስፋፋ። በርካታ መንፈሳዊና ዓለማዊ ህግጋት ወጡ። ሥልጣኑን የሚፈታተኑትን ሁሉ በጦር ኃይል ለማስገበር ንጉሡ ከግዛት ወደ ግዛት ይዘዋወር ስለነበረ ቋሚና የረጋ ዋና ከተማ አልነበረውም። በተለይ ከአካባቢው እስካለም አገሮች በሚያገኙት ድጋፍ እየታገዙ ያለማሰለስ የሚያምጹትን፣ አንደ አዳልና ይፋት ያሉትን የእስላም ክልሎች በኃይል ለመቆጣጠር ተከታታይ ንጉሦች ያላቋረጠ ዘመቻ አድርገዋል። ጎላ ብለው ከሚጠሩት አፄ ለምደጽዮን (1307-1337 ዓ.ም.) እና አፄ ዘርዓየዕቆብ (1427 - 1461 ዓ.ም.) ሊጠቀሱ ይችላሉ።

በአስራ አምስተኛው ክፍለ ዘመን ሁለት ተፎካካሪ የሃይማኖት ቡድኖች በኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ውስጥ ተፈጠሩ። አንዱ በአቡነ ተክለ ሃይማኖት ሲመራ ሁለተኛው በአቡነ ኤዎስጣጤዎስ ይመራ ነበር። ሁለቱ ቀንደኛ የአንጃ መሪዎች በደብረ ህይቅ ገዳም የአባ ኢየሱስ ሞአ ተማሪዎች ነበሩ። በደብረህይቅ የተቋቋመው የእስጢፋኖስ ገዳም በዘመኑ ከላስታ ቀጥሎ ሁለተኛው የመንፈሳዊ ትምህርት ማዕከል ነበር። ሌላው የአባ ኢየሱስ ሞአ ደቀመዝሙር በጣና ሐይቅ የደቀ እስጢፋኖስን ገዳም መሠረቱ። ሌሎች የአባ ኢየሱስ ሞአ ደቀመዝሙርት በቤገምድር፣ በጎጃም፣ በወሎ፣ በትግሬና በሸዋ ተጨማሪ ገዳማትን አቋቋመዋል።

ለምሳሌ አቡነ ተክለሃይማኖት ደብረ አስቦን (በኋላ በአፄ ዘርአያዕቆብ ደብረ ሊባኖስ የተባለውን) ገዳም ሲመሰርቱ አቡነ ኤዎስጣጤዎስ ደግሞ ጠንካራ ገዳማዊ ሥርዓት አላቸው የተባሉትን ደብረ ቢዘንንና ደብረ ማርያምን ገዳማት ቆረቆሩ። በአጠቃላይ በአስራ አምስተኛው ክፍለ ዘመን ከሰሜን ኢትዮጵያ እስከ ዝዋይና ደቡብ ኢትዮጵያ ጠረፍ ድረስ በርካታ ገዳማትና አድባራት ተቋቋሙ። በአቡነ ኤዎስጣጤዎስና በአቡነ ተክለ ሃይማኖት መካከል ስለነበረው የተለያየ መንፈሳዊ አቋም ይበልጥ ለመረዳት ለሚፈልግ «ቤተክርስቲያንና መንግሥት» * ለሚል ርዕስ ደክተር ታደሰ ታምራት የጻፉትን መጽሐፍ ማንበብ ይጠቅማል።

* Church and State in Ethiopia, Taddesse Tamrat, 1972

በአስራ ስድስተኛው ክፍለ ዘመን የግራኝ አህመድ የሃይማኖት ጦርነት የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያንን እጅግ ከመጉዳቴም ሌላ አገራችንንና ሕዝቧን ለከባድ ፈተና ዳርጓቸዋል። ስለዚህ የጥፋትና የእልቂት ጦርነት በሚቀጥለው ክፍል ጠቅለል አድርጌ አቀርባለሁ። ከግራኝ አህመድ መሸነፍ በኋላ በወዳጅነት ሽፋን ወደ ኢትዮጵያ የገቡት ኢየሱሳውያን የካቶሊክ ሚሲዮኖች በኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ላይ ስለፈጸሙት ወንጌል ለበስ ወንጀል በስተኋላ ጠቅለል ባለ መልክ እገልጻለሁ።

በዘመነ መሳፍንት (1761-1847 ዓ.ም) የኢትዮጵያ የሥልጣን ማዕከል ከሸዋ ወደ የጁና ወደ ጎንደር ተዛወረ። የጎንደር ከተማ ለሁለት መቶ ዓመታት ያህል የኢትዮጵያ ቋሚ የመናገሻ ከተማ ነበረች። እስከዚያ ድረስ አገራችን በአካባቢ ተስፋፊ እስላሞች ተከታታይ ጥቃትና በግራኝ አህመድ አውዳሚ የሃይማኖት ጦርነት፣ እንዲሁም በዘመነ መሳፍንት ዋዜማ በተፈጠረው አለመረጋጋትና የሥልጣን ሽኩቻ ምክንያት የኢትዮጵያ ነገሥታት ቋሚ መናገሻ ከተማ ለማቋቋም አልቻሉም ነበር። ብዙዎች የግዛት ዘመናቸውን ያሳለፉት በማያቋርጥ ዘመቻ ተጠምደው ነበር።

2. የግራኝ አህመድ የሃይማኖት ጦርነት (ጅሃድ) I

1519-1534 ዓ.ም.

በአገራችን ሀዝብና በተለይ በኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ላይ ከደረሰባቸው ጥቃቶች ዋናው በአስራ ስድስተኛው ክፍለ ዘመን በግራኝ አህመድ የተመራው የሃይማኖት ጦርነት (ጅሃድ) ነው።

ቀደም ብዬ እንደጠቀስኩት ነቢዩ መሐመድ «ኢትዮጵያን አትንኳት» ብሎ ለሃይማኖቱ ተከታዮች መመሪያ ቢሰጥም፤ በጊዜው ተስፋፊ መንግሥት በነበረው በኦቶማን ቱርክ በተሰጠው መድፍ፤ ጠመንጃ፤ ገንዘብና ተዋጊ ጦር በመታገዝ፤ ግራኝ አህመድ ኢትዮጵያን ለማስለም ረጅም ጦርነት አካሄደ። የሃይማኖት ጦርነት (ጅሃድ) በመሆኑ በቅድሚያ የታወቁ ገዳማትንና ቤተክርስቲያናትን ሃብትና ንብረት ዘረፈ። ለአምልኮት የሚጠቀሙባቸውን ንዋዩ ቅድሳት፤ በብራና የተጻፉ መንፈሳዊ መጻህፍትን ከነቤተክርስቲያኑ በእሳት አቃጠለ። ይህ ረጅም ጦርነት ከየካቲት 18 ቀን 1519 እስከ የካቲት 16 ቀን 1534 ዓ.ም. ተካሄደ።

ስለግራኝ አህመድ የሃይማኖት ጦርነት (ጅሃድ) ብዙ ታሪክ ጸሐፊዎች በሰፊው ጽፈዋል። በአማርኛ ቋንቋ አቶ ተክለ ጻድቅ መኩሪያና አቶ ይልማ ደሬሳ በዝርዝር ጽፈዋል። በጦርነቱ ጊዜ ከአህመድ ግራኝ ጋር አብሮ የነበረው ሽሃብ ዲን አህመድ የተባለ የመናዊ ጸሐፊ «ፋቱል አል ሀበሽ» በሚል ርዕስ በዝርዝር ጽፏል። ይህን መጽሀፍ ሬኔ ባሌት የተባለ ፈረንሳዊ ምሁር ወደ ፈረንሳይኛ ሲተረጎሙት እንግሊዛዊው ሪቻርድ ፓንክረስት ደግሞ በክፍል ወደ እንግሊዝኛ ተርጉሞታል። በ1997 ዓ.ም. መጽሐፉ ወደ አማርኛ ተተርጉሟል። ስለሆነም የእኔ ጠቅላላ ያለ ዘገባ የሚያተኩረው ከአራተኛው እስከ አስራ ስድስተኛው ክፍለ ዘመን የለማቸውን የኢትዮጵያን ቤተክርስቲያን፤ ግራኝ አህመድ በአገር ውስጥና በአካባቢ አገሮች እስላሞችና በተለይም በኦቶማን ቱርክ

ተደግፎ ለማውደም ስላደረገው ረጅም ዘመቻና ስላደረሰው ከባድ ጥፋትና ውድመት ነው።

አቶ ተክለጻድቅ መኩሪያ ስለግራኝ አህመድ ወረራ በጻፉት መጽሐፍ ገጽ 483 ውስጥ የግራኝ አህመድን ዓላማና ተልዕኮ እንዲህ ገልጸውታል።

1. የክርስቲያኑን ጦር መደምሰስ
2. የክርስቲያኑን ገዳማትና ቤተክርስቲያናት አመድ ማድረግ
3. የኢትዮጵያን ህዝብ በሰይፍ ኃይል ማስለም
4. በፖሊቲካ ጋብቻ የየጎሳውን ሕዝብ አታሎ መላውን ኢትዮጵያ ለመግዛት ነበር።

በዚህ መሰረት መጋቢት 11 ቀን 1521 ዓ.ም. ከቱርክ በተላከለት አዲስ የጦር መሣሪያ ብልጫ ምክንያት በሽምብራ ኩሬ ጦርነት ድል አገኘ። አቶ ይልማ ደሬሳ፤ የኢትዮጵያ ታሪክ በአስራ ስድስተኛው ክፍለ ዘመን፤ በሚል ርዕስ በ1959 ዓ.ም. በጻፉት መጽሐፍ የግራኝ አህመድ የሃይማኖት ጦርነት ስላደረሰው ጥፋት በዝርዝር ገልጸዋል። «ከሽንብራ ኩሬ ድል በኋላ ግራኝ አህመድ በተጨማሪ ከአረብ አገር ያስመጣቸው መድፎችና ጠበንጃዎች የእስላሞችን የውጊያ ችሎታ በጣም ከፍ አድርጎታል።»* ከሽንብራ ኩሬ ቀጥሎ ሽዋን ለመቆጣጠር ያስቻለው በአንጾኪያ ጦርነት ግራኝ ያገኘው ድል ነው። «ባንጾኪያ ውጊያ ግራኝ የሠራበት ስልት ሽንብራ ኩሬ ላይ

* የኢትዮጵያ ታሪክ፤ በይልማ ደሬሳ፤ ገጽ 78

የተጠቀመበትን ዘዴ ይመስላል። ብዛትና ጅግንነት የመሳሪያ ብልጫ ያለውን ጠላት መደምሰስ እንደማይችል ያንጸኪያ ድል ተጨማሪ ማስረጃ ሆኖ ታዩ።* «በዚህ ጦርነት ላይ የደረሰው ፍጅት በኢትዮጵያ ታሪክ ውስጥ ከተመዘገቡት ታላላቅ እልቂቶች አንዱ ነው። ራስ ተክለየሱስና አዝማች እስላሙ ከውጊያው ላይ ሞቱ። ከነሱም ጋር አንድ መቶ ሰላሳ የትግራይና የሸዋ ጅግኖች ወደቁ። ...ከአፍራሳ ድል በኋላ ለጊዜው የግራኝን ሠራዊት ሲገታው የሚችል ጦር አልተገኘም። ከኮንስታንቲኖፕል (ቁስጥንጥንያ) በመጣው ውብ ሥጋጃም፣ በክፈይና በሐር ጥንድ ድርብ የተጎናጸፈችው የአንጾኪያ ደብር ከተዘረፈች በኋላ ለእሳት ተሰጠች። በወርቅና በብር የተሰሩ ቁጥር የሌላቸው ንዋዩ ቅድሳቱ በምርኮ በእስላሞች እጅ ወደቁ። የተዘረፈው ወርቅና ዕቃ መጠን - አልነበረውም።»** «...በዚህ ዘመን በክርስቲያን ሕዝብ ላይ ግራኝ አህመድ የሠራው የአረመኔሥራ ለሕሊና የሚያስጸይፍ ነገር ነበር። ክርስቲያን ሕዝብ በብዙ ትውልድ ሠርቶ፣ በሐር መጎናጸፊያ፣ በወርቅ፣ በሉልና በአሳነባሪ፣ በሞዛይክ፣ ጥበብ ያስጌጣቸውን አብያተ ክርስቲያናት የግራኝ ወታደሮች ከመጸህፍቱና ከሥዕሎች ጋር ለእሳት ሰጡአቸው። የህንጻዎች ማማርና እበላያቸው ላይ የታዩት ውብ የሆኑ የሥነ ጥበብ ሥራዎችም አብረው ሲጠፉ ከምስራቅ ለመጡት ዘላኖች አላሳዘኗቸውም። የብዙ ዘመን በብክትና

* ዝኒ ከማሁ፣ ገጽ 79
** ዝኒ ከማሁ፣ ገጽ 80

ቲም እነዚህን ህዝቦች ፋናቲክና አጥፊዎች አደረጋቸው። እንኳንስ ህንፃዎችንና መንደሮችን፣ ህዝቡ በብዙ ትውልድ ውስጥ ትጻሩን ለማሻሻል የተከላቸውን የፍሬ ዛፎችንና የወይን ሐረጎችን አልማሩም። ከዚህ ወረራ ጥቂት ዓመቶች ቀደም ብሎ የፖርቱጋል ተወላጅ አባ አልቫሬዝ በመደነቅ የጻፈው የኢትዮጵያ የወይናደጋ አትክልቶች ከግራኝ በኋላ በምድር ላይ አልተረፉም። ይህ ሁሉ አመጽ የተሠራው ከርስቲያንን ሕዝብ አስፈራርቶ የእስላም ሃይማኖት እንዲቀበል ለማድረግ መሆኑ ግልጽ ነው።»*

ቤተክርስቲያንን የማውደም ጦርነቱን በመቀጠል ግራኝ አህመድ የደብረሊባኖስን ገጻም ሐምሌ 24 ቀን 1523 ዓ.ም አቃጠለ። ብዙ መነኮሳትም አብረው ተቃጠሉ። በደብረሊባኖስ የተፈጸመውን ዝርፊያ፣ የቤተክርስቲያንንና የመነኮሳቱን ቃጠሎ በአዛዥነት ያስፈጸመው የግራኝ ጦር መሪ አቡበክር ከቲም ነበር። «የግራኝ ወታደሮች እንደ አብድ ከመንደር ወደ መንደር እየተዘዋወሩ አገሩን አከታትለው ለጥፋት ሰጡት (አወደሙት)»** ግራኝ አህመድ በደብረሊባኖስ ገጻምና በአጠቃላይ በኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን የፈጸመውን ዝርፊያ፣ ቃጠሎና የመነኮሳት ጭፍጨፋ መነሻ በማድረግ በጊዜው የደብረሊባኖስ ገጻም እጨጌ የነበሩት አባ እንባቆም አንቀጸ አሚን (የዕምነት በር) በሚል ርዕስ በግዕዝ፣ ሰፊ ሀተታ በ1526 ዓ.ም ጽፈዋል። የግራኝ አህመድን

* ዝኒ ከማሁ ገጽ 81-82
** ዝኒ ከማሁ ገጽ 85

አረመኔያዊ የሃይማኖት ጦርነት በማውገዝ፤ የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ዕምነትና መንፈሳዊ ተግባር ከግራኝ ሃይማኖትና አረመኔያዊ ተግባር እጅግ የላቀና የመጠቀ መሆኑን በአሳማኝ አገላለጽ ጻፉ። እጩን እመባቅም አረብኛ ቋንቋን ያውቁ ስለነበር ቁርአንን አንብበዋል። በዚህ ሰፊ እውቀታቸው ሁለቱን ሃይማኖቶች ሚዛናዊ በሆነ መንገድ ለማነጻጸር ችለዋል። ይህ ታሪካዊ ጽሁፍ ከግዕዝ ወደ አማርኛና ወደ ሌሎች ባለም አቀፍ ቋንቋዎች ወደፊት እንደሚተረጎም ተስፋ አደርጋለሁ።

ዋና ዋና የሸዋ ግዛቶችን በጭካኔና በሰይፍ ከተቆጣጠረ በኋላ ግራኝ አህመድ የጦር ሰፈሩን በደብረብረሃን ከተማ አደረገ። ከዚያ ጦሩን በየአቅጣጫው በማዘመት የቤተክርስቲያናትን ሃብትና ንብረት መዝረፉን ገፋበት። «እስላሞች ከበርቴ የነበረችውን የይፋትን ደብር ዘረፉ። መቅደሱን ያለበሱ የሐር መጎናጸፊያዎች፤ የከበሩ ሥጋዳዎችና ሌሎችንም አይነት ምንጣፎች፤ ብዙ ወቂት ወርቅና የብር ዕቃዎች በዘራፊዎች እጅ ወደቁ። ከዘረፏቸው ቅዱሳን ዕቃዎች መካከል ለእነዚህ ዘላኖች(አዳሎች፤ ሰማሌዎች ወ.ዘ.ተ...) ያስደነቃቸው በሙሉ በወርቁ ቅጠሎች ላይ ተጽፎ ገበታውና ማህደሩም ከወርቅ የተሠራው የአዲስ ኪዳን መጽሐፍ ነበር። የዚህ መጽሐፍ ክብደት ከፍ ያለ በመሆኑ ሁለት ሰዎች ሊያነሱት አልቻሉም ይባላል። በደብረብረሃን ወረዳ አፄ ዘርአያዕቆብ ከቆረቆሩት ቤተመንግሥት አቅራቢያ የምትገኘው ቤተክርስቲያንና የሌሎችም አድባራት የዚህ እድል ተካፋይ ሆኑ። ሌሎች የግራኝ ጦር መሪዎች ተጉለትን፤ ግድምን፤ ጋንዘንና አልማሴን ወረሩ።

በየሄዱበት ሁሉ ማረድና ማቃጠል የዕለት መቶቸው ነበር። በኢትዮጵያ ክርስቲያን ሕዝብ ላይ ይህን የመሰለ መከራ ወድቆበት አያውቅም።...»*

የሸዋን ክልል በኃይል ተቆጣጥሮ ክርስቲያኑን ሕዝብ በመጨፍጨፍ፤ ገዳማትንና ቤተክርስቲያናትን ካወደመ በኋላ ግራኝ አህመድ የጥፋት ዘመቻውን ወደ ሰሜን አቅጣጫ ቀጠለ። የጥፋት ብትሩን በቅድሚያ የሰነዘረው ቤተአምሐራ ይባል ወደነበረው አሁን ደቡብ ወሎ ወደሚባለው አካባቢ ነበር። በዚህ ክልል ጥንታዊና ታላላቅ ገዳማትና ቤተክርስቲያናት ስለነበሩ አስቀድሞ የዘረፈውና ያቃጠለው እነዚህን ታሪካዊ የክርስትና ሃይማኖት ማዕከላት ነበር። በጣም ከደረጃትና ከታወቁት መካከል መካነሥላሴ፤ አትሮጊስ ማርያም፤ ግሼን ማርያም፤ መካነማርያም፤ ደብረእግዚአብሔር፤ ደብረሐይቅ እስጢፋኖስ፤ ገነተ ጊዮርጊስ፤ ደብረነጎድጓድ፤ መካነ ሰማያት፤ ጋስጫጊዮርጊስ፤ ተደባበ ማርያምና ደብተራ ማርያም የተባሉት ቤተክርስቲያናትና ገዳማት ይገኙበታል። ሁሉም ሀብትና ቅርሶቻቸው ተዘርፎ በእሳት ተቃጠሉ። የተዘረፈው ተዘርፎ በብራና የተጻፉ እጅግ ብዙ ጥንታዊ የሃይማኖት መጻህፍቶቻቸው ጭምር በእሳት ወደሙ። ስለእንዳንዶቹ ሃይማኖታዊ ማእከላት የአሰራር ጥራትና ውበት በጊዜው በጽሁፍ የተገለጹትን ቆንጦር አድረጎ ለአንባቢ ማቅረቡ ተገቢ ይመስለኛል። «... መካነሥላሴ የተባለች ውብ ቤተክርስቲያን

* ዝኒ ከማሁ - ገጽ 86

ነበረች። ሥራዋ በአዲስ ናኦድ ዘመነ መንግሥት ተጀምሮ ከሃያ አምስት ዘመን ልፋት በኋላ በአዲስ ልብነድንግል ተፈጸመ። የህንጻዋ ታላቅነትና ቁንጅናዋ በሙሉ ኢትዮጵያ የተደነቀ ነበር። ወርዱዋና ስፋትዋ መቶ መቶ ክንድ ሆኖ ወደ ላይ ከፍታዋ ከሃምሳ ክንድ ይበልጥ ነበር። በብርና በወርቅ ቅጠል ላይ በሉልና በአሠናባሪዎች ሐረግ ተሰርተው ከውስጥ ያሉት ግድግዳዎችና ጣርያ ሐረጉን በሙሉ ለብሰው ይታዩ ነበር። በሮቹና መስኮቶቹም በሙሉ የወርቅና የብር ቅጠል የለበሱ ነበሩ.... ይህች በከበሩ እንቁዎችና በወርቅና በብር ያጌጠች ቤተክርስቲያን የኢትዮጵያ መከራያ ስለነበረች የፖርቱጋል አምባሳደር ሮድሪጎ ደሊማ ከሰዎቹ ጋር ወደ አዲስ ልብነድንግል ቤተመንግሥት በመጣ ጊዜ ንጉሠ ነገሥቱ በታላቅ ኩራት ከአሳዩዋቸው ህንፃዎች አንዷ ነበረች። አምባሳደሩን ተከትሎ የነበረው አባ አልቫሬዝ ስለዚህች ቤተክርስቲያን በማድነቅ ጽፏል.... አህመድ ኢብራሂም (ግራኝ አህመድ) መካነ ሥላሴ በደረሰ ጊዜ በደብሪቱና በራሱ ጦር መካከል ተቃዋሚ (ተከላካይ) ሠራዊት አላገኘም። ስለዚህ አንዳችም ውጊያ ሳይደረግ ሰተት ብሎ ከደብሪቱ ገባ። ከሱማሌ በርሃ የመጡት የግራኝ ዘላኖችና እሱ ራሱ በቤተ ክርስቲያኒቱ ውስጥ ገብተው ሃብቷንና ውበቷን በተመለከቱ ጊዜ ቁንጅናዋ አንደ ፀሐይ እንዳንጸባረቀባቸው ከሱ ጋር የነበረው የአረብ ታሪክ ፀሐፊ መዝግቦታል። ... ሰማሌዎች ወርቁንና የከበሩ እቃዎችን ሁሉ ከመዝረፍ ሊታገዱ አልቻሉም። ከዘቢደ ፓሻ ለሚላኩት ነፍጠኞችና የጦር መሳሪያዎችም የሚከፈል ወርቅ ለግራኝ አስፈላጊ በመሆኑ መካነሥላሴ እንድትዘረፍና እንድትቃጠል

አዘዘ። ቁጥር የሌላቸው መፃህፍትም ከህንፃው ጋር ተቃጠሉ... በቱርኮችና በአረቦች እርዳታ ግራኝ በክርስቲያን ኢትዮጵያ ላይ ያነደደው እሳት ለብዙ ዘመናት የተጠራቀሙትን የጥበብ ሥራና ታሪካዊ መጻህፍትን በማጥፋቱ ለኢትዮጵያ ብቻ ሳይሆን ለሥልጣኔና ለሰው ልጅ ሁሉ ታላቅ የበደል ሥራ ሆኖ የሚቆጠር ነው።...*

«መካነ ሥላሴን ካጠፋ በኋላ ግራኝ ወደ ሌላዋ ሀብታም ደብር ገስግሶ አትሮጋስ ማርያም የምትባለውን ታላቅ ደብር አዘርፎ አቃጠላት። የአትሮጋስ ማርያም ዘረፋ ከስድስት ሰዓት አስከሚከተለው ጧት ድረስ ቆየ ይባላል። የግራኝ ሰማሌዎች ከመቅደሱ ግድግዳ ላይ የተለበጠውን ከፋይና የሙካሽ ጥልፍ ሥራዎች እየቀደዱ ከወሰዱ በኋላ ምርኮዎች መካከል አንድ ሺህ ወቄት የሚመዝን የወርቅ ቁጥር የሌላቸው የወርቅ ጽዋዎችና ሌሎችንም የንዋየ ቅዱሳት እቃዎች ሁሉ ዘረፉ። ከተወሰዱትም ጽላትና በወርቅ ቅጠል ላይ የተጻፈ መጽሐፍ ቅዱስ ነው ይባላል። ይህ መጽሐፍ ቅዱስ በጣም የሚከብድ ስለነበረ አራት ሰዎች ሆነው ሊያነሱት አልቻሉም። ዘረፋው ከተፈጸመ በኋላ በዚህችም ደብር ላይ የግራኝ ሰዎች እሳት ለቀቁባት ከመነኮሳቱም መካከል ቤተክርስቲያናቸው ስትቃጠል ባዩ ጊዜ በሀዘንና በወድታ እየዘለሉ ከእሳቱ ውስጥ ወድቀው አብረው የተቃጠሉ ብዙዎች ነበሩ።... **

* ዝኒ ከማሁ - ገጽ 89-90
 ** ዝኒ ከማሁ - ገጽ 91

«...ከደብረ ነጎድጓድ ከተወሰዱት ምርኮ መካከል አንዱ ከሰው ቁመት የሚበልጥ የወርቅ ጽላት ነው ይባላል። በግራና በቀኝ የዘመቱት እስላሞች፣ የወርቅ ልብስ፣ የወርቅ ድረዎች፣ የራስ ወርቅ፣ እንቁዎችንና የክበሩ ድንጋዮችን እየዘረፉ በብዙ ግመሎች እየጫኑ ይጓዙ ነበር። አንዱ የጦር አለቃ ብቻውን ያጋዘው የክበሩ እቃዎች የአምስት መቶ ግመሎች ጭነት ነበር ተብሎ ተጽፎታል።»*

ስለ ደብረእግዚአብሔር ገዳም መዘረፍና መቃጠልም ይህ ተመዝግቧል።«ይህችን ደብር በ1334 ዓ.ም. የተከሉዋት አዲስ ደፈአረድ ስለነበሩ በዘመን ብዛት የተጠራቀመ ሀብት ወሰን አልነበረውም። በዘረፋው እስላሞች አራት የወርቅ ጽላቶች፣ እያንዳንዳቸው አምስት አምስት ሰዎች ለማንሳት ያልተቻሉ ናቸው ይባላል። በዘመኑ የነበሩት ታሪክ ጸሐፊዎች እንደ መዘገቡት ከዚህች ደብር ብቻ የተወሰደው ወርቅ ከአንድ ሚሊዮን ወቂት የሚበልጥ ነው ይባላል።» **

ስለ ደብረሐይቅ እስጢፋኖስ ገዳም መዘረፍም ይህተጽፏል። «በዚህ ዘረፋ ግራኝ የወሰደው ሃብት ይህን ያህል ነው አይባልም። የወርቅ መስቀሎች፣ ማጠኛዎች፣ ጽዋዎችንና ሌሎችንም የክበሩ እቃዎች ለማጋዝ አንድ መቶ አምሳ ሰው ለመሸከም የተሠራው

ጆልባ ሶስት ጊዜ ተመላለሰ ይባላል።»*

ከእኩሉም ዘመን መንግስት ጊዜ ጀምሮ በነጋሲ ዘሮች መካከል የሥልጣን ሽኩቻው እየከረረ በመሄዱ ብዙውን ጊዜ ከአልጋወራች በስተቀር የነጋሲ ዘሮች ወደ ከፍተኛ አምባዎች ተወስደው በጥበቃ ስር ይኖሩ ነበር። የዲት «ጉዲት» በ908 ዓ.ም. ሥልጣን በኃይል እንደያዘች በደብረዳሞ አምባ በቁም እስር የነበሩትን የነጋሲ ዘሮች አስገድላ አምባገነን መሪ ሆነች። ይህን የመሪዎች የጭካኔ ተግባር የዛግዌ ዘመነ መንግሥት ነገሥታት አልተከተሉም። ሆኖም የሰሎሞናውያን ሥርወ መንግሥት የዛግዌን ሥርወ መንግሥት ከተካ በኋላ የነጋሲ ዘሮችን ሰብስቦ ማሠር ቀጠለ። ስለሆነም በአዲስ ይኩኖ አምላክ ዘመነ መንግሥት የግሼን ማርያም አምባ የነጋሲ ዘሮች ማሠሪያ ሆነ። አምባው በቀላሉ የሚጠቃ ባለመሆኑ የንጉሰነገሥቱም ሃብት በከፊል የሚቀመጠው በዚያ ነበር። በተለይ የግራኝ አህመድ የሃይማኖት ጦርነት ከተሰፋፋ በኋላ የቤተመንግስቱን ሀብት ከጠላት ዘረፋ ለማሸሽ ወደ አምባግሼን ግምጃ ቤት ላኩት። የግራኝ ጦር አምባውን ወርሮ ለመያዝ ተደጋጋሚ ሙከራ አድርጎ ባይሳካለትም በመጨረሻ ህዳር 17 ቀን 1523 ዓ.ም. በተደረገው ውጊያ አምባው በእስላሞች እጅ ወደቀ። አምባውን እንደያዙ በቁም እስር የነበሩትን የነጋሲ ዘሮች በመግደል የቤተመንግሥቱንና የቤተክርስቲያኑን ሃብትና ንብረት ዘርፈው ደብሩን አቃጠሉት።

* ዝኒ ከማሁ - ገጽ 94

** ዝኒ ከማሁ - ገጽ 98

* ዝኒ ከማሁ - ገጽ 99

በተመሳሳይ መንገድ መካነማርያምንና ደብተራ ማርያም የተባሉትን ደብሮች ዘርፈው አቃጠሏቸው። «... በዚህ አኳሃን የተበዘበዘው የኢትዮጵያ ሀብት ማሰቂያ የሌለው ይመስላል። ግራኝም በመሳሪያና በቱርክ ነፍጠኞች የጦር ሠራዊቱን የበለጠ ለማደርጀት ይህን ሀብት ወደ ዘቢድ ፓሻ ሰፈር ከመጫን አላቋረጠም። ግራኝ ከሞተ በኋላ በሚሊዮን ወቄት የሚቆጠረው ወርቅና ብር በክርስቲያን አገር ሆነ በሰማሌዎች ዘንድ አልተገኘም። ስለዚህ (ግራኝ አህመድ) ለተቀበለው ዕርዳታ የከፈለው ብቻ ሳይሆን ከኢትዮጵያ የዘረፈውን ሃብት እንዲያስቀምጡለት ወደ ቱርኮችና ወደ አረቦች ልኮ እንደሆነ እንጂ ይህ ሁሉ ገንዘብ በኖ የጠፋበትን አኳሃን ለመግለጽ አስቻጋሪ ነው። »*

በሽዋና በቤተአምሐራ (ደቡብ ወሎ) ግራኝ አህመድ የፈጸመውን የክርስቲያኖች ጭፍጨፋና የቤተክርስቲያናት ዝርፊያና ቃጠሎ የተቃወሙ አርበኞች ወራሪውን ጦር መቋቋምና የጦር መሪዎችንም በብዛት መግደል ጀመሩ። ይህ የአርበኞች ቆራጥ እርምጃ በዘላኑ የግራኝ አህመድ ሰራዊትና በቱርክና በአረብ ቅጥረኛ ተዋጊዎች ላይ ጭንቅና ሽብርን ፈጠረ። በዚህ ምክንያት ከቤተአምሐራ ወደ ጎጃም ወደ በጌምድርና ወደ ትግሬ በመዝለቅ ፈንታ ግራኝና ሠራዊቱ ወደ ኋላ በማፈግፈግ ወደ ሽዋ ተመለሰ። የጦሩን ሞራል መልሶ ለመገንባት በጥር ወር 1524 ዓ.ም. ግራኝ አህመድ በደብረብርሃን ከተማ ታላቅ የሠራዊት ሰልፍ አደረገ።

* ዘኒ ከማሁ ፡ ፲፩ 99

6 ሺህ ፈረሰኞችን፣ 3ሺህ ነፍጠኞችን አሰለፈ። በዚህ ሰልፍ ላይ የግራኝ ሰራዊት የዘረፈውን ሀብትና ንብረት አሳዩ። ከዚያ በኋላ ግራኝ አህመድ ትኩረቱን ወደ ደቡብ ኢትዮጵያ አደረገ። ሆኖም አሁን የስምጥ ሸለቆ በሚባለው አካባቢ የሚኖሩ ሜያ የሚባሉ የታወቁ ቀስተኞች የግራኝ አህመድን ወራሪ ጦር በመመከት ከፍተኛ ተጋድሎ አደረጉ። ከባድ መስዋዕትነትም ከፈሉ። ግራኝ አህመድ የጦር ሰፈሩን ከደብረብርሃን ወደ ዝዋይ ሐይቅ አካባቢ አዛውሮ የአካባቢውን ወረዳዎች (አሁን ሐይቆችና ቡታጅራ፣ ሶዶጉራጌ፣ ከምባታ፣ ሃዲያ፣ ወዘተ.. የሚባሉትን) በመውረር ከባድ ጥፋት አደረሰባቸው።

ወረራውን በመቀጠል የግራኝ ጦር ወላሞንና (ወላይታንና) አካባቢ ግዛቶችን ወረረ። በተለይ ወላሞን ሲወር ያገሬው መንገድ መሪዎች በዘዴ የግራኝ አህመድን ፈረሰኛ ጦር ረግረግና ማጥ ውስጥ አንዲገባ በማድረጋቸው ሞጃህድ በሚባለው አዛዥ የሚመራውን የግራኝ ሠራዊት በወላይታ አርበኞች አስፈጁት።

ከዚያም የግራኝ አህመድ ሰራዊት ፊቱን ወደ ምዕራብ ሸዋ በማዞር በዚያን ጊዜ ዳሞትና ጋፋት ይባል የነበረውን ሰፊ ግዛት ወረረ። በወቅቱ ዳሞትና ጋፋት እያንዳንዳቸው በዓመት አንድ ሺህ ወቄት ወርቅ ለንጉሠ ነገሥቱ ይገብሩ ነበር። በኋላ እንደምንልጸው ጋሎች (ኦሮሞዎች) በግራኝ ጦርነት የተዳከሙ ኢትዮጵያን ቀስ በቀስ እየወረሩ ከደቡብ ጫፍ ወደ መሐል አገር ከገቡ በኋላ ለምለሙን ዳሞትና ጋፋት በመያዝ ስሙን ወደ ጅባትና ሜጫ ቀየሩት። የእናርያና የጋፋት ሕዝብ ይባል የነበረውም ከወራሪ የጋላ

(የኦሮሞ) ሕብረተሰብ ጋር በጋብቻና በባህል ተሳስሮ ተዋጠ። በአጠቃላይ ግራኝ አህመድ ወደ ሁለት ዓመት በፈጀ የወረራ ጦርነት ከአባይ ወንዝ እስከ ሲዳሞና ባሌ ጠረፎች ያለውን የኢትዮጵያ መንግሥት ግዛት በሃይል ይዞ አስገበረ። ቢሆንም በየአካባቢው የክርስቲያን አርበኞች በዱር በገደሉ እየተንቀሳቀሱ በጠላት ጦር ላይ አደጋ ይጥሉ ነበር። እስከ 1524 ዓ.ም. መጨረሻ በአህመድ ግራኝ ወራሪ ሠራዊት ያልተያዙት ጎጃም፣ በጌምድር፣ አብዛኛው ወሎና ላስታ፣ እንዲሁም ትግሬና ባህረምድር (ኤርትራ) ነበሩ።

በደቡብ ወሎ ከደብረሀይቅ እስጢፋኖስ አካባቢ ወደ ሰሜን ኢትዮጵያ ለመዝመት የቱርክና የአረብ ለማካሪዎቹ በሰጡት ምክር መሠረት ግራኝ አህመድ በገፍ የዘረፈውን ሀብት ተጠቅሞ በዘይላ ወደብ በኩል ሶስት ታላላቅ መድፎችን ገዝቶ አስመጣ። የነዚህ ታላላቅ መድፎች ተኳሽ የነበሩት በመድፍ ውጊያ የላቀ እውቀት የነበራቸውና በከፍተኛ የገንዘብ ክፍያ ከሕንድ የመጡ ቅጥረኛ ተዋጊዎች ነበሩ። በዚያን ዘመን ሕንድን የሚገዙት የእስላም ነገሥታት ነበሩ።

እስፊላጊውን የዘመቻ ቅድመ ዝግጅት ካጠናቀቀ በኋላ በመጋቢት ወር 1525 ዓ.ም ቁጥሩ እጅግ በጣም ብዙ የነበረው የግራኝ አህመድ ሠራዊት ወደ ሰሜን አቅጣጫ አመራ። በቅድሚያ የመቅደላን አምባ ለመያዝ ያደረገው ጥረት ሳይሳካ ቀረ። ክርስቲያን አርበኞች ቁጥሩ የበዛውን የግራኝ ሠራዊት ሜዳ ላይ በመግጠም ፈንታ በላስታና በትግሬ የሚገኙትንና ቁልፍ የሆኑ

አምባዎችን በመቆጣጠር በእመዛኙ የመከላከል ውጊያ አደረጉ። ሆኖም አምባ በሽሉን የግራኝ አህመድ ጦር በጥንካሬ ተዋግቶ ስለያዘው ያለቀውና የተማረከው የክርስቲያን ተከላካይ ሠራዊት ከአራት ሺህ የሚበልጥ ነበር ይባላል። በዚህና በቀጣይ ጦርነቶች «የትግሬ ባላገሮች ከመስለም ሞትን ስለመረጡ ጎራዎችን እየያዙ በብርቱ ተከላከሉ። በነዚህ ውጊያዎች ላይ ብዙዎቹ የሶማሌ ጦር መሪዎች ዘሐሩብ መሐመድ ጭምር ባንድ ውጊያ ላይ ተገደሉ። ግራኝም ከሞት አደጋ ለትንሽ አመለጠ..... በሠራዊቱ ላይ የተደረገውን ጉዳት ለመበቀል ግራኝ በታላቅ ጭካኔ ተዋጊ ያልሆነውን ሰላማዊ ሕዝብ እንዲያጠቁ አዘዘ።... ለዚህ ተግባር ሺናሹ የተባለው (ጦር መሪ) የተማረኩትን የትግሬ አርበኞች ሁሉ ራሳቸውን በማስቀረጥ ፈጃቸው። ትግሬዎች ይህን የመሰለ አረማዊ ጭካኔ ባዩ ጊዜ በበለጠ ጀግንነት ተዋጉ እንጂ ፍርሃት አላደረባቸውም።... ከብዙ ትግል በኋላ የግራኝ ጦር በንደርታ ላይ አልፎ ተንቤን ወረዳ ገባ። በትግሬ ውስጥ ከፍ ያለ ውጊያ የተደረገው በተንቤን ውስጥ ነበር። በሹም አጋሜ የተመራው የክርስቲያን ጦር በብርቱ ከተከራከረ በኋላ ድል ሆኖ ማፈገፈግ ግዴታ ሆነበት። ከውጊያውም ላይ ከ10 ሺህ የሚበልጡ ክርስቲያኖችና ቁጥራቸው ከፍ ያለ የእስላም ወታደሮች ሞቱ ይባላል። የግራኝ ጦር ብዙ ነፍጥና (ጠመንጃ) መድፎች ከመያዙ ሌላ በደንብ የተከናወነ (የተደራጀ) በመሆኑ ሹም አጋሜ የሰበሰበው የባላገር ጦር ሊገታው የሚችል ሠራዊት አልነበረም። ይልቁንም... አፍላው የትግሬ ጦር ከሽምብራ ኩሬ፣ ከአፍራሳና ከሌሎችም የጦር

ሜዳዎች ላይ ስላለቀ ሹም አጋሜ የመራው ሠራዊት በልብ ጅግንነት እንጂ በጦር ልምምድና በጦር ስልት የተደራጀ ጦር ሊሆን አይችልም። የሆነው ሆኖ ይህ የተጓቢን ውጊያ የኢትዮጵያ የጦር ሠራዊት በተዳከመበት ጊዜ የተደረገ ነበርና ሳገራቸው ፍቅርና ለነፃነታቸው ክብር ይህን የመስዋዕትነትን ሥራ ለሰሩት ለትግራ ሰዎች በዚህ ታሪክ ውስጥ ምስጋና ሳናደርግላቸው አናልፍም።...*

ከተጓቢን ድል በኋላ ግራኝ አህመድ የእኩም ጽዮንን ጥንታዊ ቤተክርስቲያን ዘርፎ ካቃጠለ በኋላ እስከዚህ ጊዜ ድረስ ሊጨበጥለት ያልቻለውን አዲስ ልብነድንግልን አሳዶ ለመያዝ በሽራ አድርጎ ወደ ወልቃይት ጠገዴና ብሎም ወደ ጣና ሐይቅ አካባቢ ዘልቆ በባህሩ ዳር ከትሞ ተቀመጠ። ከምድረ ባህር (ኤርትራ) እና ከጎጃም በስተቀር ግራኝ አህመድ ሁሉን የኢትዮጵያ ግዛት ስለተቆጣጠረ የተዘናና ሕይወት ጀመረ። ሆኖም ከልቡ ያልተሸነፈው የትግራ ህዝብ በግራኝ ወራሪ ሠራዊት አደጋ በመጣል ከባድ ጉዳት በማድረሱ ጦሩን ለማረጋጋትና ሁኔታውን በቅርብ ለመቆጣጠር ተመልሶ ወደ ትግራ መሄድ ግድ ሆነበት። ወራሪው የግራኝ ሠራዊት በየግዛቱ በመበተኑና በተከታታይ በሚጣልበት አደጋ ቁጥሩ እየመነመነ በመሄዱ የአህመድ ግራኝ አቅም ተዳከመ። በተጨማሪም በ1526 ዓ.ም በትግራ ውስጥ ከተከሰተው ርሃብ ሌላ በጣም የተዛመተው ወረርሽኝ በሽታ ሕዝቡን

* ዝኒ ከማሁ ፡ ገጽ 114-115

ብቻ ሳይሆን የግራኝ አህመድን ወራሪ ሠራዊትም ጨረሰው። በሠራዩ በኩል ወደ ምድረባህር (ኤርትራ) የተላከው የግራኝ ጦር በብዛት ሲያልቅ፣ የግራኝ አብሮ አደግና ታማኝ የጦር መሪ የነበረው ቢዘር አድሊም በውጊያ ላይ ተገደለ። በዚህ ሁሉ በመበሳጨቱ በግራኝ አህመድ ትዕዛዝ በሕዝብ ላይ የበቀል እርምጃዎች ተወሰዱ። በተለይ እጅግ ብዙ ደብሮችና ገዳማት ተዘርፈው ተቃጠሉ። በትግራና በቤንምድር ውስጥ ብዙ ወረዳዎችን በዘረፉና በቃጠሉ አወደሟቸው። በሚያዝያ ወር 1527 ዓ.ም. የግራኝ አህመድ ጦር የትግራን ምድር ለቆ በቆላው በኩል ወደ ቤንምድር አመራ። እርሱም ሠራዊቱን አሰባስቦ በጣና ሐይቅ ዳር ቀደም ብሎ ከመረጣት ሥፍራ ዋና ከተማውን ቆረቆረ። በዚያ ተቀምጦ በተከታታይ ጦር እየላከ ጎጃምን በመውረር ተቆጣጠረ። ይሁን እንጂ እንደ ትግራና እንደቤንምድር በጎጃምም የክርስቲያን አርበኞች በወራሪው ሠራዊት ላይ አደጋ በመጣል ሰላምን ነስተውታል። አዲስ ልብነድንግልም በዱር በገደሉ፣ በቆላውና በደጋው በህቡዕ እየተዘዋወረ ከእስላም ጠላቶቹ ለመሰወር ቻለ። ግራኝ አህመድም በረጅሙ ጦርነት ሰውነቱ እየዛለ በመሄዱ በባህር ዳር ከተማው ከ1527 እስከ 1529 ዓ.ም. ረጅም የማገገሚያ እረፍት አደረገ።

በዚህ ወቅት አዲስ ልብነድንግል ከጎጃምና ከቤንምድር ወደ ትግራ ተሸገረ። ከ1521 ዓ.ም. ጀምሮ ያለመታከት ከቦታ ቦታ በድብቅ እየተዘዋወረ የእስላሞችን ወረራ ለመከላከል ባደረገው ከፍተኛ ጥረት ሰውነቱ እየደከመ በመሄዱ የግራኝ አህመድ ጦር

ሲወጣበት በማይችለው በደብረዳሞ አምባ ላይ ከቤተሰቡና ከቅርብ ረዳቶቹ ጋር ወጥቶ ተቀመጠ። ብዙም ሳይቆይ ጳጉሜ 3 ቀን 1532 ዓ.ም. በ45 ዓመቱ በደብረ ዳሞ ገዳም አረፈ። የነገሰው ለ32 ዐመት ሲሆን የመጨረሻዎቹ አስር አመታት ለንጉሱ የጦርነትና የፈተና ዓመታት ነበሩ። አዲስ ድንግል ይህን ረጅም የጦርነትና የመከላከል ጊዜ በጽናት ተቀብሎ መስዋዕትነትን ባይከፍል ኑሮ፤ ኢትዮጵያ በሰይፍ ሃይል ሰልማ፤ ሃይማኖቷ፤ ቋንቋዋ፤ ባህሏ፤ ወግና ማህበራዊ ሥርዓቷ ጠፍቶ፤ ነጻነት ክብሯ ተደምስሶ የቱርክና የአረብ ተገዥ መሆኗ አይቀርም ነበር። ዐዲስ ድንግልን የተካው የአስራስምንት ዓመት እደሜ የነበረው የንጉሡ ሁለተኛ ልጅና አልጋወራሽ የነበረው ገላውዴዎስ ነበር።* እናቱ እቴጌ ሰብለወንጌል የቤተክርስቲያን ትምህርት በደንብ የተማረችና በተፈጥሮዋም ብልህ ስለነበረች ቀደም ብላ ንጉሡን፤ ከዚያም ወጣቱን ንጉሥ አዲስ ገላውዴዎስን በምክር ትረዳ ነበር። በተለይ የውጭ ግንኙነትን በሚመለከት ግራኝ አህመድ ሓያል ለመሆን የበቃው የአቶማን ቱርክንና የአረቦችን በአጠቃላይ የእስላም መንግሥታትን ድጋፍና እርዳታ በማግኘቱ በመሆኑ የኢትዮጵያው መሪ አዲስ ድንግልም በተመሳሳይ መንገድ የክርስቲያን መንግሥታትን እርዳታ እንዲጠይቅ መከራው ነበር።

*አዲስ ድንግል አራት ወንድ ልጆች አልጋወራሽ የነበረው ፊቅጦር በ1531 ዓ.ም. በሸዋ ውስጥ ጠላትን ሲዋጋ በጦር ሜዳ ሞተ። በመሆኑም ገላውዴዎስ አልጋወራሽ ሆነ። ሶስተኛው ልጁ ሚናስ በ1531 ዓ.ም. ትግራይ ውስጥ በተደረገ ውጊያ ተማርኮ በባርነት ወደ የመን ተወስዶ ተሸጠ። የመጨረሻው ልጅ ያዕቆብ ነበር።

ምክሯን ከልቡ ባለመቀበሉ በተወረረ ጊዜ ጠላትን የመከላከል አቅሙ ደካማ ሆነ። ካለፈው ስህተት በመማር እቴጌ ሰብለወንጌል ለእርዳታ የተላከውን የፖርቱጋል ጦር መሪ ደባርዋ ድረስ በመሄድ በግንባር አነጋግራ ጠቃሚ እርዳታ ለማስገኘት ቁልፍ አስተዋጽኦ አድርጋለች። በ16ኛው ክፍለ ዘመን አቶማን ቱርኮችና ፖርቱጋሎች የሕንድ ውቅያኖስንና ባህረኤርትራን ለመቆጣጠር በእጅጉ የሚፎካከሩበት ጊዜ ስለነበረ፤ ቱርኮች አህመድ ግራኝን እንደረዱት ፖርቱጋሎችም አዲስ ገላውዴዎስን ለመርዳት ወሰኑ። በመሆኑም በክርስቶፋኦ ደ ጋማ የሚመሩ 400 ነፍጠኞችና 130 ድጋፍ ሰጪ ባለሙያዎች ከ1532 ዓ.ም. ጀምሮ ከኢትዮጵያ ጦር ጋር በመስለፍ የአህመድ ግራኝን ወራሪ ሠራዊት በተለያየ የጦር ግንባር አጠቁት።

በመጨረሻም የካቲት 27 ቀን 1535 ዓ.ም. በዘንተራ በር ውጊያ ግራኝ አህመድ በጦር ሜዳ ተገደለ። እርሱ በኢትዮጵያ አርበኞች ላይ ይፈጽም እንደነበረው የግራኝ አህመድም ራስ ተቆርጦ ለድል አድራጊው የኢትዮጵያ ሠራዊትና ለተሸነፉት ለግራኝ የጦር መሪዎችና ለተሸነፈው የግራኝ ሠራዊት ታየ። ለዚህ ታላቅና ወሳኝ ድል ለመብቃት አልፍ አልፍ የኢትዮጵያ አርበኞች የህይወት መስዋዕትነትን ከፍለዋል። ከፖርቱጋሎችም

በኩል ከመሪው ከክርስቶፋኦ ደ ጋማ ጋር ወደ 150 የፖርቱጋል ተዋጊዎች በመራራው ትግል ወድቀዋል።

በአጠቃላይ በአዲስ ድንግልና በወራሻቸው በአዲስ ገላውዴዎስ መሪነት፤ በእቴጌ ሰብለወንጌል መካሪነት፤ የክርስቲያኑ አርበኛ ህዝብና የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን በከፈሉት ከፍተኛ

መስዋዕትነት፤ አገራችን ኢትዮጵያ የቱርክ ሱልጣን ግዛትና የእስላም ወገን አካል ከመሆን ዳነች። ይህ የኢትዮጵያ ትንሳኤ የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያንንም ትንሳኤ አበሰረ።

ለረጅም ዘመናት የኢትዮጵያ ሕዝብ አምኖበት በሰላም ያቀፈውን ክርስትና ሃይማኖት፤ በእምነቱም መሠረት ለዘመናት ዕየተጠቀመ ያደረጀውን የልሳንና የጽሁፍ ቋንቋውን፤ ባህሉን፤ ወግና ማህበራዊ ሥርዓቱን ለማጥፋትና በሰይፍ ሃይል በእስልምና ሃይማኖትና በአረብ ቋንቋና ባህል ለመተካት አቶማን ቱርክ፤ አረቦችና ባጠቃላይ እስላሞች በግራኝ አህመድ መሣሪያነት ያደረጉት የ15 ዓመት የሃይማኖት ጦርነት መና ሆኖ ቀረ። በውጭ ጥምር ጠላቶችና በውስጥ መሳሪያዎቻቸው ያሳለለ ጥቃት ለመውደቅ ተዳርሳ የነበረችው ኢትዮጵያም በሕዝቧ ቆራጥ ተጋድሎና በቸሩ እግዚአብሔር ድጋፍ እንደገና ተነሳች። «ኢትዮጵያ ሀገረ እግዚአብሔር» መሆኗም እንደገና ታዩ።

አፄ ገላውዴዎስም ኢትዮጵያን መልሶ ለማቋቋም ታጥቆ ተነሳ። ለአገሩ ነፃነትና ለሃይማኖቱ በጽናት የታገለውን ሁሉ ወደ ሰላማዊ ኑሮው እንዲመለስ በማበረታታት አገራቸውንና ወገናቸውን በመበደል ለጠላት መሳሪያ የነበሩትንም በትእግስትና በርህራሄ ተመለከታቸው። በክህደት፤ በእበላባይነት፤ በመገደድና በፍርሃት ለግራኝ አህመድ በመግባት የጠላት መሳሪያ የነበሩት ሁሉ ንጉሡን ምህረት እየለመኑ ገቡ። በኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ስርዐት መሰረት መጽሐፈ ቄደና መጽሐፈ ኑዛዜ እየተደገመለት የሰለመው ሁሉ እንደገና ተጠምቆ ወደ እናት ቤተክርስቲያኑ ተመለሰ። ጀግናው፤

ብልሁና ምሁሩ አፄ ገላውዴዎስም አገሩን እያረጋጋ ሰላም እንዲሰፍን አደረገ። ከዘንተራ በር ድል በኋላ በደቡብና በምስራቅ ኢትዮጵያ ተሰባስቦ የነበረውን የእስላም ሠራዊት እየነጠለ ከደመሰለ በኋላ የአገር ግንባታ ሥራውን ቀጠለ።

3. የግራኝ አህመድ የሃይማኖት ጦርነት የኦሮሞዎችን ወረራ አስከተለ

የግራኝ አህመድ የሃይማኖት ጦርነት 15 ዓመት ሙሉ የሕዝብን ህይወትና ንብረት በማውደሙ፤ የሕዝቡም ማህበራዊና ኢኮኖሚያዊ ሕይወት በመናጋቱ፤ ከግራኝ መገደልና ከወራሪ ሰራዊቱ መደምሰስ በኋላ ድል ቢገኝም የአገራችን አቅም መንምኖ ነበር። በዚህ አጋጣሚ ጊዜ ነበር ጋሎች (ኦሮሞዎች) ቀስ በቀስ ከደቡብ ወደ ሰሜን በመጓዝ ኢትዮጵያን ለመውረር የበቁት። ወረራው ከደቡብ ምስራቅ ተነስቶ ወደ መካከለኛው ኢትዮጵያ፤ ወደ ደቡብ ምዕራብ ኢትዮጵያና ብሎም እስከ ምድረባህር (ኤርትራ) ወደ ሰሜን ኢትዮጵያ አመራ። ስለዚህ ወረራ፤ የኢትዮጵያ ታሪክ በ16ኛው ክፍለ ዘመን በተባለው መጽሐፋቸው ኢትዮጵያዊው ምሁር አቶ ይልማ ዴሬሳ፤ የታላቁ ወረራ መጀመር በሚል ንዑስ ርዕስ የሚከተለውን ገልጸዋል። «እስከ 16ኛው መቶ ዘመን በኢትዮጵያ ታሪክ ውስጥ ድምጹን ሳያሰማ የቆየው የጋላ ነገድ*»

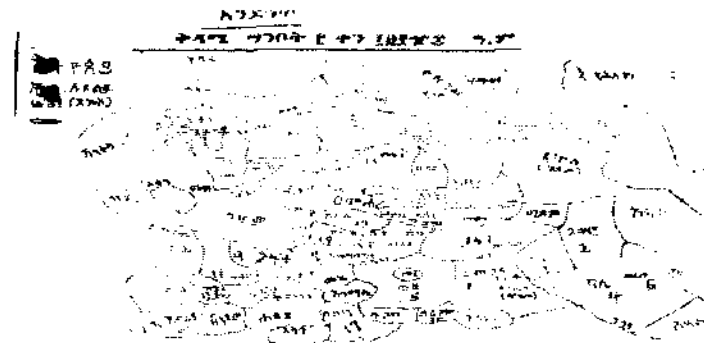
* ጋላ ሲባል የነበረው ስም ከደርግ አገዛዝ ዘመን ጀምሮ በይፋ ኦሮሞ ተብሏል። በዚህ ምዕራፍ ውስጥ የሰም ግጭት እንዳይኖር በትረካው ጊዜ ይጠራበት የነበረውን ጋላ የሚለውን ስም ተጠቅሜ ኦሮሞ የሚለውን ስም በቅንፍ አስገብቻለሁ።

በ1524 ዓ.ም ከደቡባዊ መኖሪያው መንቀሳቀስ ጀመረ። የዚህ እንቅስቃሴ ዓላማ በደጋው የኢትዮጵያ አውራጃዎች ላይ ለመስፈር ነበር። ...የተከታተለ ድል የሰጣቸው በአስራስድስቱ ዘመኖች ውስጥ ያሰለጠኑት የፈረሰኛ ሠራዊታቸው ነው።፡፡* ስለወረራው በማብራራት አቶ ይልማ ዴሬሳ ይህን አከሱ። «እንግዲህ ከወላቡ የተነሳውን የኦሮሞዎችን የተሰዳጅ ህዝብ ናዳ በስተምዕራብ በኩል የሁምቢ ጫካና የባሮ ወንዝ ከሰለው ለማለት ይቻላል። በዓለም ታሪክ ውስጥ ከምናነሳቸው የሕዝብ ስደት ታሪክ መካከል አሮሞዎች ከመቶ ዓመት ባነሰ ጊዜ ውስጥ ያከናወኑት የምድር ይዞታ ከሚያስደንቁት ሁኔታዎች አንዱ ነው።፡፡** ይህን የታሪክ ክስተት በሚመለከት ከጋሎች ወረራ በፊትና በወረራው ወቅት የታሪክ ዘጋቢዎች በጻፉት መሠረት በካርታ መልክ የተቀረጹትን ሁለት ተዛማጅ ሰነዶች እንመልከት። የኢትዮጵያዊው መነኩሴ የአባ ጎርጎርዮስ ወዳጅ የነበረው ኢየሱስ ሉዶልፍ፣ የወቅቱን የኢትዮጵያ ካርታ ሠርቶ በላቲን ቋንቋ ያቀረበውን፣ የላቲን አዋቂዎች ወደ አማርኛ ተርጉመው አቅርበውታል። ይህን ወደ አማርኛ ቋንቋ የተተረጎመውን ሰነድ ግንቦት 3 ቀን 1988 ዓ.ም. የወጣው አንድነት የተባለው ጋዜጣ አትሞ አውጥቶታል። በካርታው ውስጥ የተመዘገቡት የቦታ ስሞች ከጋሎች (ከአሮሞዎች) ወረራ በፊት የነበሩት ናቸው። በመሆኑም

* ዝኒ ከማሁ - ገጽ 230

** ዝኒ ከማሁ - ገጽ 243

በመጀመሪያው ረድፍ የጥንቱ የግዕዝና የአማርኛ ስማቸው ተዘርዝሯል። በሁለተኛው ረድፍ ደግሞ በየተራ ቁጥሩ አኳያ የዛሬው ክፍለ ሀገር ወይም አውራጃ ስም ተዘርዝሯል። በሶስተኛው ረድፍ ደግሞ ከወረራው በፊት የቀድሞው ሰፋሪ ሕዝብ ስም ተገልጿል።

የኢትዮጵያ ካርታ የኢትዮጵያ ካርታ ከላቲን ወደ አማርኛ ተተርጉሞ

ተ.ቁ	የላቲን ስም	የአማርኛ ስም	የአማርኛ ስም
1.	አዲስ አበባ	አዲስ አበባ	አዲስ አበባ
2.	ባህር	ባህር	ባህር
3.	ደቡብ	ደቡብ	ደቡብ
4.	ደቡብ	ደቡብ	ደቡብ
5.	ደቡብ	ደቡብ	ደቡብ
6.	ደቡብ	ደቡብ	ደቡብ
7.	ደቡብ	ደቡብ	ደቡብ
8.	ደቡብ	ደቡብ	ደቡብ
9.	ደቡብ	ደቡብ	ደቡብ
10.	ደቡብ	ደቡብ	ደቡብ
11.	ደቡብ	ደቡብ	ደቡብ
12.	ደቡብ	ደቡብ	ደቡብ
13.	ደቡብ	ደቡብ	ደቡብ
14.	ደቡብ	ደቡብ	ደቡብ
15.	ደቡብ	ደቡብ	ደቡብ
16.	ደቡብ	ደቡብ	ደቡብ
17.	ደቡብ	ደቡብ	ደቡብ
18.	ደቡብ	ደቡብ	ደቡብ
19.	ደቡብ	ደቡብ	ደቡብ
20.	ደቡብ	ደቡብ	ደቡብ
21.	ደቡብ	ደቡብ	ደቡብ
22.	ደቡብ	ደቡብ	ደቡብ
23.	ደቡብ	ደቡብ	ደቡብ
24.	ደቡብ	ደቡብ	ደቡብ
25.	ደቡብ	ደቡብ	ደቡብ
26.	ደቡብ	ደቡብ	ደቡብ
27.	ደቡብ	ደቡብ	ደቡብ
28.	ደቡብ	ደቡብ	ደቡብ
29.	ደቡብ	ደቡብ	ደቡብ
30.	ደቡብ	ደቡብ	ደቡብ
31.	ደቡብ	ደቡብ	ደቡብ
32.	ደቡብ	ደቡብ	ደቡብ

በሁለተኛው ሰነድ ደግሞ በ17ኛው ክፍለ ዘመን የጋሎች (የአሮሞዎች) ወረራ የፈረሰበትን አካባቢ ያመለክታል።

በአኦሮሞዎች ወረራ በጊዜው በዓይን ምስክርነት በጽሁፍ የመዘገቡት በወቅቱ በጋሞጎፋ በምትገኘው ብርብር ማርያም ደብር አገልጋይ የነበሩት የጎጃሙ መነኩሴ አባ ባህርይ ነበሩ።* ዜናሁ ለጋላ በሚል ርዕስ በግዕዝ ቋንቋ አባ ባህርይ የጻፉትን ዶክተር ጌታቸው ኃይሌ በ1995 ዓ.ም. ወደ አማርኛ ተርጉመው አሳትመውታል። ስለዚህ ጽሁፍ ዶክተር ጌታቸው አስተያየታቸውን እንዲህ በማለት አስፍረዋል። « ዜናሁ ለጋላ በግዕዝ ስነጽሁፍ ተወዳዳሪ የሌለው የአንትሮፓሎጂ ምርምራዊ ድርሰት ነው።»** በመሆኑም እንደ ዋሊስ ባጅ፣ ቤኪንግሃምና ሃንቲንግ ፎርድ ያሉት ዕውቅ የታሪክ ተመራማሪዎች ወደ እንግሊዘኛ ቋንቋ ተርጉመውታል።

3. ካቶሊኮች የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያንን እምነትና ሥርዓት በእነርሱው ለመተካት ያደረጉት ጥረት መክሸፍ

የግራኝ አህመድ የሃይማኖት ጦርነት ኢትዮጵያን በማዳከሙ ከደቡብ የጋሎችን (የኦሮሞዎችን) ወረራ እንዳስከተለ ጠቅሷል። አሁን ደግሞ ግራኝን የደገፉት የቱርክና የአረብ እስላሞች ስለነበሩክርስቲያን ኢትዮጵያን ለመደገፍ በመጡት

* በሀገረስብክቱ ለተፈጠረው ችግር የመፍትሄ ጥሪ ከአባ ይሥሃቅ የሀገረስብክቱ ሊቀጳጳስ፣ ኒው ዮርክ፣ ሚያዝያ 1993 ዓ.ም ገጽ 17

** የአባ ባሕርይ ድርሰቶች፣ ኦሮሞዎችን ከሚመለከቱ ሌሎች ሰነዶች ጋራ ጌታቸው ኃይሌ፣ 1995 ዓ.ም. ገጽ 56

በፖርቱጋል ክርስቲያን ተዋጊዎች አማካኝነት ኢየሱሳውያን ካቶሊኮች (ጀዝዊቶች) የራሳቸውን ዕምነት፣ ሥርዓትና ባህል በኢትዮጵያውያን ላይ ለመጫን ስላደረጉት ተንኮልና ሴራ መጥጂ ልጥቀስ። ዝርዝሩን ለመከታተል አባ ጎርጎርዮስ የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋህዶ ቤተክርስቲያን ታሪክ በሚል ርዕስ የጻፉትንና* እንዲሁም መርድ ወልዳረጋይ ና ግርማ በሻህ ስለጉዳዩ በእንግሊዘኛ ቋንቋ እ.ኤ.አ. በ1964 ዓ.ም. የጻፉትን አጭር ዘገባ ማንበቡ ተቃሚ ነው።**

የፖርቱጋል ወታደሮች የኢትዮጵያ አርበኞችን ጸረግራኝ ተጋድሎ በዘመናዊ ጦር መሳሪያና በድጋፍ ሰጪ 400 ተዋጊ ጦር ስላገለበቱት አዲስ ገላውዴዎስ ግራኝ አህመድን ገድሎ ኢትዮጵያን ለድል እንዳበቃት ገልጫለሁ። ውስታቸውን ያልረሳው ጨዋው የኢትዮጵያ ህዝብ የፖርቱጋልን ዜጎች በፍቅርና በበጎ መንፈስ ተንከባከባቸው። ይህን ከቀና መንፈስ የመነጨ ወዳጅነት ሽፋን በማድረግ ቀስ በቀስ ወደ ኢትዮጵያ የገቡ የፖርቱጋል ካቶሊካውያን በሰበብ ባስባቡ ወደ ቤተመንግሥቱ ብሎም ወደ መሳፍንቱና ካህናቱ መጠጋትና መወዳጀት ጀመሩ። በተለይ ኢየሱሳውያን ካቶሊኮች አዲስ ስለንዮስንና ቅርብ ዘመዶቹን ውስጥ ውስጡን በመስበክና

* የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋህዶ ቤተክርስቲያን ታሪክ በአባ ጎርጎርዮስ - 1974 ዓ.ም. ምዕራፍ 4።

** The question for the union of the churches in Luso-Ethiopian Relations (1500-1622) by Girma Beshah and Merid Wolde Aregay - 1964 Lisbon

በማግባባት የእምነታቸው ተከታይ አደረጓቸው። በንጉሱ መሳሪያነት መሳፍንቱን መኳንንቱንና የካህናትን አለቆች ወደነርሱ እምነት በማስገባት የካቶሊክን ሃይማኖት የበላይነት አሳወጁ። የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተክርስቲያን እምነትና ሥርዓት ተሻረ። ሕፃናት እንዳይገረዙ፣ የኢትዮጵያውያን ዘመን አቆጣጠር በአውሮፓውያን ዘመን አቆጣጠር እንዲተካ፣ ያፊዳዊው የኢትዮጵያ ቅዱስ ሥርዓት በሮማው የላቲን ቅዱስ ሥርዓት እንዲተካ፣ ረቡዕና አርብ እንዲሁም አቢይ ጾምና ጾመፍልሰታ ተሰርዘው ሕዝብ የአሳማና የጥንቸል ስጋ እንዲበላ ታወጀ። በአጠቃላይ ከአራተኛው እስከ አስራስድስተኛው ክፍለ ዘመን የኢትዮጵያ ሕዝብ አቅፎ የያዘው ዕምነቱ፣ መንፈሳዊ ሥርዓቱና ባህሉ በአውሮፓ ካቶሊኮች ዕምነት፣ ሥርዓትና ባህል ተተካ። ይህን በሥልጣን ኃይልና በማናሰብኝነት የተፈጸመ የሃይማኖትና ብሉም የአገር ክህደት ሕዝቡ በመቃወም አመጸ። በቤገምድር፣ በትግሬ፣ በላሰታ፣ በጎጃምና፣ በሸዋ ፀረ ካቶሊክ አመጽ ተፋፋመ። በኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ሃይማኖትና በካቶሊክ ሃይማኖት ተከታዮች መካከል ግልጽ የሃይማኖት ጦርነት ተነሳ። ከሁለቱም ወገን ብዙ ሕዝብ አለቀ። ፀረ ካቶሊክ ተቃውሞው እጅግ ስላየለ አፄ ሱስንዮስ ከሥልጣን ተወገዱ። የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያንን የደገፈው ልጃቸው አፄ ፋሲል ተብሎ አልጋውን ወረሰ። ኢየሱሳውያን መነኮሳትና በአጠቃላይ የካቶሊክ ዕምነት ተከታይ የነበሩት አውሮፓውያን ሁሉ በአስቸኳይ ከኢትዮጵያ ተባረሩ። የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋህዶ ቤተክርስቲያን ዕምነትና መንፈሳዊ ሥርዓት፣

እንዲሁም ነባሩ የኢትዮጵያ ሕዝብ ባህል ወግና ሥርዓት በድል አድራጊነት ተመለሱ። «ያልጠረጠረ ተመነጠረ» እንዲሉ ከዚህ አስገራሚ የካቶሊኮች የተንኮል ሥራ ወዲህ ኢትዮጵያውያን በአጠቃላይ የውጭ አገር ዜጎችን፣ በተለይም የውጭ ሚሲዮናውያንን ማመን አቆሙ። ባዕዳንን አለማመንና የመጠርጠር ባህሪ በኢትዮጵያውያን ያደረባቸው ከዚህ ጊዜ ጀምሮ ነው ለማለት ያስደፍራል። ለዚህ ነው እስከደረሰንበት ዘመን ድረስ አውሮፓውያንና ብሉም ሰሜን አሜሪካውያን ሚሲዮኖች በአገራችን በጥርጣሬ ዓይን የሚታዩት።

5. የውጭ ሚሲዮናውያን በኢትዮጵያ

ከ19ኛው ክፍለዘመን ጀምሮ እንግሊዝ፣ ፈረንሳይና ኢጣሊያ እንዲሁም ከ20ኛው ክፍለ ዘመን አጋማሽ ወዲህ የዓለምን ታሪክ ስንመረምር፣ የአፍሪካ፣ የእስያ፣ የደቡብና የሰሜን አሜሪካ ክፍለ ዓለማት በተለያዩ የአውሮፓ ቅኝ ገዥዎች በጦር ኃይል ከመያዛቸው አስቀድሞ ለወራሪው አገር መንገዱን የጠረጉት በአመዛኙ የአውሮፓ የካቶሊክና የፕሮቴስታንት ሰባኪዎች ወይም ሚሲዮኖች እንደነበሩ እንረዳለን። በዚህ ረገድ ድብቅ ዓላማቸውን ለመሸፈን አውሮፓውያን የተጠቀሙበት መፈክር ወይም ስልት «ሥልጣኔን የማዳረስ ተልዕኮ» (ሚሲዮ ሲቢሊዛትሪስ) የሚል ነበር። ለተልዕኳቸው ተግባራዊነት የመጀመሪያ ሥራቸው «ወንጌልን ማስተማር» የሚሉት ፈሊጥ ነበር። ሚሲዮናውያኑ በዚህ ወንጌልን

የማስተማር ሂደት ወቅት በአንድ እጃቸው መጽሐፍ ቅዱስን ጨብጠው በሌላው እጃቸው የሰለሳ መዝገባቸውን በመያዝ በየሄዱበት የመዘገቡትን ሁለንተኛው መረጃ ለየመንግሥታቸው በተለያዩ መልክ ያስተላልፋ እንደነበር የአደባባይ ምስጢር ነው። የአውሮፓ በተለይም የእንግሊዝ ሚሲዮኖች በኬንያ ውስጥ የፈጸሙትን የማታለል ደባ፤ አይን ገላጭ በመሆኑ፤ እውቁ የኬንያ ነጻነት ተሟጋችና የነፃዋ ኬንያ የመጀመሪያው ፕሬዚዳንት ጆሞ ኬንያታ የዘገቡትን ደግሞ መጥቀሱ ተገቢ ነው። «አውሮፓውያን መጽሐፍ ቅዱስን ሰጡን። እርሱን ጨብጧችሁ ወደ እግዚአብሔር ፀልዩ አሉን። እኛም እጃችንን ወደ ሰማይ ዘርግተን ስንፀልይ መሬታችንን ከእግራችን ሥር ነጠቁን።» ስለሆነም በወንጌል ስም በኬንያ ወንጀል ተሠራ፤ በብዙ ሌሎች አገሮችም በተመሳሳይ መንገድ በወንጌል ስም ወንጀል ተሠርቶ ነፃ አገሮች የአውሮፓውያን ቅኝ ግዛት ለመሆን በቁ። እንዲሁም የኖቤልን የሰላም ሽልማት ያገኙት ደቡብ አፍሪካዊው አቡን ዴዝመንድ ቱቱ የሚከተለውን ተመሳሳይ መልዕክት ገልጸዋል። «ሚሲዮናውያን ወደ አፍሪካ ሲመጡ መጽሐፍ ቅዱስን ይዘው መጡ። እኛም የመሬታችን ባለቤት ነበርን። አብረን እንጸልይ አሉን። እኛም አይናችንን ጨፍነን በጸሎት ተጠመድን። አይናችንን ስንክፍት ግን በእጃችን የነበረው መጽሐፍ ቅዱስ ነበር። ሚሲዮኖች ግን መሬታችንን ወሰዱት።» (When the missionaries came to Africa they had the Bible and we had the land. They

said "let us pray". We closed our eyes. When we opened them we had the Bible and they had the land."

ኢትዮጵያ ከአውሮፓውያን ከበባና ወረራ ተከላክላ በአፍሪካ ብቸኛዋ ነፃ አገር መሆንዋን ብታረጋግጥም፤ በሐይማኖት ሽፋን እርሷንም ወጥመድ ውስጥ በማስገባት በተዘዋዋሪ መንገድ በቁጥጥራቸው ሥር ለማስገባት ያላደረጉት ጥረት የለም። በፊት እንደጠቀስሁት ኢየሱሳውያን ካቶሊኮች በጎንደር የፈጸሙት ሰራ ቢከሸፍም የአውሮፓ ሚሲዮኖች የፖሊቲካ ተልዕኮ መልኩን ቀይሮ በዘመነ መሳፍንት (1761-1847 ዓ.ም.) ብቅ አለ። በዚህ ዘመን የኢትዮጵያ ማዕከላዊ አስተዳደር በመዳከሙ የአውሮፓ ሚሲዮናውያን ወደ ኢትዮጵያ በተለያዩ አቅጣጫ በመግባት በየጎጡ ይሸሉኩላቸው ነበር።

በየአካባቢው አምባገነን ሹሞች ከነበሩት መኳንንት ቤት በእንግድነት ተጠግተው የፖሊቲካ አማካሪ በመሆን በአገሪቱ የተፈጠረውን የእርስ በርስ ግጭትና የሥልጣን ሽኩቻ ወደ ላቀ ትርምስ እንዲሸጋገርና ብሎም የአገሪቱ አንድነት እንዲናጋ የተንኮል ሥራ ይሠሩ ነበር። ለምሳሌ ካቶሊክ ሚሲዮናውያን የትግሬውን ገዥ ደጃች ውቤን አንግሰው እንደ አጼ ሱስንዮስ መሣሪያ ለማድረግ ብዙ ጥረው ሳይሳካ ቀረ። በተመሳሳይ መንገድ ፕሮቴስታንቶች ንጉሥ ሣህለ ሥላሴን፤ ከእንግሊዞች ጋር ውል ተፈራርሞ (የሐረስና የሣህለሥላሴ ውል)፤ መሳሪያ እንዲሆናቸው ጥረው ነበር። ግን ሴራቸው ሳይሰምር ቀረ። በመጨረሻም አዲ ቱዎድሮስ የኢትዮጵያን አንድነት መልሰው እንደመሠረቱ ዘመነ

መሳፍንትና የአውሮፓ ሚሲዮናውያን ተንኮል አብሮ አከተሙ። የሆነው ሆኖ፤ የስልጣን ግብፃዊ ባዮለቦትና አሸናፊውና ተሸናፊው የሥልጣን ተሻካች ባልለየበት በዘመነ መሳፍንት ጊዜ የኢትዮጵያን አንድነት አርማ በማንገት የሕዝቡን መንፈሳዊና ማህበራዊ ሕይወት ትመራ የነበረችው የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ብቻ መሆኗ በውል ሊታወቅ ይገባል።

በአገራችን የአውሮፓ ሚሲዮናውያንን ተንኮል ቀደም ብለው የተገነዘቡት አዲስ ቴዎድሮስ የሚከተለውን ቁም ነገር መናገራቸው በታሪክ ተዘግቧል። የአውሮፓ መንግሥታት «አስቀድመው ሚሲዮኖችን ቀጥሎ ቆንሲላዎችን (ዲፕሎማቶችን) በመጨረሻም ወታደሮችን ይልካሉ...» አዲስ የሐንስም የውጭ ሚሲዮናውያንን አያምኗቸውም ነበር። አዲስ ምኒልክ ግን የአውሮፓን ስልጣኔ ለመቅሰም በነበራቸው የጋለ ዝንባሌ ምክንያት የአውሮፓ ሚሲዮኖች በተለይ በሸዋና በሐረርጌ ትምህርት ቤቶችና የጤና ጣቢያዎችን እንዲከፍቱና በየአካባቢያቸው የነበሩ አረማውያንንና ዘላቂዎችን አስተምረው እንዲያጠምዱባቸው ፈቅደውላቸው ነበር። ቀዳማዊ ኃይለሥላሴን በልጅነታቸው ያስተማሯቸውና በስተኋላም ለኢትዮጵያ መሪነት እንዲበቁ ቁልፍ አስተዋጽኦ ያደረጉት በሐረርጌ የካቶሊክ ካቶሊክ ሚሲዮን ጳጳስ የነበሩት አባ አንድሪያስ ጃሮስ እንደነበሩ በሰነድ የተረጋገጠ ነው።*

* ዝርዝሩን በሌላ መጽሐፌ ከሰነድ ማስረጃዎች ጋር አቀርባለሁ።

ውሎ አድሮ ግን አልጋወራሽ ተፈሪ መኮንንም በአውሮፓውያን ላይ እምነት እንዳልነበራቸው ገልጸዋል። ለምሳሌ በ1918 ዓ.ም ባለሙሉ ሥልጣን እንደራሴ በነበሩበት ጊዜ በጊዜው የመንግሥታት ማህበር ለነበረው ሊግ ኦፍ ኔሽንስ ከጻፉት ደብዳቤ የሚከተለው ቁም ነገር ይገኝበታል። «...ኢትዮጵያውያን በታሪካቸው ዘመን ሁሉ መሬታቸውን ለመቆማትና ነፃነታቸውንም ለመደምሰስ ያልጣሩ ባዕዳን አላጋጠሟቸውም..... በዚህ ምክንያት የውጭ አገር ሰዎች ወደ አገራችን በሚገቡበት ጊዜ ዓላማቸው ከሸርና ከተንኮል ፖለቲካ የጸዳ ነው ብሎ ለዜጎቻችን አፍ ሞልቶ መናገሩ አጅግ አስቸጋሪ ነው።...»*

አውሮፓውያን፤ በተለይ ከ19ኛው ክፍለ ዘመን ጀምሮ በሚሲዮኖቻቸው መሣሪያነት በወንጌል ማስተማር ሽፋን ኢትዮጵያን ከውስጥ ቦርቦሮና አዳክሞ በዘዴ ለመቆጣጠር ብዙ ጥረት አድርገዋል። ይህ የተንኮል ዘመቻ ይዘትም ምን ይመስል እንደነበረ በአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ የታሪክ መምህር የነበረውና በጉዳዩ ሰፊ ጥናት ያደረገው ዶክተር ዶናልድ ክራሚ በዝርዝር ገልጾታል። የመጽሐፉ ርዕስ «የቁስ ፖለቲከኞች፤ የፕሮቴስታንትና የካቶሊክ ሚሲዮኖች በኦርቶዶክሳዊት ኢትዮጵያ፤ ከ1828 እስከ 1860 ዓ.ም.» የሚል ሲሆን - መጽሐፉ የታተመው በ1965 ዓ.ም ነበር።

* The Ethiopian Church, John Spencer Trimingham, London, 1950 Page 27.

አውሮፓውያን በሚሲዮኖቻቸው መሣሪያነት ኢትዮጵያንም በሃይማኖት ሽፋን ለመቆጣጠር ወስነው «ወንጌል ሰባኪዎችን» በአገራችን ማሠማራታቸውን በራሳቸው ምስክርነትም አረጋግጠዋል። ለምሳሌ ፈረንሳዮችና እንግሊዞች የካቶሊክና የፕሮቴስታንት ሰባኪዎቻቸው በኢትዮጵያ ውስጥ የፈጸሙትን የፖሊቲካ ተግባር እርስበርስ በመወነጃጀል ይህን ብለዋል።

ሀ/ «የእንግሊዝ ሚሲዮኖች ከፍተኛ ገንዘብ እየተከፈላቸው በህሊና ቢስነት ሰላዮች እያናገሩ ወሬ (መረጃ) ለቃሚዎች በመሆን የኢትዮጵያን ሕዝብ በነርሱው (የፕሮቴስታንት) መጽሐፍ ቅዱስ ለመመረዝ ተቅብዝብዘዋል»*

ለ/ «ፈረንሳዮች በኢትዮጵያ ውስጥ የካቶሊክ ሚሲዮናውያንን በመደገፍ በአገሪቱ የውስጥ ጉዳይ ጣልቃ ይገባሉ። በጥቅማጥቅም አታለው ወደ ካቶሊክ ሃይማኖት ያስገቧቸውን ኢትዮጵያውያንን መብት እናስከብራለን እያሉ ጣልቃ በመግባት በሌሎች አገሮች የፈጸሙትን የኃይል እርምጃ ከመውሰድ አይቆጠቡም»** የተጠቀሱት የፈረንሳይና የእንግሊዝ ጸሐፊዎች እንደዘገቡት ካቶሊክ ሚሲዮኖች

* ጃን ጻርሲ እና ሊምኖን የተባሉት የፈረንሳይ የታሪክ ጸሐፊዎች። Ethiopia a Pawn in European Diplomacy, Ernest Work ከተባለው መጽሐፍ ገጽ 9

** A.B. Wilde, Modern Abyssinia ገጽ 142

የፈረንሳይና በኋላም የኢጣልያ መንግሥታት አገልጋዮች እንደነበሩ፤ ፕሮቴስታንት ሚሲዮኖችም የእንግሊዝ መንግስት አገልጋዮች ነበሩ። በኋላ እንደምገልጸው የአሜሪካ ፕሮቴስታንት ሚሲዮኖችም የአሜሪካ መንግስት መሣሪያዎች ለመሆናቸው ብዙ ማረጋገጫዎች አሉ። ከሁሉም ይበልጥ ዓይን ያወጣ «ወንጌል ለበስ ወንጀል» የፈጸመው «ኢትዮጵያ» እና «ኢትዮጵያውያን» የተባሉትን ጥንታዊ ቃላት ከመጽሐፍ ቅዱስ ውስጥ በመሠረዝ ሱዳን» እና «ሱዳናውያን» በተባሉ ቃላት ለመተካት የማታለል ተግባር የፈጸመው የአሜሪካ መጽሐፍ ቅዱስ ማህበር ነው። ዝርዝሩን በኋላ አቀርባለሁ።

6. የካቶሊክ ሚሲዮናውያን እንቅስቃሴ

በቅድሚያ ወደ ኢትዮጵያ የገባው የካቶሊክ ሚሲዮናዊ አባ አልቫሬዝ ነበር። የመጣው በ1512 ዓ.ም. ሲሆን ወደ አዲስ አበባ ድንጋል ከተላከው የፖርቱጋል ንጉሥ መልዕክተኛ ከሮድሪጎ ዳሊማ ጋር ነበር። አምስት ዓመት ሙሉ የኢትዮጵያን የተለያዩ አካባቢዎች፤ የኢትዮጵያን ህብረተሰብና በተለይም የኢትዮጵያን ቤተክርስቲያን ሲያጠና ቆይቶ ወደ አገሩ ተመለሰ። ከዚያ በኋላ እየሱሳውያን የካቶሊክ መነከሳት አዲስ ሱስንዮስንና የቅርብ ዘመዶቻቸውን መሳሪያ በማድረግ የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያንን ዕምነትና መንፈሳዊ ሥርዓት በሮማው ካቶሊካዊ ቤተክርስቲያን ዕምነትና ሥርዓት በመተካታቸው የሕዝብ ክርስቲያን አመጽ ተነስቶ ንጉሡ ከሥልጣን ተባረው ወራሽ ልጃቸው ዐፄ ፋሲል የኢትዮጵያ

ቤተክርስቲያንን ዕምነትና መንፈሳዊ ሥርዓት አስመልሶ፤ ሃይማኖታቸውን ክደው ካቶሊክ የሆኑትን ቀጥቶ፤ አውሮፓውያን ካቶሊኮችን ከኢትዮጵያ እንዳባረረ ጠቅለል አድርጌ ዘግቧል። ከዚያን ጊዜ በኋላ ግን ወደ ሁለት መቶ ዓመት ያህል የካቶሊኮች እንቅስቃሴ በኢትዮጵያ ውስጥ አከተመ።

በ1830 ዓ.ም. ሳዛሪስቱ ካቶሊካዊ «መነኩሴ» ጄሴፔ ሳፔቶ* ለመጀመሪያ ጊዜ ወደ አድዋ በመዝለቅ ከአካባቢው ባለሥልጣናትና የካህናት አለቆች ጋር መቀራረብንና ብሎም ወዳጅነትን መሠረተ። ቀስ በቀስ የካቶሊክ ሚሲዮኖች ወደ አድዋ እንዲመጡ በአውሮፓ የሚገኙትን ወዳጆችን ጎተጎተ። በዓመቱ አባ ደጃኮቢስ የተባለ መነኩሴ ከነረዳቶቹ ወደ አድዋ በመሄድ የካቶሊክ ሚሲዮን ጣቢያ አቋቋመ። አባ ደጃኮቢስ በቅድሚያ ግዕዝ፤ አማርኛና ትግርኛ ቋንቋዎችን ተምሮ ስብከቱን አስፋፋ።

አባ ደጃኮቢስ*

* ጄሴፔ ሳፔቶ የኢጣልያ ወታደር ሆኖ በስላሳ ተግባር ያገለገለና በስተኋላ ቁብ ደፍቶ በምንኩስና ሽፋን የኢጣልያ መንግሥት መሰሪያ እንደነበር ይነገራል። በአድዋና በኋላም በአስብ የፈጸመውን የተንኮል ሥራ ሲመለከቱት ጄሴፔ ሳፔቶ ዕውነትም የኢጣሊያ የፖሊቲካ ሰራተኛ መሆኑ በግልጽ ይታያል። ለምሳሌ በ1861 ዓ.ም. ጄሴፔ ሳፔቶ ለአንድ የአፋር ባላባት 6000 መሪያቴራዛ ብር ከፍሎ አስብ አጠገብ መሬት ገዛ። መሬቱ የተገዛው ሩባቲኖ ለተባለው የኢጣሊያ ኩባንያ ነበር። ከዚያም የኢጣሊያ መንግሥት ከሩባቲኖ ኩባንያ ጋር ተመሳጥሮ ሁለት የጦር መርከቦችን በመላክ አስብንና አካባቢውን በ1872 ዓ.ም ተቆጣጠረ። እሱንን መቆናጠሉ በማድርግ በእንግሊዝ ጎትጓችነት፤ ተባባሪነትና ድጋፍ ኢጣሊያ ምጽዋንና ብሎም መላውን የባህር ምድር (ኤርትራ) ተቆጣጥራ ቅኝ ግዛት ለማድረግ በቃች። ይህ የኢጣሊያ ወረራ የተፈጸመው እዚያ የሐንስና ጀግናው የጦር መሪያቸው ራስ አሉላ አባ ነጋ የሱዳን አክራሪ እስላሞችን (ደርቡሾች ወይም ማህዲሰቶች) ወረራ ለመመከት በመተማው ጦርነት በሚዋደቁበት ጊዜ ነበር።

በአካባቢው የሚገኙትን ታላላቅ ገዳማትና አድባራት ከጎበኘ በኋላ በአለባበሱና በአኗኗሩ የኢትዮጵያ መነኮሳትን ባህል ተክተለ። የአድዋ ካህናትና ሕዝቡም የአባ ደጃኮቢስን የስብከት እንቅስቃሴ ስለተቃወሙ ከአድዋ ተባባሪ ለሁለት ዓመት ያህል በአክለጉዛይና እንዲሁም በአጋሜ አውራጃ ሰፊ የሚሲዮን ሥራ ሠራ። ልዩ ትኩረት የሰጠው የኢሮብን ህብረተሰብ ለመስበክና ሚሲዮን ጣቢያ

* ብልሁ የካቶሊክ ሚሲዮን አባ ደጃኮቢስ በ41 ዓመቱ (A history of the vicarate of Abyssinia, K.O Mahoney, Asmara, 1982 ከተባለው መጽሐፍ የተገኘ ምስል)

በዚያ ለመክፈት ነበር። በ1846 ዓ.ም. ደግሞ ተመሳሳይ የሰብከት እንቅስቃሴ ለማድረግ ወደ ጎንደር ተሻገረ። አባ ገብረሚካኤል ከሚሳል የጎንደር ተወላጅ ጋር ስበከቱን አስፋፋ። በዘመኑ የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን መሪ የነበሩት ግብጻዊው አቡነ ሰላማ፣ ካቶሊኮች በአክሱዝቢያ፣ በትግሬና በጎንደር ያደርጉ የነበሩትን ስበከት በማስቆም ቀንደኛ ሰባኪዎችን በተለይ ጎንደራውን አባ ገብረሚካኤልንና ፈረንሳዩን አባ ደጃቤስን ከቅርብ ግብረአበሮቻቸው ጋር ታሰረው ለፍረድ እንዲቀርቡ አደረጉ። አባ ገብረሚካኤል በእስሩ ክብደት ምክንያት ሂሞቱ አባ ደጃቤስ ደግሞ ከጎንደር ወደ ሱዳን ተሻግሮ ወደ አገሩ እንዲመለስ ተወስነበት። ሆኖም ከጠባቂዎቹ ጋር ወደ ሱዳን ሲጓዙ በዘዴ አምልጦ ወደ ትግሬ ተሻገረ። በአጋሜና በአክሱዝቢያ ያቋቋማቸውን ጣቢያዎች በማጠናከር ስበከቱን በተለይ በኢሮብ ተወላጆች ውስጥ አስፋፋ። ቢሆንም አቡነ ሰላማ የአባ ደጃቤስን እንቅስቃሴ እየተከታተሉ በተቋቋሙት የሰብከት ጣቢያዎች ላይ አደጋ ያስጥሉ ነበር።

አባ ደጃቤስ፣ ግዕዝ፣ አማርኛና ትግርኛ ቋንቋዎችን ከማወቅም ሌላ የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያንን ሥርዓተ ቅዳሴ በተመስጦ ይከታተል ስለነበረ ደቀ መዛሙርቱ ግዕዝንና የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያንን የቅዳሴ ሥርዓት እንዲማሩ አድርጓል። ውሎ አድሮ በሮማው ካቶሊካዊ ቤተክርስቲያን መሪ በፓፕ ፓየስ ዘጠነኛው ትዕዛዝና ውሳኔ በአባ ደጃቤስ የሚመራው የላዛሪስት ካቶሊካዊ ቤተክርስቲያን የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያንን የቅዳሴና

የመንፈሳዊ ሥነሥርዓት እንደኪተል ተደረገ። አባ ደጃቤስም የአቡንነት ሹመት አግኝቶ አቡነ ያዕቆብ ተባለ። አቡነ ያዕቆብም በ1849 ዓ.ም. ሲሞት ወደ ስምንት የካቶሊክ ቤተክርስቲያን ሰበካዎችን በአድዋ፣ በእንትጮ፣ በጉአለ፣ በአሊጤና፣ እና በአዲግራት አቋቁሞ በሺህ የሚቆጠሩ የካቶሊክ ሃይማኖት ተከታዮችን አፍርቷል። የአቡነ ያዕቆብ ትልቁ አስተወጽኦ፣ የመሠረተው የላዛሪስት ሚሰዮን የላቲንን ሥርዓተ ቅዳሴ በመተው የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያንን ሥርዓተ ቅዳሴና መንፈሳዊ ሥርዓት ተከትሎ መሠረተ ባህሪው ኢትዮጵያዊ አንዲሆን ማድረጉ ነው።

የላዛሪስት ሚሲዮን በአክሱዝቢያና በአጋሜ ሰፊ እንቅስቃሴ በሚያደርግበት ጊዜ የካቶሊክ ካቶሊክ ቤተክርስቲያን መሪ የነበረው አባ ማሳጃ ደግሞ በደቡብ ምዕራብ ኢትዮጵያ በተለይም በኦሮሞኛና በካፊሾ ቋንቋ ተናጋሪዎች አካባቢ የሚሲዮን ጣቢያዎችን አቋቋመ። አባ ማሳጃ በአውሮፓውያን (በነጮች) የበላይነት ያምን ስለነበረ ባቋቋማቸው የሚሲዮን ጣቢያዎች ሁሉ ሥርዓተ ቅዳሴው የሚካሄደው በግዕዝ ሳይሆን በአውሮፓው የላቲን ቋንቋ ነበር። በ1855 ዓ.ም. የካቶሊክ ሃይማኖትን ወደ አጎራባች ግዛቶች ለማስራጨት አባ ማሳጃ አባይን ተሻግሮ ወደ ጎጃም እንደገባ ወደ ደቡብ ኢትዮጵያ ዳግም እንዳይመለስ ተደርጎ ተባረረ። የእንዱ አካባቢ ገዢ ሲጫናቸው ወደ ሌላው ገዥ በመጠጋት ወዳጅነት መመስረት የሚሲዮኖች የተለመደ ዘዴያቸው ስለነበረ በ1861 ዓ.ም. አባ ማሳጃ ወደ ምኒልክ ነጉሠ ሸዋ ተጠጋ። በጊዜው በንጉሥ ምኒልክና በአፄ ዮሐንስ መካከል የውስጥ ለውስጥ የሥልጣን ሽኩቻ

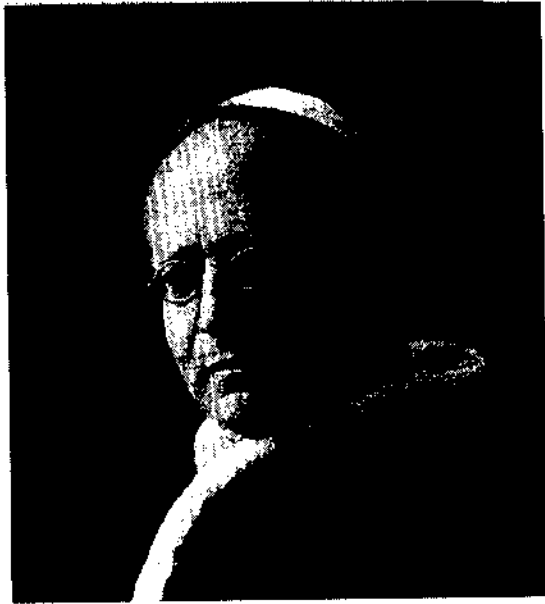
ስለነበረ ንጉሥ ምኒልክ በአዲስ አበባ የካቶሊክ ሚሲዮን ጣቢያ እንዲያቋቁም ለአባ ማሳጃ ፈቀዱለት። ከንጉሥ ምኒልክ ጋር የጠበቀ ግንኙነት ስለመሠረተ በ1872 ዓ.ም. አዲስ የሐንስ፣ አባ ማሳጃ ከኢትዮጵያ በአስቸኳይ እንዲባረር አደረጉ። ይሁን እንጂ የካቶሊክ ካቶሊክ ሚሲዮኖች ቀደም ብለው በሐረርጌ ጣቢያ ከፍተው ስለነበረ ስብከታቸውን ቀጠሉ። አባ ማሳጃ ከኢትዮጵያ ከተባረረ በኋላ በደቡብ ምዕራብ ኢትዮጵያ አካባቢ የተቋቋሙ የካቶሊክ ጣቢያዎች እንቅስቃሴ እየመነመነ ሄደ። በ1912 ዓ.ም. ሌሎች የካቶሊክ ካቶሊኮች ወደ አካባቢው ተመልሰው እንቅስቃሴ አደረጉ። ግን ብዙም አልገፉም።

ፋሽስት ኢጣሊያ በ1928 ዓ.ም. ኢትዮጵያን እንደወረረች የካቶሊክ ሚሲዮኖች እንቅስቃሴ በጣም ተስፋፋ። ቢሆንም ዜግነታቸው ፈረንሳይ የነበሩ መሪዎች ዜግነታቸው ኢጣሊያዊ በሆኑ የካቶሊክ መሪዎች ተተኩ። ለአጭር ጊዜም ቢሆን የካቶሊክ ዕምነት ተከታዮች እየገነኑ ፕሮቴስታንቶች ደግሞ እየከሰሱ ሄዱ። ከሁሉም የበለጠ የፋሽስቶች ብትርና ጥቃት የደረሰባት የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋህዶ ቤተክርስቲያን ስለነበረች ስለዚህ ዘገባዬን በስተኋላ ጠቅለል አድርጌ አቀርባለሁ።

7. የሮማ ካቶሊክ መሪዎች መብሊኒ ኢትዮጵያን ሲወር የሰጡት ድጋፍ

ኢጣሊያ ኢትዮጵያን በትዕቢት ወራ፣ የካቲት 23 ቀን 1888 ዓ.ም. በአድዋ አካባቢ በተደረገው ወላኝ ጦርነት በኢትዮጵያ ስትሸነፍ የቅዱስ ጊዮርጊስ ጽላት ከኢትዮጵያ ጦር ጋር ነበር። ድሉም የተገኘው በዕለተ ጊዮርጊስ ነበር። ዘመናዊ የጦር መሳሪያ በገፍ ታጥቆ የመጣን የአውሮፓ ወራሪ ሠራዊት መከቶ በማሸነፍ ከጥቁር ሕዝቦች መካከል በዓለም ታሪክ ኢትዮጵያውያን ግንባር ቀደም ናቸው። አርባ ዓመት መብሊትም የቋጠረችው ፋሽስት ኢጣሊያ እጅግ ዘመናዊ የጦር መሳሪያ ታጥቃ በዓለም የተከለከለውን የመርዝ ጋዝ ጭስ ተጠቅማ በሚያዝያ ወር 1928 ዓ.ም. ኢትዮጵያን ተቆጣጠረች። ወራሪው የፋሽስት ሠራዊት ከተለያዩ የኢጣሊያ ወደቦች ጉዞውን በመርከብ ወደ ኢትዮጵያ ሲጀምር ጦሩን ባርከውና ደግፈው ከሸችት እንዲና ቀንደኛው የሮማ ካቶሊክ ቤተክርስቲያን መሪ የነበሩት ፖፕ ፖየስ አስራአንደኛው ነበሩ።

በፋሽስት ኢጣሊያ ወረራ ጊዜ የአውሮፓና የሰሜን አሜሪካ ሚሲዮኖች በተለይም የፕሮቴስታንት ሚሲዮኖች እንቅስቃሴ በጥብቅ ቁጥጥር ስር ነበር። ከ1929 ዓ.ም. በኋላ ደግሞ ከኢጣሊያ የካቶሊክ ሚሲዮኖች በስተቀር ሌሎች ትምህርት ቤት እንኳ እንዳያካሂዱ በአዋጅ ታገዱ። የፈረንሳይ ካቶሊክ ካቶሊክ

የፋሽስቱ ሙሶሊኒ ደጋፊ ፖርቱጋላዊ አስራአንደኛው

ሚሲዮኖችም ሥራቸውን እንዳይቀጥሉ ተከለከሉ። ለረጅም ዘመን «የሐረርና ጋላ ግዛት ሊቀጻጸስ» ተብለው በሐረርጌ የካፑችን ካቶሊክ ሚሲዮን መሪና የወጣቱ ተፈሪ መኮንን (የበስተጋላው ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ) የቅርብ ወዳጅ የነበሩት ፈረንሳዊው አባ እንድርድስ ጃሮሶም ተገደው ወደ አገራቸው ወደ ፈረንሳይ ሲሄዱ የተካቸው ሹም ኢጣሊያዊ ነበር። ሙሶሊኒ ባወጀው አፍቃፊ እስላም መመሪያ መሠረት ሚሲዮናውያኑ እስላሞች በርከት ብለው በሚገኙበት

አካባቢ የሰብከት እንቅስቃሴ እንዳያደርጉ በጥብቅ ተከለከሉ።* ከሱዳን ወደ ኢትዮጵያ የገቡት የአሜሪካ ፕሮቴስታንት ሚሲዮኖች ከሰዮና ከጎራ ከተባረሩ በኋላ ጣቢያዎቻቸው በሮማ ካቶሊክ ሚሲዮኖች ተወረሱ። በአጠቃላይ እስከ ኢጣሊያ ወረራ በኢትዮጵያ ውስጥ ከነበሩት 200 ሚሲዮናውያን ፣ ብዙዎች ከኢትዮጵያ ለመውጣት ተገደዋል።

ከሁሉም ይበልጥ የፋሽስት ኢጣሊያ የጥቃት ኢላማ የነበረችው የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋህዶ ቤተክርስቲያን ናት። ከአራተኛው ክፍለ ዘመን ጀምሮ የኢትዮጵያ ታሪክና የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ታሪክ እጅግ የተሳሰሩ በመሆናቸው ኢትዮጵያን ለማጥፋት የተነሳ ጠላት ሁሉ የጥፋት ብትሩን በቅድሚያ የሚሰነዝረው በኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ላይ መሆኑ በተደጋጋሚ ታይቷል። በፋሽስት ኢጣሊያ ወቅት ለአገሩ ነፃነትና ለሰብዓዊ ክብሩ ታጥቆ ለተነሳው የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ሙሉ ድጋፍ በመስጠት አብራ የተሰለፈችው የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ብቻ ነበረች። በሌላ ወገን ደግሞ ካቶሊኮችና እስላሞች የወራሪው የፋሽስት አገዛዝ ደጋፊና በቀጥታም ሆነ በተዘዋዋሪ መንገድ ለወራሪው በመሳሪያነት አግልግለዋል። ለአገራቸው፣ ለነፃነታቸውና ለሰብአዊ ክብራቸው

* በ1929 ዓ.ም. ሙሶሊኒ በትሪፖሊ፣ ሊቢያ፣ ካደረገው ሰፊ አፍቃፊ እስላም ንግግር ይህ ይገኝበታል። «ፋሽስቷ ኢጣሊያ በሊቢያና በኢትዮጵያ ለሚኖሩ እስላሞች ሰላምን፣ ፍትህን ብልጽግናን፣ የነቢዩ መሐመድ ሕግ መከበርን ትደግፋለች። በአጠቃላይ ለእስልምና ሃይማኖትና በመሳሰሉ ግለሰቦች ለሚኖሩ እስላሞች ያላትን ድጋፍ ትገልጻለች» ምንጭ፡ (The Christian Church and Missions In Ethiopia, John Spencer Tremingham 1950, P. 120)

በጽናት የቆሙት ዜጎች ግን የፋሽስቶች የጭካኔ ዱላ አርፎባቸዋል። ለምሳሌ ፀረፋሽስት ትግሉን በግልጽ በመደገፍ ከኢትዮጵያ አርበኞች ጋር የተሰለፉትን ብፁዕ አቡነ ጳጥሮስን ሐምሌ 21 ቀን 1928 ዓ.ም በአደባባይ አዲስ አበባ ውስጥ ገደሏቸው። ከመካከለኛው ኢትዮጵያ እስከ ጎሬ የትጥቅ ትግል ያካሂዱ የነበሩትን የጥቁር አንበሳ አርበኞችን በመደገፋቸው ብፁዕ አቡነ ሚካኤልንም በጥቅምት ወር 1929 ዓ.ም. ፋሽስቶች ከአውሮፕላን በመወርወር ገደሏቸው።

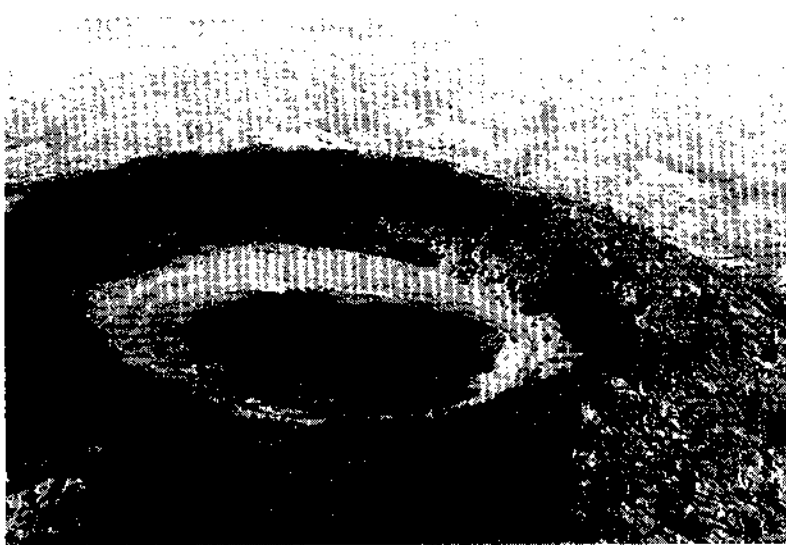

ቀዳሚ ሰማዕቱ አቡነ ጳጥሮስ

ሰማዕቱ አቡነ ሚካኤል

ከነዚህ ቆራጥ ጳጳሳት በተጨማሪ እጅግ በጣም ብዙ መነኮሳት፣ ቀሳውስትና ዲያቆናት በየአካባቢው ተጨፍጭፈዋል። ለምሳሌ በደብረሊባኖስ ገዳም ብቻ 295 መነኮሳት፣ 20 ምዕመናን 129 ዲያቆናት በድምሩ 444 ክርስቲያኖች በአንድ ቀን ተጨፍጭፈዋል። እንዲሁም በዝቋላ ገዳም ላይ ለአምስት ቀናት በአውሮፕላን በምብ አዘነቡበት። እጅግ ብዙ መነኮሳትና የቤተክርስቲያን አገልጋዮች አለቁ። በተለይ የአርበኞችን ተጋድሎ በይፋ ደግፈዋል የተባሉ መነኮሳትና ቄስ ማሞ የተባሉ ካህን ወደ ሞጆ ከተማ ተወስደው ሕዝብን ለማስፈራራት በስቅላት ተቀጡ። በአጠቃላይ ከ180 የሚበልጡ መነኮሳት፣ ቀሳውስትና ሰላማዊ

የዝግጅት ገጽ ስር ስር ቀለቀል ሲታይ፤ የአቡነ ገብረ መንፈስ ቅዱስ ቤተክርስቲያንና የመነኮሳቱ ሠፈር በስተሰሜን ምስራቅ አቅጣጫ ይገኛሉ።

ሰዎች በዝግጅት ገጽምና በአካባቢው ተገድለዋል። በሸዋ የተለያዩ ገጽማትና አድባራትም ተቃጥለዋል። አንዱ የዜናማርቆስ ገጽም ሲሆን የ80 ዓመት መነኮሴም ተገድለዋል። በሐረርጌ የአሰባት ሥላሴ ገጽም ተቃጥሏል። በጎጃምና በጎንደር ብዙ ገጽማትና አድባራት ተቃጥለዋል። ብዙ መነኮሳትና ካህናት ተገድለዋል። በምዕራብ ጎንደር የሚገኘው ጥንታዊው ማህበረሥላሴ ገጽም በ1928 ዓ.ም. እና በጊላም ተቃጥሎ ከ30 የሚበልጡ መነኮሳት ተገድለዋል። በጎጃም በደብረመዊ ቤተክርስቲያን መስከረም 23 ቀን 1929 ዓ.ም. ሕዝብ ለዓመታዊ በዓል በተሰበሰበበት ወቅት የፋሽስት አውሮፕላን ሶምብ ጥሎ ብዙ ሕዝብ አልቋል። በወሎ፣ በተለይ

በላስታ አያሌ ገጽማትና አድባራት ተቃጠሉ። በላሊበላ የሚገኙት ፍልፍል ቤተክርስቲያናት ግን በግራዚያኒ ትዕዛዝ ጥቃት አልተፈጸመባቸውም። ሙሶሊኒ የክርስቲያኑን ዓለም ላለማስቆጣት አውቆ ያደረገው ይመስላል። ይህ ሁሉ የገጽማትና የቤተክርስቲያናት ቃጠሎና እንዲሁም የመነኮሳት፣ የቀሳውስት፣ የዲያቆናትና የምዕመናን ጭፍጨፋ የተፈጸመው በአመዛኙ በግራዚያኒ ጠቅላይ ገዥነት ጊዜ ነበር። ግራዚያኒ በገጽማትና በአድባራት ላይ አረመኔያዊ ጥቃት እንዲፈጸሙ ያስተላለፋቸው አያሌ ቴሌግራሞች ቋሚ የታሪክ ምስክሮች ናቸው። በአጠቃላይ፤ ይህ ሁሉ የፋሽስቶች ጭፍጨፋና ቃጠሎ የተፈጸመው የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን አገልጋዮችና ምዕመናን የፋሽስት ኢጣሊያን ወረራ በመቃወም፣ ለአገራቸው ነጻነት በጽናት በመቆም የኢትዮጵያን አርበኞች ተጋድሎ በመደገፋቸው ነበር። እስላሞች በሙሶሊኒ በመታቀፋቸው ምንም ጉዳት አልደረሰባቸውም። የፋሽስቶች ጥቃት ዋና ሰለባ የሆኑት የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያንና ተከታዮቿ ነበሩ።

እ.አ.አ. በ1946 (1938 ዓ.ም.) ፓሪስ ውስጥ ለተሰበሰበው የሰላም ጉባኤ ኢትዮጵያ ባቀረበችው ማስታወሻ (ሜሞራንደም) መሠረት ፋሽስት ኢጣሊያ በመላው አገራችን ከሁለት ሺህ በላይ (2000) ገጽማትና ቤተክርስቲያናትን አቃጥላለች። በተጨማሪም መተኪያ የሌላቸውና በብራና የተጻፉ መንፈሳዊ መጻህፍት፣ የቤተክርስቲያን መገልገያ እቃዎች አብረው ወድመዋል። ይህ ሁሉ ጭፍጨፋና ቃጠሎ በኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን፣ በአገልጋዮቿና በምእመናን ላይ ቢደርስም ነፃነት ከተመለሰ በጊላ በኢትዮጵያ

ውስጥ በሚኖሩ ካቶሊካውያን ሳይ ሕዝብ የቂም በቀል እርምጃ አልወሰደባቸውም። እንዲያውም የካቶሊክ ሚሲዮናውያን በመላ ኢትዮጵያ ትምህርት ቤቶችን በማካሄድ፣ ተከታዮቻቸውን በመስበክና በማስተማር ወደ ግማሽ ሚሊዮን የሚሆኑ አባላትን ለማፍራት ችለዋል። በአሁኑ ጊዜ የካቶሊክ ሚሲዮን መሪዎች እንደቀድሞው የውጭ አገር ዜጎች ሳይሆኑ ኢትዮጵያውያን ናቸው።

8. የፕሮቴስታንት ሚሲዮኖች እንቅስቃሴ

አንደካቶሊክ ሚሲዮኖች የፕሮቴስታንት ሚሲዮኖችም የሚሰብኩትን ሃይማኖት በአመዛኙ ለፖሊቲካ መሣሪያነት እንደተጠቀሙበት በአፍሪካ፣ በእስያ፣ በሰሜንና በደቡብ አሜሪካ የፈጸሙት ተግባር በቂ ምስክር ነው። በወንጌል ስም የተሠራው የፖሊቲካ ወንጀል ብዙ ነው። በአውሮፓም የካቶሊክ ቤተክርስቲያን እንደ ሙሶሊኒ፣ ሂትለር፣ ጀነራል ፍራንኮ ወዘተ... ካሉ ዋና ፋሽስቶች ጋር የነበራት የቅርብ ትስስር በጽሁፍና በፊልም የተመዘገበና የተረጋገጠ ነው። የአሜሪካ ፕሮቴስታንቶችም በአገራቸው የባሪያ ንግድን ደግፈዋል። በደቡብ አፍሪካም ዘረኛውን የአፓርታይድ አገዛዝ ደግፈዋል። ስለሆነም ሚሲዮናውያኑ የሚናገሩትና የሚሰብኩት ከተግባራቸው ጋር አይጣጣምም።

ወደ አገራችን መጀመሪያ የገባው የፕሮቴስታንት ሚሲዮናዊ ጀርመናዊው ፒተር ሄይሊንግ ነበር። በ1626 ዓ.ም. ወደ ጎንደር የዘለቀው ሚሲዮናዊ የህክምና ባለሙያ ነበር። አፄ ፋሲልን

አስፈቅዶ የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ካህናትን እብራይስጥና የግሪክ ቋንቋን በትርፍ ጊዜው እያስተማረ በህክምና አገልግሎት ተሠማራ። አንዲት ኢትዮጵያዊት አግብቶ ልጆችም ወልዶ 18 ዓመት ተቀምጧል። አማርኛ ቋንቋን ተምሮ የዮሐንስ ወንጌልን ወደ አማርኛ ተርጉሟል። በቤተመንግስቱና በካህናቱ ተደማጭነት ቢኖረውም አንድም የፕሮቴስታንት ሃይማኖት ተከታይ አላፈራም።

የፕሮቴስታንት ሃይማኖትን በተቀናጀ ቅድመ ዝግጅትና በገንዘብ ድጋፍ በኢትዮጵያ ውስጥ ለማስፋፋት ያሳለለ ጥረት ያደረገው ማዕከሉ ለንደን ከተማ ውስጥ የነበረው ቸርች ሚሺነሪ ሶሳይቲ (Church missionary society — CMS) የተባለው የሃይማኖት ድርጅት ነበር። ይህ የአውሮፓውያን ሚሲዮናዊ ድርጅት ተልዕኮውን ለመፈጸም የሃይማኖት መጻህፍትን ከእንግሊዘኛ ወደ አማርኛ ቋንቋ አስተርጉሞ አሳትሟል። ለምሳሌ በ1816 ዓ.ም. የሐዋርያት ሥራን፣ በ1821 ዓ.ም. አዲስ ኪዳንን ወደ አማርኛ በማስተርጎም መጻህፍቱን አሳትሞ ወደ ኢትዮጵያ አስገብቷል። በመጨረሻም በ1832 ዓ.ም. መጽሐፍ ቅዱስን ወደ አማርኛ የተረጎሙት ኢየሩሳሌምን ለመሳለም ሄደው ብዙ አገሮችን ጎብኝተውና ብዙ ቋንቋዎችን ተምረው ወደ ኢትዮጵያ ሲመለሱ እግረመንገዳቸውን በካይሮ ከተማ የቆዩት የጎጃሙ መነኩሴ አባ አብርሃም ናቸው። አባ አብርሃም እብራይስጥ፣ ግሪክኛና አረብኛ ቋንቋዎችን ያውቁ እንደነበር ስለመጽሐፍ ቅዱስ ትርጉም የጻፉ የታሪክ ምሁራን ገልጸዋል። ለምሳሌ ጉስታቭ አረን፣ «ቀደምት

ወንጌላውያን በኢትዮጵያ» (Evangelical Pioneers in Ethiopia, Gustav Aren, 1978) በሚል ርዕስ በ1970 ዓ.ም በጻፈው ባለ 486 ገጽ መጽሐፍ በገጽ 42 እንዲህ ብሏል። «መጽሐፍ ቅዱስ በአማርኛ። መላው መጽሐፍ ቅዱስ ወደ አማርኛ ተተርጉሞ አልቋል። ተርጓሚው የጎጃም መነኩሴ አባ አብርሃም ናቸው።» ተርጉሙ ወደ አስር ዓመት በመፍጀቱና በዚህ ጊዜ መነኩሴው የቆዩት በካይሮ ከተማ ስለነበረ አባ አብርሃምን የካይሮ ነዋሪ በማቆላመጥ በአረብኛ «አቡ ሩሚ» ብሎ ይጠራቸው እንደነበርም ተገልጿል። በወቅቱ በካይሮ የፈረንሳይ ምክትል ቆንሲል የነበረው አስሊን የተተረጎመው መጽሐፍ ቅዱስ 9539 ገጾች ነበሩት ብሏል።

መጽሐፍ ቅዱስን በአማርኛ ስለተረጎሙት አባ አብርሃም የተለያዩ የታሪክ ተመራማሪዎች ጽፈዋል። ለምሳሌ «ኢትዮጵያና መጽሐፍ ቅዱስ» በሚል ርዕስ በፕሮፌሰር ኡለንደርፍ በተጻፈው መጽሐፍ ውስጥ ከገጽ 64 እስከ 66 የሚከተለው ፍሬ ነገር ተዘግቧል።

1. አባ አብርሃም ከኢየሩሳሌም ሲመለሱ በካይሮ በወረርሽኝ በሽታ ስለታመሙ በካይሮ የፈረንሳይ ምክትል ቆንሲል የነበረው አስሊን ደቸርቪል አሳክሞ አጻናቸው። ውሳታውን ለመመለስ አባ አብርሃም የሚፈልገውን ተግባር ለመፈጸም ፈቃደኛ መሆናቸውን ለአስሊን ነገሩት። እርሱም መጽሐፍ ቅዱስን ወደ አማርኛ እንዲተረጎሙ ጠየቃቸው። አባ አብርሃምም ተስማሙ።

2. አስሊንም በካይሮ የዕለት ኑሯቸውን በመደገም የተርጉሙን ሃይት በቅርብ ይከታተል ነበር። የተርጉሙ ሥራ አስር ዓመት ፈጀ (1801-1811 ዓ.ም)
3. አባ አብርሃም በቁም ጽህፈት የጻፉት የመጀመርያው የአማርኛ መጽሐፍ ቅዱስ በአጠቃላይ ዘጠኝ ሺህ አምስት መቶ ሰላሳ ዘጠኝ ገጾች ነበሩት።
4. የእንግሊዝና የአውሮፓ መጽሐፍ ቅዱስ ማህበራት በጋራ ገንዘብ አዋጥተው የአማርኛውን መጽሐፍ ቅዱስ በአንድ ሺህ ሁለት መቶ ሃምሳ (1250) የእንግሊዝ ፓውንድ ገዙት። ሺያጩ የተፈጸመው ሚያዝያ 3 ቀን 1813 ዓ.ም. ነበር።
5. በመጨረሻም የአማርኛውን መጽሐፍ ቅዱስ የእንግሊዝና የአውሮፓ ሚሲዮናውያን ማህበር በ1832 ዓ.ም. አሳተሙት። ወደ ጎንደርና ወደ አንኮባር በመላክ በፕሮቴስታንት ሚሲዮኖች አማካኝነት ለየቤተክርስቲያኑና ለካህናቱ አደሉት። በ1947 ዓ.ም ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ይህ የአማርኛ መጽሐፍ ቅዱስ በሊቃውንት ተመርምሮና ተስተካክሎ እንደገና እንዲታተም አደረጉ። ከ1980 ዓ.ም በኋላ ደግሞ የኢትዮጵያ መጽሐፍ ቅዱስ ማህበር ይህን እትም እንደገና መርምሮና አስፈላጊ የቋንቋ መሻሻሎችን አድርጎ በማሳተም በመላ ኢትዮጵያ እንዲሰራጭ አድርጓል።

በ1822 የሰንደኑ «ቸርቸ ሚሺነሪ ሶሳይቲ» ቁስ ሳሙኤል ጎባትና ቁስ ክርስቲያን ክሩገር የተባሉ ሁለት የጀርመን የፕሮቴስታንት ሰባኪዎች ወደ ኢትዮጵያ ላኩ። ቁስ ክሩገር አውራ

ሲያድን በድንገተኛ አደጋ አድዋ አካባቢ ሲሞት ቄስ ሳሙኤል ጎባት ወደ ጎንደር ዘለቀ። ቄስ ሳሙኤል ጎባት አስተዋይ በሰነበረ የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያንን ዕምነትና መንፈሳዊ ሥርዓት ተከታትሎ ሁለቱ ሃይማኖቶች የሚጣጣሙበትን መንገድ ሲፈልግ ሌሎች ፕሮቴስታንቶች ደግሞ በኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ላይ አፍራሽ አቃቂር ያቀርቡ ሰለነበር በየሄዱበት ካህናቱና ምዕመናን ይቃወሟቸው ነበር። ፕሮቴስታንት ሰባኪዎች በተለይ የተለያዩ አጽዋማትን (ረቡዕ፣ ዓርብ፣ ጾመ ፍልሰታ፣ አቢይ ጾም ወዘተ..) እና ለቅድስት ድንግል ማርያም፣ ለጳድቃን፣ ለስማዕታትና ለቅዱሳን የተሰጣቸውን ክብር ይነቅፉ ነበር። በመሆኑም ሚሲዮናውያኑ «ፀረማርያም» የሚል ስም በሕዝቡ ስለወጣላቸው እንቅስቃሴያቸው ውሱን ነበር።

ከእነርሱ በኋላ የመጣው ጆሃን ሉድዊግ ክራፍ (Johann Ludwig Krapft) የተባለው ሰስተኛው ጀርመናዊ የፕሮቴስታንት ሚሲዮን አባልም የፕሮቴስታንቶችን ፀረ-ኦርቶዶክስ ሃይማኖት ለቋም በከረረ መልክ ይደግፍ ነበር። ቀደም ብሎ በአገሩ በሃይማኖት የትምህርት ማዕከል (ሴሚናር) ሲማር ግዕዝና አማርኛ በመጠኑ ተምሮ ስለነበር ስለኢትዮጵያ የተሻለ ዕውቀት አለኝ ባይ ነበር። በአድዋ፣ በጎንደርና በኋላም በእንክብር ባለሥልጣኖችን ሚሲዮናውያኑ ሲያነጋግሩ አስተርጓሚና ቃል አቀባይም እርሱ ነበር። በዚያን ዘመን እንግሊዞች ኃይል መንግሥት ስለነበራቸው በኢትዮጵያ ላይ የፖሊቲካና ወታደራዊ ተጽዕኖ በማድረግ የፕሮቴስታንት ሃይማኖት በይፋ እንዲሰበክ ለማስደረግ ቄስ

ሉድዊግ ክራፍ ያደረገው ተደጋጋሚ ጥረት ሁሉ ሳይሳካ ቀረ። ፈረንሳዮች ከንጉሥ ሣህለ ሥላሴ ጋር የመሠረቱትን ወዳጅነት ለማዳከምና እንግሊዞች ከሸዋው ንጉሥ ጋር የወዳጅነትና የንግድ ውል እንዲፈራረሙ እንግሊዞችን በመጎትጎት በ1833 ዓ.ም የእንግሊዝ መንግሥት ተወካይ ሸለቃ ሃሪስ ከንጉሥ ሣህለ ሥላሴ ጋር እንዲፈራረም አስደርጓል። በድርድሩም ጊዜ ዋናው አስተርጓሚ እርሱ ነበር። የሆነው ሆኖ የፕሮቴስታንት ሚሲዮኖች በየሄዱበት ፀረ ኦርቶዶክስ ቅስቀሳቸውን ስለቀጠሉ በ1845 ዓ.ም. ዳግመኛ ከኢትዮጵያ ተባረሩ። እንደ ሉድዊግ ክራፍ ያሉትም ቂም ቋጠሩ። በኢትዮጵያ አንድነትና በኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ላይም ያላቸውን ጥላቻ በንግግርና በጽሁፍ መግለጽ ጀመሩ። ለምሳሌ «ቄስ» ሉደዊግ ክራፍ « ጉዞዬ፣ ጥናቴና ሚሲዮናዊ ሥራዎቼ» በሚል ርዕስ በጻፈው መጽሐፍ* በሰሜን ኢትዮጵያና በሸዋ ተዘዋውሮ ስላደረገው ጥናት ወይም ስለላ ዘግቧል።

የፕሮቴስታንት ሃይማኖትን በሰሜን ኢትዮጵያና እንዲሁም በሸዋ ለማስፋፋት የነበረው ውጥን ስላልተሳካ አማራጭ ትኩረቱን «ጋሎች» (Gallas) ባላቸው ኢትዮጵያን ላይ አደረገ። በዚህ አኳያየሚከተለውን ጻፈ። «በአፍሪካ በስፋት የሰፈሩትን ጋሎችን ለመጎብኘትና በውስጣቸውም (የፕሮቴስታንት) ሚሲዮን ለማቋቋም አንድችል ጋልኛ ቋንቋ መማር ጀመርሁ.....አንድ የሮማ ሚሲዮናዊ «ቻይናን ስጡን ከዚያ በኋላ መላው የእስያ ክፍለ ዓለም የኛው

* "Travels, Researches and Missionary Labour" Rev. J. Ludwig Krapf — 1843

የፖለቲካ ዓላማውን በ«ቁስ» ልብስ የሸፈነው ጀርመናዊው ፕሮቴስታንት ሚሲዮናዊ ጆሃን ሉዊዊግ ክራፍ (ምንጭ፡ Evangelical Pioneers in Ethiopia, Gustav Aren, 1978)

ይሆናል» እንዳለው እኛም « ጋሎችን ስጡን፤ ከዚያ በኋላ ማዕከላዊ አፍሪካም በኛው ቁጥጥር ሥር ይወላል»። አንዲህ ያለው አጻጻፍ የ«ቁስ» ሳይሆን የፖለቲከኛና የሰላላ ሰው መሆኑ ግልጽ ነው።* ወደ ኢትዮጵያ ዳግም እንዳይመለስ ተወስኖበት

* በጀነራል ናፒየር የተመራው የእንግሊዝ ጦር፤ እኔ ቴዎድሮስ ያሠራቸውን የአውሮፓ ሚሲዮናውያንና ዲፕሎማቶች ለማስፈታት ወደ ኢትዮጵያ ሲዘምት ፖለቲከኛው «ቁስ» ሉዊዊግ ክራፍ በአስተርጓሚነት አብሮ ገብቷል። በዚያ አካባቢ ደጋግሞ ስለተመላለሰ በመንገድ መሪነትም ለእንግሊዞች አገልግሏል። ምንጭ A history of the Abyssinian Expedition C.R. Markhan — 1869 ገጽ 75

እስኪባረር ድረስ «ቁስ» ሉዊዊግ ክራፍ «ጋሎች የአፍሪካ ጀርመኖች ናቸው» እያለ ያሞካሻቸው ነበር። ከኢትዮጵያ እስኪባረሩ ድረስ ክራፍና ጓደኞቹ ወደ ስምንት ሺህ ሃይማኖት ነክ መጸህፍትን፤ በአባ አብርሃም ተተርጉሞ የታተመውን መጽሐፍ ቅዱስ ጨምሮ በጎንደርና በአንኮበር አሠራጭተዋል።

በተለያዩ ጊዜ ሰርገው በመግባት፤ በተለይ በትግሬ በጎንደርና በሸዋ ፕሮቴስታንት ሃይማኖታቸውን ለመትከል ያደረጉት ተደጋጋሚ ሙከራና ጥረት እንደተመኙት ውጤት ስላላመጣና፤ በካህናቱና በሕዝቡ ጥምር ተቃውሞ ከአገር በተደጋጋሚ ስለተባረሩ ሚሲዮናውያኑ ዘዴያቸውን በመቀየር አዲስ ውጥን ጀመሩ። በዚህ መሠረት የኢጣሊያ ቅኝ ግዛት የሆነችውን ኤርትራን ለዓላማቸው መሸጋገሪያ ድልድይ ለማድረግ ወሰኑ። ቀደም ብለው የካቶሊክ ሚሲዮኖች በደጋውና በምዕራብ ኤርትራ፤ በተለይ በከረን የሰብከት ጣቢያዎችን አቋቁመው ነበር። እንደነርሱ የፕሮቴስታንት ሚሲዮኖችም ጣቢያዎችን በየአካባቢው አቋቋሙ። ዋናው የፕሮቴስታንት ማሰልጠኛ ጣቢያ ዕምኩሉ ሲሆን ኩናማና ባሪያ በተባሉት አካባቢም ጣቢያዎችን ከፈቱ። በአስመራና በአዲሱግሪም ጣቢያዎችን አቋቋሙ። በነዚህ ጣቢያዎች ያስባሰቧቸው ሠልጣኞች በአመዛኙ ከባርነት ነፃ የወጡና እናት አባት የሌላቸው ወጣት ወንዶችና ሴቶች ነበሩ። በተለይ ከምጽዋ ወደ አስመራ በሚወስደው መንገድ አጠገብ የተቆረቆረችው በእመኩሉ ማሠልጠኛ ጣቢያ ውስጥ ከኤርትራ ተወላጆች ሌላ ከትግሬ፤ ከጎንደር፤ ከሸዋና ከወለጋ የመጡ በርካታ ሰልጣኞች ነበሩ። በሰብከት ሙያ

ካሰለጠናቸው በኋላ ብዙዎችን ወደየመጡበት አካባቢ መልሰው አሠማሯቸው። ኦነሲሞስ ነሲብ የተባለው ከባርነት ነጻ ወጥቶ በእምኑሉ ጣቢያ የሰለጠነ ነው። መፅሐፍ ቅዱስን በግዕዝ ፊደል ወደ ጋልኛ (ኦሮምኛ) ቋንቋ ተርጉሞ «መጽሐፈ ቁልቁሉ» ተብሎ በሚሲዮናውያኑ ታትሟል።

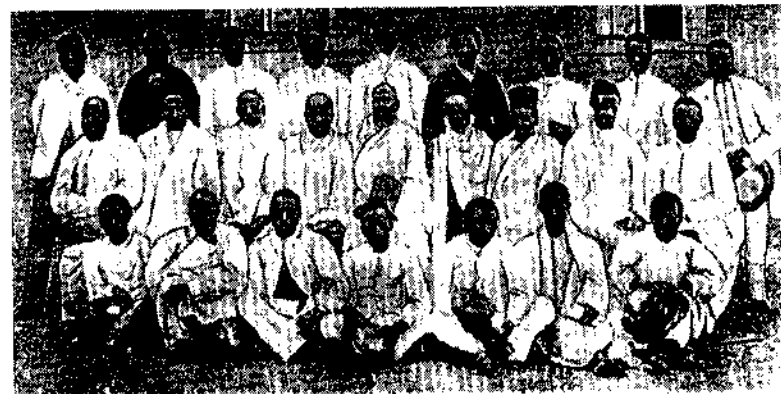

መጽሐፍ ቅዱስን የግዕዝ ፊደልን በመጠቀም «መጽሐፈ ቁልቁሉ» በማለት የተረጎመው ኦነሲሞስ ነሲብ። ኦነሲሞስ በልጅነቱ ከኢሊባቦር በባርነት ተሸጦ ምጽዋ ላይ ነፃ ስለተለቀቀ ፕሮቴስታንት ሚሲዮኖች ወደ እምኑሉ ማሠልጠኛ ጣቢያቸው አስገብተው ደቀመዝሙር ካደረጉት በኋላ ወደ ወለጋ ልከውት በአዚያ ሊሰብክ በአቡነ ማቴዎስ ተቃውሞ እንቅስቃሴው ታገደ (ምንጭ፡ Evangelical Pioneers in Ethiopia , 1978)

ጀርመናዊው ፖሊቲከኛ « ቁስ » ሱድዊግ ክራፍ፤

በየደብዳቤዎቹና ቀደም ብዬ በጠቀስኩት መጽሐፉ ውስጥ የተመኛቸውና የወጠናቸው ሴራዎች ሁሉ ባይላኩለትም በእርሱና በደጋፊዎቹ ጉትጎታ የስዊድን ወንጌላዊ ድርጅት (Swedish Evangelical Mission) በእምኑሉ ጣቢያ ባሰለጠናቸው የፕሮቴስታንት ሰባኪዎች አማካኝነት በወለጋና በአካባቢው

የፕሮቴስታንት ሃይማኖትን በኦሮምኛ ተናጋሪው ሕዝብ መካከል ለማሠራጨት ከፍተኛ ጥረት ተደርጓል። ሆኖም ከኢርትራ በ1895 ዓ.ም. ወደ ወለጋ የተላኩት 25 ሰባኪዎች የኦሮምኛ ቋንቋ ባለማወቃቸውና ብዙዎች በተለያዩ በሽታዎች ስለሞቱ እንዲሁም በተንቀሳቀሱበት ሥፍራ የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤተክርስቲያን ተከታዮች ተቃውሞ ስለበረታ የፕሮቴስታንት ሃይማኖት ተከታዮች ቁጥር በጣም ጥቂት ነበር።

Evangelical leaders in 1903
Top row: TeweldeMedhin G.M. Yihang, Tekle, Delias, Samuel, Gelar-Leul, Gebre-Sillasté Gebre, Baru, Begadhet
Middle row: Tekle-Habrewoot, Gebre-Sillasté Abba Ma'asha, Selomon Atoya, Melrosantu, Zer'a-Tsion, Segel, Wolde-Tinsae, Gebre-Mikael, Bihid
Front row: Abazar, Kifle, Ogda-Egda, Timoteus, Gebre-Yesus Tesfal, Nefla, Girma-Tsion

በ1895 ዓ.ም. በእምኑሉ የፕሮቴስታንቶች ማሰልጠኛ ጣቢያ ለሚሲዮናዊ የስብከት ሥራ የተላኩት የሃይማኖት መልዕክተኞች(Gustav Aren, Evangelical Pioneers in Ethiopia ከተባለው መጽሐፍ የተገኘ)

በ1912 ዓ.ም በአዲስ አበባ የስዊድን ወንጌላዊ ሚሲዮን ትምህርት ቤት የተማሩት በአመዛኙ የመንግሥት ሠራተኞች ሆኑ። በሃያኛው ክፍለ ዘመን ተጨማሪ የፕሮቴስታንት ሚሲዮኖች ከአውሮፓና ከስሜን አሜሪካ ወደ ኢትዮጵያ መጡ። የስሜን

አሜሪካ ፕሬዝዳንትና ቤተክርስቲያን አባል፣ ዶክተር ቶማስ ላምቢ በሰዩ፣ ወለጋ፣ ጣቢያ አቋቁሞ ቤቱል የሚባል ቤተክርስቲያን መሠረተ። የሱዳን ኢንቴሪየር ሚኒስትርም የራሱን ጣቢያ አቋቋመ። እስከ 1927 ዓ.ም. አስር የተለያዩ የፕሮቴስታንት ሚኒስቴሮች ተቋቋሙ። ሆኖም እያንዳንዳቸው ከ150 የሚበልጥ ተከታይ አልነበሯቸውም። ብዙዎች ትምህርት ቤቶችንና ጤና ጣቢያዎችን አቋቋሙ። እንቅስቃሴያቸውም ባመዛኙ በደቡብና በደቡብ ምዕራብ ኢትዮጵያ ነበር። ስዊድኖች በወለጋ ሲሰብኩ ኖርዊጂያኖች ደግሞ በሲዳሞ ገብተው የሚሲዮን እንቅስቃሴ ጀመሩ።

ፋሽስት ኢጣሊያ በኢትዮጵያ አርበኞች ተጋድሎና በእንግሊዝ ድጋፍ እንዲሁም በእግዚአብሔር እርዳታ ከአገራችን ከተባረረች በኋላ በየጣቢያቸው ሥራቸውን እንዲቀጥሉ የተፈቀደላቸው ነባር ሚኒስቴሮች ብቻ ነበሩ። አዲስ መመሪያ አዘጋጅቶ እስኪያውቅ ድረስ አዳዲስ ሚኒስቴሮች ወደ ኢትዮጵያ እንዳይገቡ መንግሥት ወሰነ። ምክንያቱም ፋሽስት ኢጣሊያ የኢትዮጵያን ሕዝብ በሃይማኖት፣ በቋንቋና በጎሳ ከፋፍሎ ለመግዛት የተጠቀመበትን የማለያየት ፖሊቲካ አዲስ መጥ የሃይማኖት ድርጅቶች በይበልጥ ሊያስፋፉት ይችላሉ የሚል ጥርጣሬና ስጋትም ስለነበረ ነው። ነባር ሚኒስቴሮችንም በሚመለከት በ1934 ዓ.ም. የሚሲዮኖችን እንቅስቃሴ የትምህርት ሚኒስቴር እንዲቆጣጠር አዲስ መመሪያ ወጣ። ነሐሴ 21 ቀን 1936 ዓ.ም በድንጋጌ ቁጥር 3 ስለ ሚሲዮኖች አዲስ አዋጅ ወጣ። በአዋጁ መግቢያ በሁለተኛው አንቀጽ የሠፈረው ቁምነገር የሚከተለው ነበር ።

«ሚሲዮኖች ሥራቸውን ከሕዝቡ መካከል የክርስቲያን ሃይማኖት በሌላቸው ሕዝቦች መካከል እንዲያስተምሩ እንጂ የኢትዮጵያ ህዝብ ቀድሞ የክርስቲያን ሃይማኖት ሲጀመር የያዘውን የክርስቲያን ሃይማኖት የሚለውጥ ትምህርት እንዳያስተምሩ ማገድ የመንግሥት አሳብ ስለሆነ...» የዚህ አንቀጽ መልዕክት ሚሲዮኖች አስቀድሞ የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን አባል የሆነውን ዜጋ ዕምነት በተለያዩ ዘዴ ለመቀየር እንደማይችሉ የሚያግድ ነው። ይህ የማስጠንቀቂያ መልዕክት በድንጋጌው አንቀጽ 10 በግልጽ ሠፍሯል።

«የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ሰባ በሆኑ ወረዳዎች ውስጥ ሃይማኖትን ለማስለወጥ ማስተማር አይችሉም»። የሚሲዮኖችን እንቅስቃሴ ለመቆጣጠር እንዲያስችል አዋጁ ከወጣበት ቀን ጀምሮ እስከ ሰላሳ ቀን - መስከረም 21 ቀን 1937 ዓ.ም - ድረስ የሚሲዮን ድርጅቶች ሁሉ መጠሪያ ሰማቸውን የአባሎቻቸውን መላ ስም፣ ዕድሜ፣ ዜግነት፣ የሚሰሩባቸውን ወረዳዎች፣ የሥራቸውንም አይነት ዘርዘረው ለመንግሥት (ለትምህርት ሚኒስቴር) እንዲያቀርቡ ተወሰነ።

በተጨማሪም የብዙ ሚሲዮናውያንን ሽር እና ተንኮል ለማከላሸት የአዋጁ አንቀጽ 13 ይህን አስፍሯል። «በመላው ኢትዮጵያ የማስተማሪያ ቋንቋ አማርኛ ስለሆነ ይህን ቋንቋ ሚሲዮናውያኑ ሁሉ እንዲማሩት ይጠየቃሉ»። በመጨረሻም አንቀጽ 16 የመንግሥትን አዋጅና ደንቦች ያላከበሩ ሚሲዮናውያን ድርጅታቸው ተዘግቶ እነርሱም ከኢትዮጵያ እንደሚባረሩ

ይገልጻል። አዋጁ የተፈረመው በጊዜው የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ልዩ ጸሐፊና የጽሕፈት ሚኒስትር በነበሩት በጸሐፊ ትዕዛዝ ወልደ ጊዮርጊስ ወልደ ዮሐንስ ነበር።

እስከ 1941 ዓ.ም በመንግሥት የተመዘገቡት የውጭ ሚሲዮን ጣቢያዎች በሚከተሉት አካባቢዎች ውስጥ ነበሩ።

1. አዲስ አበባ	11. ጅጅጋ - አጋዴጋ
2. ሶዶ - ወላይታ	12. መቀሌ - ትግሬ
3. ጨንቻ - ገመጎፋ	13. ማይጨው - ትግሬ
4. ሆሳዕና - ከምባታ	14. ሳጃ - ጃንጃሮ ጅማ
5. ጅማ	15. ሻሸመኔ - አሩሲ
6. አጋሮ - ጅማ	16. ሲሬ - አሩሲ
7. ስልጤ - ጉራጌ	17. ወንዶ - ሲዳማ ሲዳሞ
8. ቦጋጋ -ከፋ	18. ወሊሶ - ጨቦ ጉራጌ
9. ሐረር - ሐረርጌ	19. እሰላ - አሩሲ
10. ድሬዳዋ - ሐረርጌ	

በተዘረዘሩት ጣቢያዎች ከ12 የሚበልጡ የአውሮፓና የሰሜን አሜሪካ የሚሲዮን ድርጅቶች ትምህርት ቤቶችን፣ የጤና ጣቢያዎችን አቋቁመው ይንቀሳቀሱ ነበር። ሆኖም በተለይ በትግሬ፣ በጎንደር፣ በጎጃምና፣ በወሎ ጥቂት ጣቢያዎች ብቻ ስለነበራቸው ሚሲዮኖቹ ብዙ ተከታይ አላገኙም። በሸዋ፣ በወለጋ፣ በከፋ፣ በሲዳሞና በሐረርጌ መጠነኛ ተከታዮች አፍርተው ነበር። በተለይ በአዲስ አበባ በርካታ የሚሲዮን ትምህርት ቤቶች፣ ሆስፒታሎች እና የሰብክት ጣቢያዎች ነበሯቸው።

በ1953 ዓ.ም. የጄነራል መንግሥቱ ንዋይ መፈንቅለ መንግሥት በተካሄደበት ዓመት በመላው ኢትዮጵያ የነበሩት የውጭ ሚሲዮናውያን ቁጥር 900 ብቻ ነበር። ከዚያ በኋላ ቁጥራቸው እየጨመረ መጣ። ለምሳሌ የአሜሪካ መንግሥት በየጊዜው ስለኢትዮጵያ አሳትሞ በሚያሰራጨው ዝርዝር መረጃ መሠረት በ1972 ዓ.ም (እ.አ.አ 1980) በመላው ኢትዮጵያ የነበሩት የአውሮፓና የሰሜን አሜሪካ ሚሲዮናውያን ቁጥር ወደ 400,000 (አራት መቶ ሺ) መድረሱን ገልጿል። ከነዚህ መካከል 36 በመቶ የሚሆኑት ካቶሊኮች፣ 64 ከመቶ የሚሆኑት ፕሮቴስታንቶች መሆናቸውን መጽሐፉ ይገልጻል። የፕሮቴስታንት ሚሲዮኖች ተከታዮች እጅግ እየጨመሩ መምጣታቸውን ሲገልጽ በአሜሪካ፣ በጀርመንና በስዊድን ሚሲዮኖች ድጋፍ የተቋቋመው የመካነ ኢየሱስ ቤተክርስቲያን ተከታዮች ቁጥር ብቻ ወደ 400,000 (አራት መቶ ሺህ) መድረሱን መጽሐፉ ይገልጻል። የመካነ ኢየሱስ ቤተክርስቲያን መሥራቾችና መሪዎች በአመገኙ ወሰኖች ሲሆኑ የመንግሥት ሚኒስትር በነበሩት በአቶ ለማኑኤል አብርሃም ምክንያት በቤተመንግሥቱም ተደማጭነት ነበራቸው። አቶ ለማኑኤል አብርሃም ዋንኛ የፕሮቴስታንቶች ጠበቃ ነበሩ። በጋብቻም ከቤተመንግስት ጋር ተሳስረው ነበር።*

* ዝርዝሩን የህይወቱ ትዝታ በሚል ርዕስ በ1992 ዓ.ም. በታተመው መጽሐፋቸው መመልከቱ ጠቃሚ ነው።

እንዳስተዋልሁት የመጤ ሃይማኖት አቀንቃኞች የተከታዮቻቸውን ብዛት እያጋነኑ ያወራሉ፤ ያስወራሉ። እውነቱ በግልጽ መታወቅ ስላለበት በ1987 ዓ.ም. በመላው ኢትዮጵያ

በተካሄደው የሕዝብና የቤት ቆጠራ መሠረት በኢትዮጵያ ዋና ሃይማኖቶችና የተከታዮቻቸው ብዛት የሚከተለው ነበር።

የሃይማኖት ስም	የተከታዩ ብዛት
1. ኦርቶዶክስ ተዋህዶ	26 ሚሊዮን 900 ሺህ
2. ሙስሊም	17 ሚሊዮን 400 ሺህ
3. ፕሮቴስታንት	5 ሚሊዮን 400 ሺህ
4. ካቶሊክ	460 ሺህ
5. ሌሎች	470 ሺህ

ምንጭ፡ ጦቢያ ጋዜጣ ሚያዝያ 28 ቀን 1991 ዓ.ም.።

በሕዝብ ቆጠራው ወቅት የኢትዮጵያ ህዝብ ብዛት 50 ሚሊዮን ደርሶ ነበር። ከዚህ ውስጥ በመቶኛ ስሌት የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋህዶ ቤተክርስቲያን ተከታይ ብዛት ከጠቅላላው የአገሪቱ ሕዝብ 50.4 በመቶ (50.4%) ነበር። የሙስሊም ተከታዮች 32.6 ከመቶ (32.6%)፤ ፕሮቴስታንቶች 10.1 ከመቶ (10.1%)፤ ካቶሊኮች ደግሞ 0.9 ከመቶ (0.9%) ነበሩ።

የኢትዮጵያ ዋና ከተማና የአፍሪካ አህጉር የፖሊቲካና የኢኮኖሚ ዋና ማዕከል ወደ ሆነችው ወደ አዲስ አበባ ከተማ

ብንመለከት ደግሞ የላይኛውን መረጃና ድምዳሜ በይበልጥ ያጎለብተዋል። በ1990 ዓ.ም. የአዲስ አበባ ሕዝብ ቁጥር 2.3 ሚሊዮን ነበር። ከዚህ ነዋሪ መካከል በየሃይማኖቱ የተመዘገበው እንደሚከተለው ነበር።

1. የኦርቶዶክስ ተዋህዶ ሃይማኖት ተከታይ	82 ከመቶ
2. የእስልምና ሃይማኖት ተከታይ	12 ከመቶ
3. የፕሮቴስታንት ሃይማኖት ተከታይ	3.9 ከመቶ
4. የካቶሊክ ሃይማኖት ተከታይ	0.8 ከመቶ
5. ሌሎች እምልኮች ተጠቃለው	0.6 ከመቶ

ምንጭ፡ ጦማር፤ ጥር 27 ቀን 1990 ዓ.ም

መጤ ሃይማኖት የሚባሉት የፕሮቴስታንት ሃይማኖት ቅርንጫፎች ቁጥራቸው የበዛ ነው። ብዙ ጊዜ ከሚጠቀሱት የሚከተሉት ይገኛሉ።

1. ሉተራን	5. ቃለሀይወት
2. ሙሉ ወንጌል	6. ሉዳን ኢንቴርየር ሚሊዮን
3. መካነኢየሱስ	7. ጴጌጤቆስጤ
4. አድቬንቲስት	8. ጀሆቫ

እንዳስተዋልሁት የፕሮቴስታንት ሃይማኖት ተከታይ ኢትዮጵያውያን በስብከታቸውና በጸሎት ሥርዓታቸው የሚከተሉት